

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

KAZAKİSTAN'IN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERLE İLİŞKİSİ VE ROLÜ

**THE RELATIONSHIP AND THE ROLE OF KAZAKHSTAN WITH
INTERNATIONAL ORGANIZATIONS**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çiğdem ELBİR

(172028012)

Tez Danışmanı:

Dr.Ögr.Görevlisi Abbas KARAAĞAÇLI

GİRESUN-2019

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

KAZAKİSTAN'IN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERLE İLİŞKİSİ VE ROLÜ
THE RELATIONSHIP AND THE ROLE OF KAZAKHSTAN WITH
INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çiğdem ELBİR

(172028012)

Tez Danışmanı:

Dr.Öğr.Görevlisi Abbas KARAAĞAÇLI

GİRESUN-2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kazakistan’ın Uluslararası Örgütlerle İlişkisi ve Rolü” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../...

Çiğdem ELBİR

ÖNSÖZ

Orta Asya bölgesinde yer alan devletlerden biri olarak Kazakistan Cumhuriyeti, kurucusu veya üyesi olduğu bölgesel ve küresel örgütler vasıtasıyla bölge içerisinde yükselen bir devlet haline gelmiştir. Dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in yaptığı ekonomik ve siyasi atılımlar da, Kazakistan'ın bölgesel bir güç haline gelmesini hızlandırmıştır. Bu bağlamda ülke, birçok uluslararası örgütün ve aktörün dikkatini çeken bir konuma sahip olmuştur. Bu çalışma ile Kazakistan'ın üyesi veya kurucusu olduğu uluslararası örgütlere değinilmiş ve bu örgütlere Kazakistan'ın katkıları ile örgütlerin Kazakistan'a katkıları analiz edilmiştir.

Bu tez çalışmasında; Kazakistan'ın Avrasya bölgesinde uluslararası ve bölgesel örgütler vasıtasıyla oluşturmaya çalıştığı birlik düşüncesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu örgütler aracılığıyla ülkenin adını uluslararası alanda duyurması süreci inceleme altına alınmıştır. Bu inceleme yapılırken öncelikle Orta Asya bölgesinde Kazakistan'ın konumu irdelenerek ülkenin tanıtımı yapılmıştır. Ardından uluslararası hukukta yer alan uluslararası örgüt kavramı incelenmiştir. Yapılan bu incelemeler ile Kazakistan'ın bölgesel ve küresel örgütlere üyelik ve dönem başkanlığı gibi konumları açığa kavuşturulmuştur. Böylece üretilen tez ile bu alanda yapılan çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda tezin oluşturulması aşamasında yol gösteren, her türlü sorunlarımız karşısında kapısı daima açık olan, bilgi ve birikimini öğrencilerinden esirgemeyen değerli Hocam Sayın Prof. Dr. Betül Karagöz Yerdelen'e ve çok değerli tez danışman Hocam Sayın Dr.Öğr.Görevlisi Abbas Karaağaçlı'ya saygı ve teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam boyunca benden desteğini esirgemeyen canım aileme ve çok kıymetli arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Kazakistan, Sovyet yönetiminin dağılmasının ardından Orta Asya bölgesinde bulunan devletler içinde en hızlı ve istikrarlı gelişmeyi yakalayıp, uluslararası örgütlerde kilit ülke olma konumunu kazanmış bir devlettir. Bu bağlamda yenedünya düzeni içerisinde uluslararası örgütler gibi aktörlerin önem kazanması ile ülkeler isteklerini, sorunlarını bu örgütler vasıtasıyla ile çözmeye başlamıştır. Tüm dünyada yaşanan bu durum Kazakistan devleti içinde geçerli hale gelmiştir. Ülke, bağımsızlığını kazandığı ilk yıllardan itibaren öncelikle bölgesel örgütler ardından da uluslararası içerisinde yer almıştır.

Bu çalışma içerisinde; 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan Cumhuriyetinin günümüze kadar olan gelişim süreci ve bu süreç içerisinde uluslararası örgütlerin katkıları yer almaktadır. Ayrıca Kazakistan'ın üyesi ve kurucusu olduğu örgütlerdeki rolüne değinilerek Dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in yaptığı atılımlara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Uluslararası Örgütler, Orta Asya, Nursultan Nazarbayev

ABSTRACT

After the collapse of the Soviet Government, Kazakhstan achieved the fastest and most stable development among the states in the Central Asian region and became the key country in international organizations. In this context, with the gaining importance of actors such as international organizations within the new world order, countries started to solve their desires and problems through these organizations. This situation which has been experienced all over the world has become valid in the state of Kazakhstan. Since the first years of its independence, the country has been involved in regional organizations and internationally.

In this study; The development process of the Republic of Kazakhstan, which gained its independence in 1991, and the contributions of international organizations in this process take place. In addition, the role of Kazakhstan President Nursultan Nazarbayev was mentioned.

Keywords: Kazakhstan, International Organizations, Central Asia, Nursultan Nazarbayev

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN	4
1.1. Kazakistan'ın Tarihî Arka Planı	4
1.1.1. Kazak Hanlığı Dönemi	5
1.1.2. Çarlık Rusya Dönemi	8
1.1.3. Sovyet Rusya Dönemi	13
1.2. Kazakistan'ın Siyasal Yapısı	21
1.3. Kazakistan'ın Ekonomik Yapısı	26
1.3.1. Kazakistan'ın 2030 Stratejisi	31
1.3.2. Kazakistan'ın 2050 Stratejisi	33

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER	37
2.1. Uluslararası Örgütlerin Ortaya Çıkışı	37
2.2. Uluslararası Örgütlerin Tanımı	39
2.3. Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması	40
2.3.1. Üye Yapılarına Göre	40
2.3.1.1. Hükümetler Arası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler	41
2.3.2. Bileşimlerine Göre	42
2.3.2.1. Bölgesel Uluslararası Örgütler	43
2.3.2.2. Küresel Uluslararası Örgütler	44

2.3.2.3. Uluslar-üstü Örgütler.....	45
2.3.3. İşlevlerine Göre	45
2.3.4. Faaliyet Konularına Göre	47
2.3.4.1. Genel Konulu Uluslararası Örgütler.....	48
2.3.4.2. Uzmanlaşmış Uluslararası Örgütler.....	49
2.4. Uluslararası Örgütlerin Yapısı	48
2.5. Uluslararası Örgütlere Üyelik	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAZAKİSTAN'IN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERDEKİ ROLÜ VE İLİŞKİSİ.....	53
3.1. Kazakistan'ın Uluslararası Örgütler İçindeki Etkinliği	53
3.2. Merkezî Asya Birliği.....	54
3.3. Asya İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA)	55
3.4. Gümrük Birliği, Avrasya Ekonomik Topluluğu ve Avrasya Birliği.....	59
3.5. Şanghay İşbirliği Örgütü (SİÖ-SCO).....	63
3.6. Türk Konseyi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi) ve Zirveler Süreci	66
3.6.1. Türk Konseyinin İlişkili Olduğu Kurumlar	69
3.7. Kazakistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu Üyeliği.....	70
3.8. Kazakistan'ın 2010 AGİT Dönem Başkanlığı.....	73
3.9. Kazakistan'ın Birleşmiş Milletler Üyeliği	75
3.10. Kazakistan'ın İslam Konferansı Örgütü Üyeliği.....	82
3.11. Kazakistan'ın Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Üyeliği	85
3.12. Kazakistan'ın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliği	88
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	103
ÖZGEÇMİŞ	104

KISALTMALAR DİZİNİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AET:	Avrasya Ekonomik Topluluğu
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM:	Birleşmiş Milletler
BRICS:	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
CICA:	Asya İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı
CACO:	Merkezi Asya İşbirliği Örgütü
ÇHC:	Çin Halk Cumhuriyeti
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
GUUAM:	Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF:	Uluslararası Para Fonu
KSSC:	Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KP:	Komünist Parti
KGA:	Kolektif Güvenlik Anlaşması
KGB:	Komitet Gosudarstvennoy Bezopastnosti (Devlet Güvenlik Komitesi)
KGAÖ:	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KHKK:	Kolektif Hızlı Konuşlandırma Kuvvetleri

OAB:	Orta Asya Birliği
OAET:	Orta Asya Ekonomi Topluluğu
OIC:	Organization of Islamic Cooperation
NATO:	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NEP:	Yeni Ekonomik Siyaset
RIC:	Rusya, Hindistan, Çin
RF:	Rusya Federasyonu
RSFSC:	Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ:	Şanghay İşbirliği Örgütü

GİRİŞ

20. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde uluslararası sistem kapsamında pek çok değişim yaşanmıştır. O dönem içerisinde Uluslararası aktör bakımından Dünya'daki büyük güçler arasında bulunan Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılma süreci içerisinde girmiş ve Orta Asya bölgesindeki beş devlet bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bağımsızlık kazanan devletler içinde, Kazakistan Devleti de bulunmaktadır. Kazakistan, sahip olduğu konum itibari ile geçiş güzergâhında yer alması, dünya devi olarak sayılan Çin ve Rusya gibi devletlere komşu olması, yeraltı ve yer üstü kaynakları itibariyle zengin bir doğal kaynağa sahip olması bakımından, oldukça önem arz eden kilit bir ülkedir. Bu durumu onu diğer Orta Asya devletlerinden ayırmaktadır. Ayrıca ülke, sahip olduğu doğal kaynaklar bakımından Batılı güçlerin de dikkatini çeken bir konumdadır (Akkaya, 2018, s. 69).

1991 yılında Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Nursultan Nazarbayev iktidara gelmiş ve bağımsızlığın ilk yıllarında yaşanan ekonomik sıkıntıları hafifletici önemli atılımlar yapmıştır. Bu bağlamda 1997 yılında Ulusa Sesleniş konuşması kapsamında "2030 Stratejisini" halka duyurmuş ve ülkesinin ekonomik, siyasi, anayasal hedeflerini belirleyen bir yol haritasını halkına sunmuştur. Bu stratejiler neticesinde de, kısa zamanda BDT ülkelerinden bir adım öne geçmiştir (Tüymebayev, 2014, s. 216). 2030 Stratejisindeki hedeflerine tahminlerinden önce ulaşan Kazakistan Cumhuriyetinin kurucu lideri Nursultan Nazarbayev, 14 Aralık 2012 tarihinde bu kez "2050 Stratejisini" halkına ilan etmiştir. Bu stratejinin tarihini 2050 olarak belirlemesinin tesadüf olmadığını, bu tarihlerde dünya devletlerinin iktisadî konumlarını ve yönlerini belirleyeceklerini, bu nedenle Kazakistan'ın bu döneme hazır olması gerektiğini belirtmiştir (Nazarbayev, Kazakistan- 2050 Stratejisi, 2019).

Kazakistan Cumhuriyeti, kendi bölgesi içerisinde hemen hemen bütün işbirliği ve güvenlik temalı kuruluşlara katılım sağlamış veya kurucu pozisyonunu üstlenmiştir. Bu nedenle bölgesinde bulunan devletlerin önüne geçerek bölgesel bir güç halini almıştır. Kazakistan, AĞİT dönem başkanlığı, BM geçici üyeliği, Dünya Ticaret Örgütü üyeliği gibi önemli uluslararası örgütlerde yaptığı çalışmalar neticesinde adını duyurmanın yanı sıra, Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrasya Ekonomik

Birliği gibi önemli bölgesel örgütlerde dünya liderleri ile birlikte yer alarak kilit ülke konumunu güçlendirmiştir. Ayrıca, dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in, bu birliklerde kurucu veya katılımcı olmasının temel hedeflerinden biri de, Avrasya Birliğinin kurulmasını sağlamaktır. Bu hedef Rusya Devlet Lideri Putin'in Avrasyacı girişimleri ile oldukça ivme kazanmıştır (Poğda, 2012, s. 69).

Üç ana bölüm halinde hazırlanan bu çalışmada; Kazakistan'ın, Orta Asya bölgesi içerisinde sahip olduğu konum göz önüne alınarak, kurucusu olduğu veya katılımcı sıfatı ile yer aldığı bölgesel ve küresel örgütlerde elde etmiş olduğu başarılar, Kazakistan'ın uluslararası örgütlerle ilişkisi ve rolünün mevcut kaynaklar dâhilinde açıklanması hedeflenmektedir. Bu tez ile Kazakistan'ın, Orta Asya'da birlik kurma çalışmaları neticesinde, bölgesi içerisinde yer alan BDT devletlerinden bir adım öne geçişi ve bölgesinde önemli bir güç haline gelişinin tespit edilmesi de amaçlanmaktadır. Böylelikle Türkiye'de bu çalışma başlığı altında daha önce herhangi bir kapsamlı çalışmanın yapılmamış olması, Türkçe literatürdeki kaynak boşluğunu doldurmaya yönelik bir adım oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında konuyla ilgili olarak literatür taraması yapılmış, kitap, bilimsel makale, elektronik kaynak, rapor ve tezlerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü “Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti” başlığı altında verilmiştir. Bu bölümde ilk adım olarak, ülkenin tarihsel arka planına, siyasal ve ekonomik yapısına değinilerek Kazakistan'ın içerisinde bulunduğu durumun anlaşılması hedeflenmiştir. İkinci adım olarak ise, Kazakistan'ın elde ettiği ekonomik ve siyasal başarılarla değinilerek bölüm tamamlanmıştır.

“Uluslararası Örgütlerin Yapısı” başlıklı ikinci bölüm kapsamında, uluslararası hukuk bağlamında örgütlerin yapısı, kuruluş şekilleri, sınıflandırılması, örgütlere üyelik ve örgütlerin işlevleri gibi konular ele alınmış, Kazakistan'ın üyesi veya kurucusu olduğu örgütlerdeki konumunun anlaşılması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında bölgesel ve küresel örgüt olma şartları, örgütlerin faaliyet alanlarının çeşitliliği gibi konular kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda yeni dünya düzeni içerisinde, uluslararası ya da bölgesel bir örgüte üye olan devletlerin kazanımları ve bu örgütler bağlamında elde ettikleri başarılar ifade edilmeye çalışılmıştır.

Son olarak “ Kazakistan’ın Uluslararası Örgütlerdeki Rolü ve İlişkisi” başlıklı üçüncü bölümde, daha önceki bölümlerde bahsedilen konular birleştirilerek Kazakistan için bir uluslararası örgüte üye olmanın önemi ve bu örgütlerin ülkeye kazandırdıkları ele alınmıştır. Bu başlık kapsamında Kazakistan’ın uluslararası ve bölgesel örgütler içerisindeki etkinliğine ve üstlendiği dönem başkanlığına yer verilmiş, zirvelere ev sahipliği yapma gibi önemli görevleri başarı ile sonuçlandırmasına değinilmiştir. Bu bağlamda öncelikle ülkenin üyesi olduğu bölgesel nitelikteki örgütlerdeki rolü sırasıyla incelenmiş, ardından bölgesinde gösterdiği başarılar neticesinde üyesi olduğu uluslararası örgütlerle ilişkisi ele alınmıştır. Bu çerçevede Kazakistan’ın sahip olduğu öneme dair bir perspektif çizilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN

1.1.Kazakistan'ın Tarihî Arka Planı

İnsanoğlunun Kazakistan topraklarındaki varlığı 1,5 milyon yıl öncesine kadar gitmektedir. Ayrıca Kazakistan tarihi ve kültürü yapılan arkeolojik kazılardan da anlaşılacağı üzere çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır (Yeşilot, 2011, s. 23). Hür, serbest, mert ve cesur anlamlarına gelen “Kazak” terimini ulusal kimlik olarak kullanan Kazaklar; 15. yy'da göçebe bir yaşam süren Sibir ve Moğol kavimlerinin bir bölümünü içine almış olan bir Türk kavmidir (Devlet, 1993, s. 306). Kazak kelimesi de, 15. yy'dan itibaren Türklere ait olan bir boy ismi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kazakistan tarihine daha detaylı baktığımızda; M.Ö. 3000 - M.Ö. 1000'li dönemlerde Orta Kazakistan olarak adlandırılan bölgeye, Andronova kültürüne mensup kabileler yerleşmeye başlamıştır. Kazak kültürünün temellerini oluşturan ve Avrupalı oldukları düşünülen Andronova kabilesi, ilerleyen dönemlerde Doğu'da Minusinsk'ten Batı'da Ural Bölgesine, Güney'de ise Yedisu'ya kadar uzanan geniş bir alana yayılmıştır. Toprak üzerinde bu ilerleme sağlanırken Sakaları, Sarmatları, Wu-sunları, Hunlara tabi olan kabileleri, Oğur Türklerini, Göktürkleri ve Kıpçakları kapsayan devletler ve topluluklar da bu topraklarda yaşamıştır. Daha sonraki dönemlerde Karahitay ve akabinde Moğol baskınları ile ortaya çıkan Kıpçak Kanglıları ve diğer Türk halkları da bu coğrafyada yaşamışlardır (Çelik K. E., 2014, s. 42).

VI. yüzyıla geldiğimizde Göktürk Hakanlığı, Kazakistan topraklarını ele geçirmiştir. 552 yılından 744 yılına kadar geniş bir coğrafyada etkinliğini sürdürmeyi başaran bu devlet, Kazakistan tarihinde siyasi ve kültürel açıdan derin etkiler bırakmıştır (Yeşilot, 2011, s. 25). Göktürk Hakanlığı ardından, tüm dünyada büyük etki bırakan ve siyasî değişikliklere sebep olan İslamiyet'in bu topraklara kadar ulaşması, Kazakistan'ın siyasi hayatını da derinden etkilemiştir (Çelik K. E., 2014, s. 42).

1.1.1. Kazak Hanlığı Dönemi

Kazakların tarih sahnesine çıkışı üzerine pek çok farklı bilgi olmasına rağmen, yaygın bir kanı olarak bu tarihin Özbek hanları devrine geldiği kabul edilir. Kazak, Özbek, Türkmen, Kırgız ve Karakalpakların ortak dilinin Türk dili olması, tüm Kazakistan ve Orta Asya bölgesinde, yani Büyük Türkistan'da, yaşanan kültürel süreçlerin de birbirine bağlı olduğunu ve bu bölge halkının, burada tarih sahnesine çıkıp birlikte gelişip, kimi zaman birbirleri ile mücadeleler ederek ve kimi zaman da dayanışma içine girerek yaşam sürdüğünü gösterir. 15.yy sonlarından itibaren Kazakların ve Özbeklerin ayrışma süreci başlamıştır (Nazarbayev, 2012, s. 93). Bu sürece Kazaklar açısından bakıldığında; 1440'lü yıllarda Altın-Orda ve Ak-Orda Hanlıkları arasında yaşanan sıkıntılar neticesinde, 1456 yılında Canibek ve Kerey Sultan Moğolistan'a göç etmişlerdir. Bunun üzerine, step bölgesinde yaşayan Kazaklar ve Türk dili konuşan halklar bir araya gelmiş, ardından da Maverünnehir ve Balkaş Gölü arasında kalan bölgede Kazan Hanlığını kurmayı başarmışlardır. (Akmethova, 2015, s. 5). Bu oluşum 16. ve 17. yüzyıllarda daha da gelişerek Hazar Denizi ve Sır Derya'ya kadar ulaşmış oradan da, Otrar ve Taşkent'e kadar uzanan bir Kazan Hanlığına dönüşmüştür. Ayrıca ek bir bilgi olarak verecek olursak, 16 yüzyılda ilk defa 'Kazakistan' kelimesi bu bölge için kullanılmıştır (Çetin K. E., 2014, s. 42).

Orta Asya'da, Kazan Hanlığının genişleyip teşkilatlanmasından sonra, yani 16 yy'dan itibaren bu bölgede artık sadece boylar ve boylardan oluşan birlikten meydana gelen toplumsal yapılar değil, bölgenin etnopolitik¹ niteliğinden dolayı kendi öz adlarına sahip ulusların oluşumundan ve Türk dilli halkların devlet şeklinde biçimlenmelerinden bahsedilebilir (Nazarbayev, 2012, s. 93). 18. Yüzyıldan itibaren ise, Orta Asya'da yaşayan Türk halkları sürekli bir ekonomik, sosyal, politik ve kültürel bozukluk içine girdikleri için, bu dönemde sömürgecilik yoluyla topraklarını genişletme girişiminde bulunan sömürgeci devletler için kolay bir av haline gelmişlerdir (Nazarbayev, 2012, s. 93). Bu kötü durumu yaşamalarının esas sebebi

¹Etnopolitik: Siyasal merkeze yaklaşma ve bu merkezden uzaklaşmak için kullanılan yöntemleri barış veya şiddet temelli faaliyetlerdir.

ise, Kazakların, birleşik ve tek otorite merkezli yönetim biçiminden ayrılarak, “üç otorite-merkezli” yönetim sistemine geçmiş olmalarıdır. Bu yönetim biçiminde halk “Büyük/Ulu Cüz, Orta Cüz ve Küçük Cüz/yüz/kişi/orda” olarak adlandırılan bölümlere/bölgelere ayrılmış ve bu bölgeleri yönetmek için de, üç ayrı özel başkan seçmiştir. Seçilen özel başkanlar doğrudan Han’a bağlı bir yönetim biçimi benimsemişlerdir. Büyük Cüz’ü Töle Bey, Orta Cüz’ü Kazıbek Bey, Küçük Cüz’ü Ayteke Bey yönetmiştir. Böylece Kazak neslinin başında, kendi aralarından çıkan beyler bulunmuştur (Hizmetli, 2011, s. 29-35). Bu durum zaman içinde her alanda bozuşmaya yol açmış ve hem Kazak hem de Türk birliğini yok etmiştir. Her cüz kendi başına küçük egemen haline gelmiş ve sömürgeci devletler için kolay lokmaya dönüşmüştür.

Kuzeybatı ve Batı yönlerini kapsayan Küçük Cüz; Sır-Derya Nehrinin aşağı bölgeleri ile Hazar Denizi’nin Kuzey Bölümlerini ve Aral Denizi’nin sahil kısımlarını içine almaktaydı. Kazakistan’ın Orta Bölgesinde kalan Orta Cüz; Orta Kazakistan ve Kuzey-Doğu Kazakistan’ı kapsayan bölgenin adı olmuştur. Büyük, yani diğer bir adı ile Ulu Cüz ise; Sır- Derya’dan başlayarak Yedisu’ya kadar olan bölgeyi kapsamıştır (Lakhayeva, 2012, s. 6).

Ulu Cüz, Kazakların “uruv” adını verdikleri 11 kabileden oluşmaktadır. Bu kabileler şu şeklide adlandırılmıştır: Üysin (Usun), Kanglı, Dulat, Alban, Suvan, Sirgeli, İstı; Oşaktı, Şapıraştı, Calayır ve Canışkılı. Bu kabilelerin içinde Üysin ve Kanglılar hem meşhur Türk boylarındandır hem de Kazakistan topraklarında ilk devletçikleri kuran kabile olmuşlardır (Kesici, 2003, s. 39). Ayrıca bu Türk kabileleri içinden Dulatlar ve Calayırlar da isimleri ortaçağ kaynaklarında geçen ve Kanglılar’la beraber Cengiz Moğolları, Çağatay Hanlığı, İlhanlılar ile Doğu Çağatay Hanlığı tarihinde önemli rol oynayan kabilelerdendir. (Yorulmaz, 2013, s. 15).

Büyük Cüz 11 kabileden oluşurken, Orta Cüz 6 kabileden oluşmaktadır. Orta Cüz’e mensup kabilelerin adları şöyledir; Kıpçak, Argın, Nayman, Uvak, Kerey ve Konat. Bu kabilelerden Uvaklar hariç, diğerlerinin isimleri orta çağ kaynaklarında yer almıştır. Ayrıca Orta Cüz’e mensup olan Kıpçaklar ise, Türk tarihinde büyük ve önemli roller oynamışlardır. Diğer kabileler içinden Naymanlar, Kereyler, Argun ve

Konratlar da, Cengiz Moğolları tarihinde önemli rol oynamışlardır (Yorulmaz, 2013, s. 19-20).

Küçük Cüz adından da anlaşılacağı üzere, en az kabile sayısına sahip cüzdür. Bu cüz yalnızca üç büyük kabileden oluşmaktadır. Bu kabileler şu şekilde sıralanabilir; Cetiuruv, Alimulı ve Bayuli. Ancak bu Küçük Cüz’de, diğer cüzlerden farklı olarak cüzler arasında hiyerarşik düzen vardır. Bu hiyerarşik düzene göre, Alimulı kabilesi diğer kabilelere göre daha önceliklidir ve halk toplantılarında sözü geçen taraftır (Yorulmaz, 2013, s. 24-25).

Büyük, Orta ve Küçük Cüz olarak sıralanan bu cüzler arasında, tam anlamıyla bir siyasi birlikten söz edilememektedir. Bunun sebebinin ise; bu cüzlerin bağlı oldukları hanların farklı olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Kara A. , 1997, s. 6). Bu cüzler arasından esas olarak üç cüz Kazak Hanlığını oluşturmaktaydı ve bu üç cüzü idare edene “Ulu Han” denilmektedir (Moldabayeva, 2000, s. 109). İlerleyen yıllarda Kazak Hanlığına mensup cüzler arasında çıkan anlaşmazlıklar, giderek merkezî otoritenin gücünü azaltmıştır. 1680-1718 Hanlığın lideri olan Az-Tavke, bu iç karışıklıkların çözümü için bazı tedbirler almayı uygun görmüştür. Bunun içindir ki, Hanlığın anayasası olarak kabul edilen “Yedi Yargı/ Yedi Kanun” ile Hanlık içerisindeki hukuki düzen ve devlet yapısının temel odak noktaları belirlenmiştir (Çelik K. E., 2014, s. 44).

Oysa bu cüzlere dayalı siyasî sistem kurulmadan önce, özellikle Kasım Han döneminde (1511-1523), Sır Derya boyundaki şehirlerin tamamını, Yedisu bölgesinin hemen hemen hepsini, Balkaş Gölünün ve Ulutaw’ın kuzeyinde kalan Karkaralı dağlarının yakınlarına kadar uzanan topraklar ile batıda Ural Nehri vadisi Kazak Hanlığının yönetimi altına alınmıştır. Bu toprak genişlemesiyle beraber çevredeki diğer devletler ile özellikle Güneydeki Özbek Hanlıkları, Batıda İdil (Volga) Nehri boyundaki Hanlıklar, Kuzeydeki Sibir Hanlığı ile iyi ilişkiler kurulmuştur; hatta Rus Çarlığı ile de, diplomatik ve ticari ilişkiler gelişmiştir. Bu fetihler ve ilişkilerin kurulmasının ardından Kazak Hanlığı ve Kazak Halkı zenginleşmiştir (Tamir, 2019, s. 3).

Kazak Hanlığının bu zenginlik dönemi, “üç otorite-merkezli” yönetim şekline geçilerek Küçük, Orta ve Büyük Cüz’e ayrılmasından sonra duraklamış ve giderek azalmaya başlamıştır. Çünkü bölünmüş bir yönetimde, ülkenin parçalanması ve ele geçirilmesi kolay hale gelmiştir. Bunu fark eden Ruslar da, güney denizlerine inme politikaları kapsamında bütün bu bölgeleri ele geçirip, kadim Türk soylu toprakları ve halkları himayeleri altına almaya başlamışlardır. Böylece artık baskınlarla ve işgallerle mücadele eder hale gelen Kazak Hanlığı ekonomik çöküş sürecine girmiştir. Ardında Rus hâkimiyeti altına alınmıştır.

1.1.2. Çarlık Rusya Dönemi

Yükseliş ve gelişme dönemiyle devam eden sürecin ardından 17. Yüzyıla geldiğimizde işler tersine dönmeye, Kazak Hanlığı hızla gücünü kaybetmeye başlamış ve parçalanma sürecine girmiştir. Bu çöküş sürecinin esas sebebi, cüzler arasındaki anlaşmazlıkların artarak feodal yapıyı zayıflatması gösterilebilir. Almatı, Evliyaata, Çimkent, Talas, Yedisu bölgeleri ile beraber, 11 Kazak boyundan oluşan Ulu Cüz; Moğolistan sınırlarına coğrafi yönden yakın olması sebebiyle Moğol kabilelerinden olan Cungarların, sık sık saldırısına uğramışlardır (Saray, 2002). 1723 yılında bu saldırıların en büyüğü olarak nitelendirilen ve Kazaklar tarafından “Ayak Tabanlarım şişti” deyiimiyle anılan saldırı olmuştur. Çünkü bu saldırılar neticesinde çok sayıda Kazak, Orta Asya’dan kaçmak zorunda kalmıştır. Diğer bir taraftan da, Orta Cüz boylarına Rus askeri birimleri tarafından ekonomik ve siyasi baskılar yapılmıştır (Kara A. , 2013, s. 220-225).

Kazakistan Coğrafyası ile yakından ilgilenmeye başlayan Ruslar; yegâne emelleri olan Güneye inme politikaları kapsamında ve 1711 yılında Prut’ta Osmanlı ordusunun yenilgiye uğraması neticesinde, Çar I. Petro Türkistan’a tespit ve inceleme heyetleri göndermiştir (Kalkan M. , 2007). Rusların, Orta Asya’da ilerlerken kendilerine rehber olarak tayin ettikleri kişilerden olan ve aynı zamanda Küçük Cüz’e elçilik heyeti başkanı olarak gönderdikleri Mirza Tekvelev’e verdikleri emir şu şekildedir: “Her ne kadar bizim Kazak ve Kızılgız halka güvenmemiz mümkün olmasa da, onları kendi himayemiz altına sokmamız gerekmektedir çünkü bu topraklar oldukça önemli konuma sahiptir” (Saray, 2002, s. 23). Ardından Çar I.

Petro, 1722 yılına tekabül eden konuşmasında ise, şu sözleri kullanmıştır: “Kazakların sahip oldukları Cüzler, bütün Asya topraklarını etkileyen ve bu topraklar sayesinde dünyaya açılmasını sağlayan bir kapı konumundadır. Bu yüzden bu topraklar Rus hâkimiyeti altına alınmalı ki, Ruslar diğer Orta Asya devletleri ile irtibat kurabilsin” (Kafkasyalı A. , 2012, s. 167-192).

Küçük Cüz’ün başında bulunan ve Kazakistan’daki karışıklık ortamından bunalan, bir de bu karışıklıkların yanı sıra, Kalmuk istilalarına maruz kalan Ebu’l Hayr Han, yaşanan sıkıntılı dönemde, Moğollara karşı Ruslardan yardım talebinde bulunmuştur. Bu talep neticesinde 1731’de imzalanan anlaşma ile Küçük Cüz’e mensup Kazaklar, Rus hâkimiyetini kabul etmişlerdir. Bu anlaşmaya göre Ruslar, Or ve Ural nehirlerinin birleştiği ve Kazak topraklarına en hâkim olunabilecek nokta olması itibariyle stratejik öneme sahip olan Orenburg Kalesini inşa etmişlerdir (Saray, 2002, s. 20). Ruslar sadece bu kaleyi inşa etmekle kalmamış 1734-1750 yılları arasında Orenburg’dan, İli Nehri’ne kadar olan bölgede tıpkı Çin Seddi inşa eder gibi 150’ye yakın kale inşa etmiştir (Kara Y. , 2011, s. 30). Orenburg Kalesi; Rusların tahmin ettiği gibi, Kazak topraklarını hâkimiyetleri altına alma bakımından çok önemli rol oynamıştır. Rusların Kazak topraklarına egemen olma politikalarının başlangıç noktası, Orenburg’dan Çin sınırına kadar uzanan kale şehirlerden oluşan Sibiry Sınır hattı ile başlamıştır. Ayrıca bu şehirler Kazakların, Rus hâkimiyetini kabul etmeleri hususunda yürütülen görüşmeler için önem arz etmiştir (Kalkan İ. , 2012, s. 70).

Kalmuklar ve Ruslar tarafından tehdit edilen Orta Cüz ise; Çinliler ile temasa geçmeyi tercih etmiştir. Ancak bu işbirliğinin bir getirisi olarak Çinliler, Orta Cüze yapılacak yardımlar karşılığında, Orta Cüz’deki Kazakların vergi vermelerini ve kendi himayelerini kabul etmelerini istemiştir. Çin himayesini ve vergi yükünü reddeden Orta Cüz’ün Hanı olan Abulay Han, Çin’in işgal tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Çin tehditleri neticesinde Abulay Han, 1739’da Ruslardan yardım talebinde bulunmak zorunda kalmıştır. Ancak Ruslar tıpkı Küçük Cüz’e yaptıkları gibi, Orta Cüz’ün de himayeleri altına girmesini istemiştir. Abulay Han ise, Rus himayesinden Çin himayesini daha uygun bularak, tekrar Çinlilerden yardım istemiştir (Saray, 1993, s. 26-28). Çin himayesini kabul eden Abulay Han vefat

ettikten sonra, Rus baskılarına direnemeyen Orta Cüz, 1788’de Rus himayesine geçmek zorunda kalmıştır. Böylece Ruslar, 1822’de Orta Cüz Hanlığının da yönetimini ele almışlardır. (Kafkasyalı A. , 2012, s. 174).

Büyük Cüz’ün Ruslar tarafından hâkimiyet altına alınması ise, Küçük ve Orta Cüz’den daha farklı olmuştur. Ulu Cüz’ün güney Kazakistan bölgesinde yer alan Kazak Uruglarının belirli bir kısmı, 1819 yılında Rus hâkimiyetini kendi rızaları ile kabul etmişlerdir. 1824 yılına gelindiğinde, Büyük Cüz’ün on dörde yakın sultanı, Rusya’nın vasallığını² kendileri istemişlerdir. Ancak Yedisu ve Güney Kazakistan’ın tamamı Rus himayesine girmemiştir. Rusya, kendi himayesi dışında kalan Kazakları kontrol edebilmek amacı ile 1854 yılında, Vernoye Kalesini inşa etmiştir. (Kara A. , 2013, s. 260)

Rusların Kazakistan topraklarının tamamını ve Kazak halkını kontrolü altına alması, yaklaşık olarak 130 yıl sürmüştür (İsmail, 2002, s. 67). 1730’lu yıllarda başlayan Kazakistan’ın işgal süreci, ancak 19. Yüzyılın son dönemlerine doğru tamamlanmıştır. Kazak Cüzlerini tamamı ile himayesi altına alan Ruslar, bir tebliğ yayımlayarak; Kazakların Ural’ın sağ tarafına göç etmelerini ve Rus askeri bölgelerine 12-15 km’den fazla yaklaşmalarının yasak olduğunu duyurmuştur. Bu tebliğin ardından 13 Ağustos 1799 yılında da Ceza Hukuku değiştirilmiştir. Bu kanunun değiştirilmesindeki amaç suçluların Kazak mahkemelerinde değil, artık Rus mahkemelerinde yargılanmasını sağlamaktır. Ayrıca 1800’lü yıllardan başlayarak seçilen her Kazak Hanının, Rus yönetiminin onayından geçmesi gerektiği şartı getirilmiştir (Saray, 2002, s. 123). Rusya’nın kendi menfaatleri uğruna çıkardığı bu kanunlar “Step Kanunu” olarak adlandırılmaktadır (Kara A. , 2013, s. 100). Çıkarılan bu kanunların dışında Kazak halkı bir de vergi yükümlülüğü altına sokulmuştur. Tüm bu değişikliklerle birlikte, Kazak Hanlarının ellerinde bulundurdukları siyasi yetkileri son bulmuş oluyordu. Siyasi bağımsızlıklarını kaybederek Çarlık Rusya’sının hâkimiyeti altına giren Kazak Hanları, zaman zaman isyan girişimlerinde bulunmuşlardır (Kara A. , 1997, s. 12).

²Vasallık: Kendisine bağlanılacak bir kimse ve bu kimseye kölelik edebilecek pek çok kişinin bulunduğu feodal bir sistemdir. Kısaca belirtmek gerekirse küçük bir devletin kendisinden daha büyük bir devlete kul ve köle olması durumudur.

22 Haziran 1854 yılında Çar I. Nikola, Kazak coğrafyası içerisinde bulunan Kazak nüfusunu azınlık haline getirmek için bir ferman yayımlamıştır. Bu fermana göre bütün Kazakistan topraklarının Rus hâkimiyeti altına alındığı ve Kazak halkının artık Rus kanunlarına tabi edildiği ilan edilmiştir (Saray, 2002, s. 125). Ardından 1854-1855 yıllarında, Rus İmparatorluğunun resmi sınırları, bugünkü Kazakistan'ın tamamını içine alır hâle getirilmiştir (Lakhayeva, 2012, s. 8). 1867 yılında hayata geçirilen idari bir düzenleme ile Kazakistan toprakları; Orenburg Genel Valiliği ile Türkistan Genel Valiliği arasında ikiye bölünmüştür. Ancak bu düzenleme neticesinde sorunlar yaşanmaya başlandığı için, 1886 yılında Kazakistan topraklarının tamamı Türkistan bölgesinin idari statüsüne dâhil edilmiştir. İlerleyen süreçte bu idari düzenleme de değiştirilerek 1891'de Ural, Turgay, Akmolinsk, Semireç ve Semipalatinsk eyaletleri, Stepnoi Krayı (Bozkır Arazisi) olarak bir arada toplanmıştır. Bu idari yapı varlığını, 1926 yılına kadar devam ettirmiştir (Auyessova, 2010, s. 5).

19 yüzyılın ikinci yarısında yaşanan iki önemli gelişme Kazak topraklarının ve Orta Asya'nın tamamının, doğrudan Rus hâkimiyetine girmesini hızlandırmıştır. Bu iki önemli gelişme şu şekilde açıklanabilir: Kırım Savaşı ve 1861'de Rusya Köylülerinin serflik³ sisteminden kurtulmasıdır. Rusya'da, Kırım Savaşının ardından batıda değil, doğuda başarı kazanma ve böylece güneyden gelen İngiliz ilerlemesini durdurma düşüncesi hâkim olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde Rusya'da küçük çaplı bir reform hareketi baş göstermiştir. Yapılan reformlar içerisinde en dikkat çeken, serflik sisteminin kaldırılması ve köle statüsündeki köylü halkın özgürleştirilmesi olmuştur. Kölelikten ve serflik sisteminden kurtulanlar, Kazakistan topraklarını uygun bir sığınma ve yerleşim yeri olarak görmüştür. Böylece 1861'den sonra Rusların (Rus-Kazaklar) dışında, giderek artan bir biçimde Rus köylüleri de Kazak topraklarına yerleşmeye başlamıştır. Rusya'daki bu genel reform havası, içindeki yerleşimcilerin durumuna ilişkin yasal bir düzenleme yapılması ve ayrıca Orta Asya hanlıklarından kazanılan toprakların yönetilebilmesi için, 1867 ve 1868

³Serflik: Tarih akışı içerisinde Ortaçağ Avrupası'na denk gelen dönemde, kiralık arazide toprak ağası namına çalışan köylü sistemine verilen addır. Toprağı köylü halk işlemesine rağmen, toprağın ve ürünün mülkiyeti toprak ağasına aittir. Ayrıca serfler, çalışmalarını karşılığında yalnızca yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılayacak kadar ürünü kendilerine ayırabilme hakkına sahiptirler.

yıllarında Orta Asya Bölgesi ve Kazak Bozkırlarına atfen yeni kanunlar çıkarılmıştır (Kalkan İ. , 2012, s. 122-123).

Rusların, ilk defa Kazakistan'da oluşturdukları sistemlerinin Kazak halkını memnun etmemesinden dolayı, sürekli sorun çıkmaya başlamıştır. Bu sorunlu dönem kendini 1865 yılında Taşkent işgalinin devam ettiği günlerde iyice göstermiştir. Kazaklar için pratik bir idari yönetim biçimi oluşturmak için Rus Hükümeti, Dış ve İç İşleri Bakanlıklarının talebi ile “Step Komisyonu” oluşturulmuştur. Bu komisyon Kazakistan'ın pratik bir şekilde idare edilebilmesi için, 1867 yılının Temmuz ayında çalışmalarını nihayete erdirerek bir rapor hazırlamışlardır. Bu rapora göre, Kazakistan'ın güney kesimleri Sır-Derya ve Semirech idari bölgesi olarak, 1867 yılında Türkistan'da kurulan “Türkistan Genel Valiliğine”, Kazakistan'ın bu bölgeler dışında kalan bölgeleri ise, Orenburg Valiliğine bağlanmıştır. Ancak Orenburg Valisi ülkenin iki idari sistem ile yönetilmesinin Kazak Halkı için faydalı olmayacağını belirterek hazırlanan rapora itiraz etmiştir. Orenburg Valisi rapora itiraz ederken sunduğu önerisini ise şu şeklide ifade etmiştir: “Kazakları kontrol etmek amacıyla Orenburg Valiliğine bağlı ayrı bir askeri valilik kurulmalıdır”. Daha sonraki dönemde ise, Kazak toprakları iki ayrı “Oblast”a,⁴ yani eyalete ayrılmıştır:

- 1- Semirech ve Sır- Derya Oblast'ı İdari Birimi
- 2- Turgay, Ural, Akmolinsk ve Semipalatinsk Oblast'ı İdari Birimi

Birinci İdari Bölgenin yürürlüğe girişi 11 Temmuz 1867 yılında, ikinci bölgenin yürürlüğe girişi ise 21 Ekim 1868 yılında tamamlanmıştır. Bu idari sistemler yürürlüğe girdikten sonra ortaya çıkan sorunlar, 2 Temmuz 1886 yılına kadar halledilip Kazakistan'ın idaresi “Türkistan Bölgesinin İdari Statüsü” içerisine alınmıştır. Ancak 25 Mart 1891'de bu idari sistem değişikliğe uğrayarak “Akmolinsk, Semipalatinsk, Semirech, Uralsk ve Turgay Oblast'ı İdari Statüsü” şeklini almıştır. Yapılan bu değişikliklerin hepsi, Kazaklar için her seferinde yeni bir sorun teşkil etmiştir. 1867-1868 idari sistemi ile Kazakistan Bozkırları 6 Oblast'a ayrılmıştır. Her bir Oblast'ın başına bir askeri vali tayin edilmiştir.1891 yılına geldiğimizde ise tüm Kazak Oblast'larını kapsayan bir idari merkez söz konusu

⁴Oblast: Rus idaresi tarafından atanmış bir vali ve yerel olarak seçilmiş bir idare meclisinden oluşur. Bölgenin en büyük şehri Oblast'ın merkezidir.

olamamıştır. Ural ve Turgay Oblastları Orenburg Valiliğine, Akmolins ve Semipalatinsk Sibiryaya Genel Valiliğine bağlı hale gelmiştir (Saray, 1993, s. 51-52).

1891-92 senelerinde Rusya’da yaşanan büyük kıtlık ve açlık neticesinde Rus topraklarından kaçan Rus halkı da, Kazakistan’a akın etmiştir (Kesici, 2003, s. 125). Bu kaçış süreci özellikle yapılan tarımsal reform hareketlerinden sonra, Akmola, Yedisu ve Turgay vilayetlerine göçmenlerin, Rusya’dan kitleler halinde gelmesine sebep olmuştur. Bu göçlerin ardından, 1897 yılında bir nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayıma göre Kazakistan’ın bugünkü sınırları dâhilinde, 4.147.800 kişi ikamet etmekteydi. Bu halkın % 81,7’sini Kazaklar oluşturmaktaydı. 1914’de ise, nüfus 5.910.000’lere çıkmıştır. Bu nüfusunda % 65,1’i Kazaklardan oluşmaktaydı (Kassymbay, 2016, s. 59).

1904-1905 yılları arasında yapılan savaşı, Çarlık Rusya’sının kaybetmesi ve 1905 yılındaki Rus İhtilal girişimleri, Rus siyasal elitinin dinsel çizgiden uzaklaşıp ideolojik çizgiye yönelmesine sebep olmuştur. Balkan Savaşlarının hemen ardından I. Dünya Savaşında, İngiltere-Fransa ile müttefik olmuş, Almanya-Avusturya-Macaristan-Osmanlı İmparatorluklarına karşı savaşımıştır. Fakat 1917 yılında gerçekleştirilen İhtilal neticesinde Çarlık Rusya’sı sosyalist idareye geçmiş ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği adını almıştır.

1.1.3. Sovyet Rusya Dönemi

Rusya İmparatorluğunun 1905 yılında yapılan Rus- Japon Savaşında mağlup olması, Kazakistan’da önemli siyasi gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur (Lakhayeva, 2012, s. 8). Öte taraftan I. Dünya Savaşı da, genel anlamda ülkede zaten var olan milli isyan havasını hızlandırmıştır. Bu etkinin açık bir kanıtı olarak; Kazakistan ile Orta Asya’nın tamamını kapsayan 1916 yılında gerçekleştirilen Milli Kurtuluş İsyanı gösterilebilir (Kara Y. , 2011, s. 33).

Rusların, yönetim biçimi olarak baskıcı rejimler kullanması ve Rus halkının göç etmesi bir süre sonra Kazak halkında “millet” şuurunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bunun neticesinde 1916 yılında başlayan ayaklanmalar tüm ülkeye yayılmıştır. 1917 yılında patlak veren Bolşevik İhtilali ile yapılan bu isyanlar yeni bir

boyut kazanmıştır. Ülkede istikrarın sağlanması için seçim kararı alınmış ve bu seçimleri tüm ülkede milliyetçiler kazanmıştır. 1917 yılının ilk zamanlarında Ak-Tübe, Ural ve Orenburg'da bir araya gelen Umumi Kazak Kurultayı, ülkenin modern bir yapıya kavuşturulması için kararlar almıştır. Alınan kararlar neticesinde Alaş Partisi kurulmuştur. Ardından kurulan hükümete Alaş Orda adı verilmiştir.

19. yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başları özel olarak Kazakistan'da, genel olarak bütün Türkistan'da, Türk soyluların bağımsızlık bilincinin öne çıktığı bir zaman dilimi olmuş ve Türk soylu halk, bu bilinç doğrultusunda bağımsızlık taleplerini dile getirmiştir. Bu bağlamda 1916 Batı Türkistan Ayaklanması ve Kazak Türklerinin Alaş Orda deneyimi oldukça önemlidir. Kazak Aydınlanmasına paralel olarak Alihan Bökeyhan ve Ahmet Baytursınulı gibi isimlerin öncülüğündeki Kazak Türkleri, Alaş Orda Partisi'ni ve hatta Hükümetini kurarak Ruslaştırma politikalarına karşı gelişen milli tepkinin somutlaşmasını sağlamışlardır. Bu liderler aynı zamanda, milli kimliğin oluşmasında büyük rol oynamışlardır. Devrim sonrasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği de, tıpkı Çarlık Rusyası'nda olduğu gibi, sömürgeci bir mantıkla Batı Türkistan'a yaklaşmış ve Alaş Orda deneyimine yaşam hakkı tanımamıştır. Alaş Orda deneyiminin öncüleri de, ilerleyen yıllarda Stalin'in devlet terörü düzeyindeki totaliter politikaları doğrultusunda katledilmişlerdir (Karagöz Yerdelen, 2017: s. 7).

Rusya'da iç savaşın yaşandığı dönemlerde Kazakistan, kendi muhtariyetini ilan etmiştir. Ancak iç savaş sona erdikten sonra, yani 1919'da Kızılordu birlikleri Kazakistan'ı işgale başlamışlar ve özerk Kazakistan'a son vermişlerdir (Saray, 2002, s. 125). Ardından Ruslar, 20 Ağustos 1920'de Kırgız Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır (Kara,1997, s. 13). Yeni Sovyet Cumhuriyetlerinin teşkili esnasında kurulan cumhuriyete bazı topraklar ilave edilerek, 1924 yılında Kazakistan'ın bugünkü sınırları ortaya çıkmıştır (Lakhayeva, 2012, s. 12). Nisan 1924'te Çarlık Rusya'sı döneminden beri, Kazaklar için kullanılan Kırgız⁵ kelimesinin yanlış olduğu kabul edilmiş ve ülke adı Kazak Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak belirlenmiştir. Bu Cumhuriyet şu bölgelerden oluşmaktadır: Akmola, Aktöbe, Yedisu, Semey, Kostanay ve Aday eyaletleri. Türkistan ve Türk adı ise, Çarlık yerine bu kez de Kızıllar tarafından tarihten silinmeye çalışılmıştır.

⁵O dönemde Rusların Kazakları Kırgız, Kırgızları ise Kara-Kırgız olarak adlandırmasından dolayı.

1925-1930 yılları arasında Karakalpak Otonom Cumhuriyeti lağvedilerek, Kazakistan'a bağlanmıştır. Kazakistan'ın başkenti de, Orenburg'tan Kızıl-Ordu'ya taşınmıştır (Nogayeva, 2011, s. 9). 5 Aralık 1936'da kabul edilen Sovyetler Birliği'nin yeni anayasasında, Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin statüsü yükseltilerek, Birlik Cumhuriyeti olmuştur (Auyessova, 2010, s. 6). Kazakistan'da, Sosyalist Cumhuriyetin kurulmasına giden yol oldukça sıkıntılı geçmiştir. 1917 İhtilâli sonrası dönemde, Kazakistan'da çok partili sistem kurulmuştur. Bu partiler etnik, din ve sınıf gibi özelliklere göre oluşturulduklarından, çoğunlukla uzlaşma sağlanamamış ve ülke içerisinde bir kaos ortamı meydana gelmiştir. İhtilâl tarafları ile Çar tarafı arasındaki mücadele Kazak topraklarına kadar ulaşmıştır. Kazak milli güçleri bu iki grubun arasında üçüncü grup olarak bazen Çar taraflarının bazen de İhtilâl taraflarının yanında yer almıştır.

İç savaşın var olduğu böyle bir dönemde, Kazakistan'da her şey alt üst olmuş ve 1920-1921 yılları arasında açlık⁶ baş göstermiştir. Bunda Moskova'nın, Kazaklara baş eğdirme stratejisi de etkili olmuştur. Neticede yaklaşık bir milyon Kazak Türkü açlıktan hayatını kaybetmiştir. 1921 yılının Mart ayında Komünist Partisi, Yeni Ekonomik Politikayı (NEP) başlatmıştır. NEP, politik alanda katı tek partili sistemi; ekonomik alanda ise, idari piyasa sistemini getirmektedir. Böylece totaliter sistem her alanı ele geçirmiştir. Yeni ekonomik politikanın başlamasıyla birlikte ülkedeki mevcut bütün sektörlerde canlanma olmuş ve durum daha iyiye gitmeye başlamıştır (Saray, 1993, s. 96). 1925-1929 yılları arasında SSCB, Kazakları yerleşik düzene teşvik etme üzerine kurulu politikalarına hız vermiştir. Bunun için Eylül 1925'te, Kazakistan'da Kazak köyleri Sovyetleştirilmeye başlanmıştır. Ardından 1929 yılında başkent değiştirilerek, Alma Ata'ya (Almatı) taşınmıştır (Nogayeva,2011, s. 9-10).

Kazakların tarihinde önemli bir yere sahip olan kolektifleştirme girişimi, 20. yüzyılın başlarında Kazak göçerlerinin yerleşik hayata geçirilme politikası gereğince, uygulanmış bir olgudur. Bu durum Kazak Aydınları arasında tartışmalara neden olmuştur. Çünkü 1929'da yeterli ön hazırlıkları yapmadan girişilen kolektivizasyon

⁶Yaşanan bu açlık bir Sovyet politikası olarak, Kazaklara boyun eğdirmek amacı ile yapılmıştır. Ayrıca verimli topraklara tahıl ektirmeyip bunun yerine pamuk ektirmişlerdir. Buna ek olarak Kazaklara ait atlarında tamamına yakını katledilip Moskova'ya götürülmüş ve bu politikalar neticesinde Kazak halkı açlığa mahkûm edilmiştir.

Hareketi sonucunda kurulan çiftliklere zorla yerleştirilen özgür Kazakların, buralarda açlıkla mücadele etmesine ve hatta açlık yüzünden ölmesine sebep olmuştur. Bu ölümler bile, Sovyetlerin kolhoz çalışmalarını sonlandırmamıştır. Aksine 1929 yılı Aralık ayı içerisinde ani bir karar alınmış ve bu karar neticesinde bir ay gibi kısa bir sürede tam beş yüz kolhoz daha kurulmuştur.

Kazakistan'daki kolektifleştirme, dört aşamalı bir süreç sonucunda oluşturulmuştur; Kasım 1926-Mart 1930, Mart 1930-Ağustos 1932, Eylül 1932-Kasım 1934, Aralık 1934-Aralık 1938 (Kesici, 2003, s. 206). Şubat 1930'da kolhozlara, toplam nüfusun %35,3'ünü, Mart 1930'da %42,1'ini yerleştirmişlerdir. Bu durumun, masa üzerinde sağlanan başarı olarak kabul edilmiş olmasına rağmen yerleştirilen göçerlere üretim yapabilmeleri için gerekli olan para, tohum, gübre, ilaç, gıda maddesi gibi ihtiyaçlarını sağlayacak altyapı hazırlanmamıştır. Bunun sonucunda da, kolhozlara getirilen hayvanlar ve insanlar burada hastalıklardan ve açlıktan hayatlarını kaybetmişlerdir. Yaşanan bu sıkıntılı süreç neticesinde, Nisan ayında göçerler her türlü baskı ve şiddete rağmen kolhozları terk etmeye başlamışlardır. 7019'a çıkmış olan kolhoz sayısı, Haziran'da 5701'lere kadar gerilemiştir. Ayrılan göçerler, kolhozlara bir daha gönderilmemek için çok büyük direnç göstermişlerdir.

Kolektifleştirme sırasında kaç kişinin hayatını kaybettiği belirsizdir, ancak resmî olarak yapılan açıklamalarda, Kazakistan'daki kolektifleştirme döneminde yaklaşık olarak 1 milyon 750 bin kişinin açlıktan, hastalıktan veya çatışmalar nedeniyle öldüğü belirtilmektedir. Yaklaşık 653 bin kişi ise bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Gürbüz, 2011, s. 206-207). Kazaklar ise 4. milyondan fazla insanın öldüğünü söylemişlerdir. Kolektifleştirme programına karşı olan Kazak Halkı, bu konuda büyük bir mücadele göstermiştir. 1929-1931 yılları arasında Sovyet rejimine karşı, Kazak halkı tam 372 kez ayaklanmıştır. Bazı kaynaklara göre de, 1931-1933 yılları arasında 2 milyon 300 bin, bazı kaynaklara göre ise 4 milyon Kazak, açlıktan ve hastalıktan ölmüştür. Kazak halkı ülkesini terk edenler ile birlikte nüfusun 2/3'lik kısmını kaybetmiştir. Sonuç olarak Kazaklar kendi ülkelerinde sayıca azınlık konumuna düşmüşlerdir. Kolektifleştirme döneminde yaşananları unutmamak ve

kaybedilenleri anmak için, Kazakistan Parlamentosu 1992’de aldığı karar ile 31 Mayıs gününü ‘‘Ulusal Yas Günü’’ olarak ilan etmiştir (Kesici, 2003, s. 208-209).

Çarlık Rusya Döneminde, 1876 yılında, Çar II. Aleksander, Kazak Türkleri arasında kullanılan Arap harflerinin, Rus harfleri ile değiştirilmesini uygun gören kararı onaylamıştır. Fakat bu karar Çarlık Döneminde uygulanamamıştır. 1928 yılına gelindiğinde ise SSCB’de, Türklerin kullanmakta olduğu Arap harfleri önce Latin harfleri ile değiştirilmiş, daha sonra 1940 yılında da, Rus harfleri ile değiştirilmiştir. 5 Nisan 1938’de, Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi, Kazak okullarında Rusçanın mecburi dil olarak okutulması kararı almıştır. Yapılan harf politikaları neticesinde, Ruslar hedeflerine ulaşmayı başarmıştır. Bu durumun en yakın örneği, 1980’lere gelindiğinde Kazakistan’daki yüksekokulların tamamında öğretim dilinin Rusça haline gelmiş olmasıdır (Kara A. , 2006, s. 25-26).⁷

İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllar itibariyle Rusya’da bulunan büyük sanayi merkezlerinde yer alan fabrikaların birçoğu, işçileri ve diğer çalışanları ile birlikte Orta Asya bölgesine sevk edilmiştir. Yapılan bu işlemin gerekçesi, Kazaklar arasında kalifiye eleman ve işçi bulunmadığı iddiası şeklinde açıklanmıştır. Ancak bu gerçekte bir proje idi ve esas sebebi de, yüz binlerce Rus’u, Kazakistan’ın en önemli ve stratejik yerlerine yeniden yerleştirmekti. Yine bu çalışma kapsamında, 1935 yılı içerisinde, işçi ve memur sayısı 232 bine ulaştırılıp sanayi çalışanları da 26 bine çıkarılmıştır. Pek çok sanayi merkezinde Rus işçi kolonileri oluşturulmuştur (Kafkasyalı A. , 2012, s. 179). Savaşın batıda olmasından dolayı önemli Sovyet endüstri üretimi alanları, güvenli olarak görülen Kazak topraklarına kaydırılmış ve ayrıca maden ocakları açılmıştır. Çok büyük oranda kömür ve demir çıkarılarak çeliğe dönüştürülüp özellikle savaş endüstrisi için kullanılmıştır. Bu yıllarda Kazak petrolü de çıkarılmış, Sovyet savaş endüstrisinin emrine verilmiştir (Lakhayeva, 2012, s. 11). 1917’den 1924’e kadar, Kazakistan’ın başkentliğini yapan Orenburg şehri ise, aynı dönemde Kazakistan sınırlarından çıkarılarak Rusya topraklarına eklenmiştir (Smagulkızı Boranbayeva, 2004, s. 24).

⁷ Türkiye’de Arap harflerine son verilip Latin harflerine geçilmesi nedeniyle, dünya Türkleri arasındaki iletişimi kesmenin bir yolu olarak ve Kazakları Ruslaştırmanın (Sovyetleştirmenin) bir aracı olarak Rusçaya geçilmiştir.

1939'da gerçekleştirilen nüfus sayımına göre, SSCB içindeki diğer milletlerin çoğunun nüfusu artarken, Kazak nüfusunun sadece 2 milyon 300 bine düştüğü görülmüştür (Kara A. , 1997, s. 22). 1930-1962 yılları arasında SSCB'nin batı bölgesinden Kazakistan topraklarına yaklaşık olarak 3 milyon 950 bin kişi göç etmiştir. Kazakistan'da, Moskova'ya karşı meydana gelen rahatsızlığın nedenleri arasında; Kazak topraklarına yaptırılan göçler ve sürgünler ile uygulanan tarım politikaları neticesinde, Kazak halkının kıtlıkla mücadele etmiş olması başta gelir. Ayrıca ülke için önemli olarak kabul edilen işlerde ve partide önceliğin Ruslara verilmesi ile Sır Derya nehrinden, sulama amacıyla plansız biçimde aşırı su çekilmesinden dolayı Aral Gölü'nün kurutulması da gösterilebilir. Bu sebeplere ek olarak, nükleer ve kimyasal silah denemelerinin Kazak topraklarında yapılmasından dolayı sakat ve ölü doğumların artması gibi, etkenler de rahatsızlık nedenleri arasında önemli sırada yer alır (Gürbüz, 2011, s. 209). Daha bunların dışında sayılamayacak kadar çok zarar ve kayıp söz konusudur. Kazaklar, bütün Türk ülkelerinde olduğu gibi, millî aydınlarının tamamının, millî değerlerine sahip çıkan gençlerinin, millî uyanışa ulaşan bireylerinin kadın, erkek, yaşlı, genç demeden katledilmesine veya sürgün edilmesine şahit olmuşlardır. Savaş zamanında Sovyet ordusunda büyük başarılar kazanmalarına rağmen, barış zamanında kendi topraklarında esir hayatı yaşamışlardır. Kazakistan'ın yeraltı-yerüstü zenginliği Moskova'ya akmış, bunun çok azı Kazakistan ve Kazak halkı için kullanılmıştır.

Kazakistan'ın bağımsızlık sürecine gitmesinde etkili olan ve Orta Asya'da görülen büyük sosyal karışıklıktan biri olarak bilinen, 18 Aralık 1986'da, Kazakistan'ın başkenti Alma-Ata'da patlak veren öğrenci protestoları, Kazak tarihine "Jeltoksan Olayları" olarak geçmiş ve milli uyanışın sembolü haline gelmiştir (Karasar, 2001, s. 221). Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Genel Sekreterliği görevine 1985 yılında getirilen Mihail Gorbaçev, Sovyetler Birliği içerisinde yeni atılımlar yapmak niyetinde olmuştur. Ancak uygulanan politikalar Kazakistan'da istenen etkiyi oluşturamamıştır. Devletin yeniden yapılandırılması adına girişilen politikalar kapsamında, 16 Aralık 1986 yılında Dinmuhamed Konayev, Kazakistan Komünist Partisi Birinci Sekreterliği görevinden alınarak, yerine Gennadiy V. Kolbin getirilmiştir. Kazak halkını tanımayan ve Kazak halkının da kendisini tanımadığı bir kişinin bu göreve atanması, özellikle Kazak gençleri arasında büyük

tepki meydana getirmiştir. Alma Ata’da bu atamaya tepki olarak Kazak gençleri sokaklara ve meydanlara çıkarak mitingler düzenlemişlerdir. Ayaklanmanın görünürdeki nedeni, Kolbin’in başa getirilmesi olarak görülse de, esas neden Komünist Parti diktatörlüğüne, Ruslaştırma siyasetine ve nükleer silah üretim sahalarının Kazakistan’a veya Kazak nüfusunun yoğun olduğu bölgelere taşınması gibi konulara, halkın artık dur demek istemesidir (Kara F. , 2012, s. 422).

17 Aralık sabahı başlayan protestolar neticesinde, Kazakistan Komünist Partisi yetkililerinden Mendibayev, Nazarbayev ve Mukaşev, meydanlarda toplanan gençlerle görüşmüşlerdir. Görüşme esnasında protestocular Kazak asıllı bir lider istediklerini, konut sorununun çözülmesi gerektiğini, çalışma koşullarının iyileştirilmesini ve Kazak Türkçesinin kullanım alanlarının yaygın hale getirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Başlangıçta oldukça sakin bir ortamda gerçekleştirilen gösteriler, Sovyet güçlerinin sert müdahaleleri ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Polis ve İçişleri Bakanlığına bağlı askerlerden oluşan 16-20 bin civarında milis kuvvetin göstericilere müdahale ettiği operasyonu, Kolbin’in bizzat kendisi yönetmiştir (Karacagil, 2014, s. 103).

Kazak halkının, Sovyet Politikalarına karşı “kararlılık” parolası etrafında şekillendirdiği mücadelesi, Sovyetlerin Türkistan topraklarındaki yayılcı politikasından vazgeçmesi gerektiğini gösteren büyük bir adım olmuştur (Çelik M. E., 2018, s. 743). Yaşanan bu mücadele sonrasında yapılan resmi açıklamalarda 2 ölü, 200 civarında da yaralı olduğu ifade edilmesine rağmen, tarihi belgelere yansıyan rakamlar oldukça farklıdır. Belgelere göre, ayaklanmanın bastırılması sırasında 150 kişinin öldüğü, 1700 kişinin yaralandığı ve 8500 kişinin gözaltına alındığı ifade edilmiştir. Ancak gözaltına alınanların % 99’u mahkemeye sevk edilmiş ve adil bir şekilde gerçekleştirilmeyen yargılama neticesinde 99 kişinin idam edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca olaylara katılan 266 öğrencinin öğrenim gördüğü üniversitelerden atılarak öğrenim haklarına son verilmiştir (Başaran, 2017, s. 72).

SSCB’nin uygulamaya koymaya çalıştığı politikalara karşı, Kazakistan halkının başlatmış olduğu direniş neticesinde, Kolbin görevden alınmış ve yerine Kazak kökenli Nursultan Nazarbayev getirilmiştir. Bu durum, ayaklanmanın SSCB yönetiminde gösterdiği etkinin bir kanıtı olarak okunabilir. Nazarbayev, Jeltoksan

olaylarında bağımsız Kazakistan çizgisinde bir duruş sergilemiştir (Çelik M. E., 2018, s. 744). Nursultan Nazarbayev'in sergilediği bu tutum neticesinde, kendisine 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını kazanan “Kazakistan’ın Kurucu Başkanı” olma onuru verilmiştir.

Jeltoksan (Aralık) Olayları’nın 10. Yılında, o dönem Kazakistan Devlet Sekreteri olan A. Kekilbayev bu olaylara dair açıklamasını “Kazakhstanskaya Pravda” gazetesine yapmıştır. Bu yazısında Kazakların çağdaş bir ulus olarak yeniden ortaya çıkışında önemli bir yeri olan Alma-Ata olaylarının, tarihe Kazakistan’ı bağımsızlığına götüren en önemli olay olarak geçtiğini ifade etmiştir. (Kesici, 2003, s. 229-230). Yirminci yüzyılın ikinci yarısına hâkim olan iki kutuplu sistem, kutuplardan birinin önderi olan SSCB’nin çöküşü ile yerini, yeni bir uluslararası ilişkiler ve değerler sistemine bırakmıştır. SSCB’nin ardından mirasının büyük bölümünü devralan Rusya Federasyonu (RF) uluslararası sistemde yerini almıştır.

Sovyetlerin dağılmasının ardından yaşanan süreç içerisinde Rus Dış politikası için en önemli konulardan biri eski Sovyet Cumhuriyetleriyle olan ilişkilerini yeniden oluşturmak ve muhafaza etmek olmuştur. Rusya için bağımsızlığını kazanan ülkeler içerisinde, Kazakistan en başta gelen çok değerli bir ülkedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, II. Dünya Savaşı ardından, Doğu Avrupa, Orta Doğu, Latin Amerika, Afrika ve Güney Asya gibi önemli coğrafyalarda nüfuz alanları kurmaya özen göstererek, uluslararası sistemde bir “kutup” halini almıştır. Ancak Rus topraklarında yaşanan çözülme dönemi neticesinde Moskova yönetimi, bahsedilen coğrafyalardan geri çekilmeye başlamak zorunda kalmıştır. Tarihî olarak bakıldığında, Batı’daki ilerleyişi durmasının ardından Rusya, coğrafi avantajlarını kullanarak Avrasya’ya yönelmiş ve nüfuz kaybını telafi etmeye çalışmıştır (Sönmez, 2015). Aralık 1991’de iki hafta içinde SSCB’nin çöküşü ve yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkışı oldukça hızla gerçekleşmiştir (Brezezinski, 2005). Gorbaçov dönemi “glasnost” (politikada şeffaflık) ve “perestroyka” (ekonomide yeniden yapılanma) uygulamaları ile ortaya çıkan toplumsal bunalım, Birlik Cumhuriyetlerinin ardına bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamasıyla yoğunluk kazanmıştır. 16 Aralık 1991’de Kazakistan bağımsızlığını ilan etmiştir (Saray, 1993, s. 119).

1.2.Kazakistan'ın Siyasal Yapısı

Kazakistan'ın 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte, SSCB ve onun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen Komünist Partisi tarih sahnesinden silinmiştir. Bu gelişmenin ardından Nursultan Nazarbayev, yapılan halk oylaması neticesinde yeni kurulan devletin Devlet Başkanlığı'na seçilmiştir. Bu dönemde pek çok partinin dağılma sürecine girmesi ile birlikte, Kazakistan toprakları içerisinde, 120'den fazla siyasal parti ve bağımsız toplumsal örgüt ortaya çıkmıştır (Auyessova, 2010, s.123). Bağımsızlığın kazanılmasının ardından, 2 Mart 1992 yılında Birleşmiş Milletler tarafından üyeliğe kabul edilen ilk Orta Asya Devleti de, Kazakistan olmuştur. 4 Haziran 1992 yılında yeni kurulan Kazakistan devletinin bağımsızlığının ve milli bir devlet olmasının sembolü olarak kabul edilen, bayrak ve devlet arması Parlamento'nun onayına sunulmuştur. Ülkenin milli marşı 11 Aralık 1992 yılında, ilk anayasası 28 Ocak 1993'te kabul edilmiştir. Yine bu dönemde, yani 15 Kasım 1993 yılında ülkenin milli parası olarak "Tenge" tedavüle çıkmıştır (Kara, 2006, s. 45).

Kazakistan Cumhuriyeti, 1994 yılında çok partili rejimi uygulamaya koyan ve 1995 yılında kabul ettiği anayasa ile yönetilen bir devlettir. Kazakistan Parlamentosu, Senato ve Meclis adında iki bölümden meydana gelmektedir. Senatörler, Cumhurbaşkanı tarafından atanma usulüyle göreve gelirlerken Millet Meclisi üyeleri ise, ülkenin idari ve bölgesel seçim çevreleri tarafından seçilmektedir (Duran, 2002, s.4). Senato, 47 üyeden oluşur ve bu üyeler 6 yıllığına seçilir. Parlamente'nin alt kanadı olarak adlandırılan Meclis ise, 107 milletvekilinden oluşmaktadır. Bu milletvekillerinin 98'i siyasi partilerin parti listelerine göre seçilirler, geriye kalan 9 milletvekili de, Kazakistan Halklar Asamblesi⁸ tarafından seçilir. Seçilen bu milletvekillerinin görev süresi 5 yıldır (Kazakistan'ın Siyasi Görünümü, 2019).

⁸ Kazakistan Halklar Asamblesi: Asamble, 1 Mart 1995 yılında kurulmuştur. Kurulan yapı, Kazakistan'ın ulusal siyaset sisteminin merkez kuruluşları arasında yer almaktadır. Asambelenin ülkenin yönetimi adına üstlenmiş olduğu görevi, merkez ve yerel yönetim organlarının etnokültürel kalkınma konularındaki çalışmalarını uyumlaştırma şeklindedir. Bu Asamble günümüzde, her bir vatandaşının etnik özelliklerini geliştirebilmesi için olanak sağlayan, etnik veya dini konularda ayırım yapmayan bir kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca, etnik özelliklerini korumak isteyen halkın, Anayasa ile garanti altına alınan yurttaşlık hakları ile özgürlüklerini tamamen koruyan anayasal bir kurum olma niteliğindedir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin siyasal temeli, bağımsızlığın ilan edildiği ilk yıllarda milli demokratik bir yapılanmaya gidilerek atılmıştır. Yönetim sistemi olarak, bu dönemde genel prensiplere dayalı, çok partili bir sistem kabul edilmiştir. Ülkenin anayasal metninde, “anayasal düzeni zorla değiştirme, ülke bütünlüğünü bozma, devlet güvenliğine zarar verme, sosyal, ırk, milliyetçilik, din, sınıf ve kabile temelli çatışmaları kışkırtmaya yönelik” girişimlerde bulunmaya çalışanların dışında, sivil hareket birliklerinin hakları güvence altına alınmıştır. Ayrıca ülkedeki siyasi parti hareketleri, 2002 yılında parlamentoda “Siyasi Partiler” kanununun kabul edilmesiyle ivme kazanmıştır.

Kazakistan'da üç grup siyasi parti mevcuttur ve bunlardan ilki doğrudan devlet tarafından kurulan partilerdir. Bu partilere Nur Otan⁹ ve Asar¹⁰ Partileri örnek verilebilir. İkinci grup partiler ise, ilk kuruldukları dönem devlet yönetiminde yer almış, ancak daha sonra yollarını ayırmış olanların oluşturduğu partilerdir. Üçüncü grup olarak nitelendirilen partiler de, hükümetten tamamen ayrı bir tutuma sahip olan muhalefet partileridir. Bu partilere örnek olarak Ak Yol Partisi¹¹ gösterilebilir. Ülke bu şekilde bir partileşme yapısına bürünse de, 19 Eylül 2004 yılında yapılan seçimler Muhalefet Partilerinin ne kadar zayıf olduğunu gözler önüne sermiştir. Yapılan bu seçimlerde, meclisteki 77 üyenin yalnızca bir tanesi muhalefet grubu olarak gösterilen üçüncü gruptan oluşmuştur. Geriye kalan üyeler diğer iki siyasi grup içerisinde gelmiştir (Deik, 2007, s.2).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin siyasal sisteminde şu an itibariyle: Kazakistan Komünist Partisi, Kazakistan Vatansaver Partisi, Ak Yol Kazakistan Demokratik Partisi, Adalet Demokratik Partisi, Azat Kazakistan Demokratik Partisi, Ulusal Sosyal Demokratik Partisi, Kazakistan Komünist Halk Partisi, Ruhaniyet Partisi, Avıl Kazakistan Sosyal Demokratik Partisi, Nur-Otan Halk Demokratik Partisi, Büyük Bozkır Kartalları Partisi ve Oba Partisi etkin bir şekilde faaliyet sürdürmektedir.

⁹Nur-Otan Partisi:1 Mart 1999 yılında Nursultan Nazarbayev önderliğinde kurulan ve bugün 762.000 üye sayısı ile ülkenin en büyük partisidir. Partinin esas ismi Demokratik Halk Partisidir.

¹⁰ Asar Partisi: Şu an da Nursultan Nazarbayev'in kızı olan Dariga Nazarbayeva liderliğini yapmaktadır.

¹¹ Ak Yol Partisi: Resmi adı Kazakistan Demokratik Partisidir. Parti 3 Nisan 2002 tarihinde Alikhan Baimenov, Bulat Abilov, Oraz Zhandosov tarafından kurulmuştur. Parti üyelerinin sayısı 180 bindir.

Ak Yol Demokratik Partisi, Alihan Baymenov tarafından 3 Nisan 2002 yılında faaliyete geçirilmiştir. Partinin açıklanan amaçları içerisinde, bağımsız, gelişmiş, demokratik ve hür bir Kazakistan için mücadele etmek yer almaktadır. Ülkenin geliştirilerek daha demokratik hale getirilmesi için çalışmalar yürütecekleri, parti yöneticilerinin söylemleri arasındadır. Dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in görevinden istifa ederek, yerine Kasım Jomart Tokeyev'in gelmesinin ardından, ülkede yapılan en son seçim sonucunda oyların % 5.82'sini Kazakistan Demokrat Partisi "Ak Yol" adayı Daniya Yespayeva almıştır.

Ruhaniyet Partisi, Altınşaş Jaganova tarafından 2003 yılı içerisinde kurulmuştur. 2010 yılında partinin kurultayının yapıldığı sırada yerini, Serikjan Mambetalin'e devretmiştir. Yönetimin değişmesi ile birlikte, parti ismi de değişerek Ruhaniyet Yeşiller Partisi olmuştur. Ayrıca partinin üye sayısı 72 bin civarına çıkmıştır. Partinin amacı ise, ülke ekonomisini geliştirmek, manevi değerlere önem vererek toplumun seviyesini yükseklerle çıkarmak ve sosyal problemlere çare bulmak şeklinde ifade edilmiştir.

Ülkedeki diğer bir parti olan Kazakistan Vatanseverleri Partisi, 4 Ağustos 2000 tarihinde kurulmuştur. Partinin amaçları kapsamında Kazakistan halkının gelişmesini sağlamak, demokratik ve hukuk devletinin oluşması için gereken çabayı göstermek, piyasa ekonomisine dayalı sivil toplum kuruluşları kurmak, halkın ülke yönetiminde daha aktif bir şekilde yer almasını sağlamak gibi maddeler sıralanmıştır. Ayrıca bu partinin üye sayısı 172 binden fazlaya ulaşmıştır.

Kazakistan Komünist Partisi, Gaziz Aldamjarov'un Genel Sekreterliği altında 27 Ağustos 1998 tarihinde kurulmuştur. Bu partinin üye portföyünü yaşlılar, işçiler ve emekliler oluşturmaktadır. Kazakistan Komünist Partisi ülke içerisinde bilimsel sosyalizmin temelinde, hür ve sosyal bir toplumu oluşturma gayesi içerisinde hareket etmektedir.

1 Mart 2004 tarihinde kurulan Kazakistan Sosyal Demokrat Köy Partisi, tarım alanında devleti yönlendirme ve sağlanan destekleri artırma gibi amaçları benimsemiştir. Ayrıca bu amaçların dışında köy emekçilerinin haklarını korumak ve

toplumun demokratikleşme seviyesini arttırmak için, ekonomik ve siyasi reformlar gerçekleştirmek gibi hedefleri mevcuttur.

Üye sayısı 70 bin civarında olan Adalet Demokratik Partisi, 14 Haziran 2004 tarihinde kurulmuştur. Bu partinin amaçları ise demokratik, hukuka bağlı ve sosyal devletin kurulmasını sağlamak, gelişmiş bir ekonomi düzeyi meydana getirmek, ekonomiyi geliştirmek için sivil toplum kuruluşları kurmak şeklinde sayılabilir. Parti 8 Temmuz 2007 tarihinde Ak Yol Partisi ile birleşme kararı almış, ancak 20 Ekim 2007 tarihine gelindiğinde bu karardan vazgeçilmiştir.

Ülkenin bir diğer partisi olan Kazakistan Komünist Halk Partisi, 21 Haziran 2004 yılında kurulmuştur. Kurulan bu partinin üye portföyünü işçiler, emekliler, öğrenciler, aydınlar ve işadamları oluşturmaktadır. 90 bin üye ile kurulan partinin üye yelpazesi oldukça geniştir. Ayrıca bu parti, sosyal gelişimin yeni şartlarına adapte edilmiş bir Marksist- Leninist düşünce ile hareket ettiğini ifade etmiştir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin toplumsal yapısının demokratikleştirilebilmesi için yapılan girişimlerde siyasi partilerin yanında, pek çok sosyal hareket ve sivil toplum kuruluşu da önemli rol oynamaktadır. Bu kuruluşlardan bazıları şu şekildedir: Dostluk Sivil Toplum Örgütü, Forum Derneği, İnisiyativa Sosyal- Siyasi Örgüt, Kazak Dili Derneği, Kazak Milli Kültürü Asamblesi, Ulusal Kültür Merkezleri Birliği, Birleşim Sendikası, Jeltoksan Sivil Toplum Örgütü, Birleşik Sivil Toplum Hareketi (Abdulvahap Kara, 2011, s. 81-82).

Kazakistan Cumhuriyetinde siyasal anlamda son yıllarda oldukça ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Nur- Otan Partisi lideri olan dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, 21 Şubat 2019 tarihinde yapmış olduğu basın açıklaması sırasında, ülkedeki sosyal-ekonomik dönüşüm programlarının yetersiz olduğunu ifade ederek, Eylül 2016 tarihinde göreve gelen hükümetin istifasını talep etmiştir. Bu bağlamda Başbakan Birinci Yardımcılığı görevinde bulunan Askar Mamin Başbakan olarak atanmış ve ülkede yeni bir hükümetin kurulması sağlanmıştır.

Cumhurbaşkanlığı'na 26 Nisan 2015 tarihinde beş yıllığına seçilen Nursultan Nazarbayev görev süresinin dolmasına bir yıl kala görevinden istifa ettiğini açıklamıştır. 19 Mart 2019 tarihinde yapmış olduğu açıklama kapsamında,

Cumhurbaşkanlığı görevinde ayrılacağını ve anayasa gereği Senato Başkanı olan Tokayev'in görevi teslim alarak seçimlere katılacağını duyurmuştur. Açıklamalarına devam eden Nursultan Nazarbayev, Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanlığı, Nur Otan Partisi Genel Başkanlığı ve Anayasa Komitesi üyeliği görevlerine devam edeceğini belirtmiştir. Dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in yapmış olduğu bu açıklama kapsamında, 20 Mart 2019 tarihinde Tokayev, Cumhurbaşkanlığı görevini devralmıştır. Tokayev'in görevi teslim aldığı gün, Senato Başkanlığı koltuğunun boş kalması münasebetiyle bu göreve, Nazarbayev'in kızı Dariga Nazarbayeva oybirliği ile seçilmiştir. Ayrıca 20 Mart günü yaşanan bir diğer gelişme de, ülkenin başkenti Astana'nın isminin Nur Sultan olarak değiştirilmesi olmuştur.

Cumhurbaşkanı Tokayev, 9 Nisan'da yapmış olduğu açıklama ile kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev ile yaptıkları görüşme neticesinde seçimlerin 9 Haziran 2019 tarihinde yapılacağını duyurmuştur. Bu gelişmenin ardından İktidar partisi konumunda olan Nur Otan Partisi'nin yapmış olduğu Olağanüstü Kongre neticesinde, kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in önerisi ile Tokayev aday olarak belirlenmiştir (Kazakistan'ın Siyasi Görünümü, 2019).

Kazakistan'da İlk defa bir kadın adayın da yer aldığı seçimde yarışan adaylar şunlardır: Kasım Jomart Tokayev (Nur Otan Partisi), Amangeldi Taspıhov (Kazakistan Sendika Federasyonu), Jambıl Ahmetbekov (Kazakistan Komünist Halk Partisi), Daniya Espayeva (Ak Yol Partisi), Sadibek Tügel (Büyük Bozkır Kartalları Hareketi), Amirjan Kosanov (Millet Kaderi Hareketi), Tölevtay Rakımbekov (Oba Partisi). 9 Haziran 2019 seçimleri, sabah 07.00 itibariyle başlayıp 20.00 saatlerinde sona ermiştir. Yapılan seçimlere 11 milyon 814 bin seçmen katılım sağlamıştır. Ülke genelinde 14 eyalet ve 3 büyükşehirde kurulan 10 binden fazla sandıkta oy kullanılmıştır (bkz: Kara, 2019).

9 Haziran 2019 tarihinde yapılan seçim sonuçlarına göre % 70,13 oy ile Tokayev seçimi kazanmıştır. Ayrıca seçim sonuçlarına göre % 70,13'ünü Tokayev, % 3,86'sını Komünist Halk Partisi adayı Jambıl Ahmetbekov, % 5.82'sini Kazakistan Demokrat Partisi "Ak Yol" adayı Daniya Espayeva, % 15,39'unu "Millet Kaderi" adayı Amirjan Kosanov almıştır. Seçimlere katılım oranının %77,4 olması da, Kazak halkının seçimlere ve dolayısıyla ülkenin geleceğine dair söz hakkına

sahip olma iradesinin ne denli yüksek olduğunu göstermektedir (Takvim Gazetesi, 2019).

Seçim sonuçlarının ortaya çıkardığı sonuç gösteriyor ki, kurucu devlet başkanı olan Nursultan Nazarbayev'in ülkesi ve ulusuna gösterdiği hedefler ve bu hedeflere ulaşmak üzere çizdiği yol, seçmenler tarafından da kabul edilmiş ve onaylanmıştır. Açık denizlere kıyısı olmayan Kazakistan'ın, uluslararası alanda itibar kazanmasında rol oynayan ve bu bağlamda uluslararası yatırımcıları ülkesine çeken projelerin mimarı olan Kasım Cömert Tokayev'in, Nursultan Nazarbayev'in de desteğini alarak yerel, bölgesel ve küresel düzeyde yepyeni başarılarla imza atacağı beklenmektedir.

1.3.Kazakistan'ın Ekonomik Yapısı

Sovyet dönemi öncesi tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olan Kazakistan, Sovyet hâkimiyeti sonrası ekonomik açıdan belli başlı değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler Sovyetlerin uyguladığı sanayileşme politikaları neticesinde gerçekleşmiştir. Yine göçebe bir yaşam tarzını benimseyen Kazaklar, Sovyetlerin uyguladığı kolektifleştirme çalışmaları neticesinde yerleşik hayata geçmişlerdir. Ancak ellerindeki hayvanlara ve ürettikleri ürünlere el konulmasından dolayı, 1930'lu yıllar boyunca halk büyük bir açlıkla mücadele etmiştir. Açlıktan muzdarip olan bu halk, önceleri açlıktan ölme pahasına Sovyet endüstrisi için pamuk ekmeye zorlanırken, sonra da endüstri tarımı kısılıp buğday ekimine zorlanmıştır. Bu sayede 1950'li yıllarda, buğday ekimi oldukça yaygınlaşmıştır. Yaygın duruma gelen buğday üreticiliği sayesinde Kazakistan, Sovyetlerin egemenliği altında iken, Rusya ve Ukrayna'dan sonra en büyük buğday üreticisi konumuna yükselmiştir.

Kazakistan'da bulunan ham madde ve yer altı kaynaklarının bolluğu sebebiyle tarımın yanında bu hammaddelerin işlenmesi ve madenlerin çıkarılması üzerine, Kazakistan endüstrisi gelişmeye başlamıştır. Ülke volfram, kurşun, barit madenleri açısından dünyada birinci; krom, çinko ve gümüş madenleri bakımından dünyada ikinci; manganez bakımından üçüncü, bakır madeninde dördüncü; altın ve demir bakımından yedinci; gaz ve kömürde dokuzuncu; petrol bakımından on üçüncü sırada yer almaktadır. Dolayısıyla Bağımsızlığın ilk yıllarında, hammadde üretiminin

toplam sanayi içerisindeki payı % 30 civarındadır. Bu verimlilik neticesinde Kazaklar, buğday ekimi ve madencilik alanlarında uzmanlaşmaya gitmişlerdir (Somuncuoğlu, 2002, s. 30).

Bağımsızlık sonrasında yaşanan süreçte, Kazakistan hükümetinin ülke ekonomisine yönelik uyguladığı politika öncelikle, merkezi planlı ve devletin mülkiyeti altında bulunan varlıkların, piyasa ekonomisinin getirisi olarak özelleştirilmesi olmuştur. Bu alanda yapılan çalışmalar ile ülkede bir “özel mülkiyet” kavramı oluşturulmuştur. Yapılan özelleştirme çalışmalarının ilk adımı, 1991-92 yıllarında küçük ve orta ölçekli işletmelerin, toplu veya kiralık özel işletmeler haline getirilmesi olmuştur. Ardından 1993-95 yıllarında ise, özelleştirme süreci tamamlanmış ve bunun bir getirisi olarak belediye hizmetleri dahi özel mülkiyetin kontrolü altına geçmiştir. Yapılan özelleştirme çalışmaları neticesinde, pek çok kurum devlet elinden çıkıp, özel sektörün eline geçince bir rekabet ortamı oluşmuştur. Oluşan bu rekabet ortamı ile beraber, birçok alanda umut vaat eden gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin; mağazalar, restoranlar, eczaneler ve benzin istasyonları gibi alanlarda ilerlemeler yaşanmıştır. 1996 yılında özelleştirme faaliyetleri kapsamında 22 gaz kuruluşu ile beraber, sağlık ve eğitim alanında hizmet veren çok sayıda kuruluş özelleştirilmiştir (Aldıbekova, 2018, s. 84).

Bağımsızlığın kazanıldığı ilk yıllar, Kazakistan için ekonomik açıdan oldukça zorlu geçmiştir. Bunun nedenleri arasında; bağımsız olmasına rağmen hala ekonomik ve siyasî açıdan Rusya'ya bağlı olması gösterilebilir. Bir diğer neden olarak da, bağımsız devlet geleneğine alışkın olamamak gösterilebilir. Ancak Kazakistan Orta Asya Devletleri arasında uyguladığı reformlar sayesinde, bu zorlu geçen ekonomik sıkıntıları en hızlı aşan ülke olmuştur (Alagöz, 2011, s. 4). Sovyetlerin dağılması ile birlikte kurulan BDT¹² içerisinde yer alan Kazakistan, iktisadi potansiyel ve gelişim açısından, Rusya ve Ukrayna'nın ardından üçüncü sırada yer almıştır. Aslında bu dönemlerde henüz Kazakistan'ın enerji rezervlerinin boyutu belirlenmemiştir (Dikkaya, 2017, s. 46). Kazakistan 2000'li yıllarda ekonomisini güçlendirmek adına

¹² BDT: Sovyetler Birliğinin dağılması ile beraber kurulan ve içerisinde Belarus, Azerbaycan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Ukrayna'nı yer aldığı bir birliktir. Ancak bu üyeler arasından Ukrayna tüzüğü imzalamadığı için katılımcı statüsündedir. Birde Rusya'nın 2009 yılında gerçekleştirdiği Güney Osetya işgali ile Gürcistan birlikten ayrılmıştır.

pek çok reform yapmıştır. Ayrıca makroekonomik göstergelerde de, ülkede hatırı sayılır bir istikrar kaydetmiştir.

Bağımsızlığın ilk sekiz yılı içerisinde, temelde üç sorundan kaynaklanan ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Bu sorunlardan dolayı da, 90'lı yılları istikrarsız bir ekonomi ile sürdürmüştür. Bunlardan ilki olarak söyleyebileceğimiz sorun; uygulanan ekonomik reformların yetersiz kalmasıdır. İkinci sorun ise, yukarıda da değindiğimiz gibi, bağımsızlık sonrasında bile devam eden ekonomik ve siyasi açıdan Rusya bağımlılığı gösterilebilir. Çünkü o dönemde Kazakistan Rusya'ya ağır endüstri ürünleri ihraç ediyor olmasına karşın, Rusya bu ihraç kaleminde düşüşe gitmiş ve sonuç olarak Kazakistan ekonomisi bundan kötü etkilenmiştir. Üçüncü ekonomik sorun olarak da, Asya ve Rusya krizlerinin, Kazakistan'ı ekonomik istikrarsızlığa sürüklemesi gösterilebilir (Alagöz, 2011, s. 5).

Zorlu geçen 8 yılın ardından, yani 1990'lı yılların son dönemlerinde Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığın azaltılması neticesinde, Kazakistan yeniden ekonomik bir bunalım dönemine girmiştir. Bu dönemde hem Rusya'nın ekonomi üzerindeki etkisi azaltılmış hem de yaşanan Asya Krizinin etkisiyle beraber, Kazakistan'ın temel ihraç ürünlerinden olan petrol ve demir dışındaki metallerin uluslararası piyasalarda fiyatlarının düşmesi, zaten kötü olan ülke ekonomisini iyice sarsmıştır.

Yaşanan bu olumsuz havanın ardından 1998 yılında, Rusya krizi patlak vermiş ve uluslararası piyasalarda Ruble'nin değeri oldukça düşmüştür. Rusya krizinin ortaya çıktığı dönemde, Kazakistan yeni bağımsızlık kazanmış bir ülke olarak henüz sermaye piyasası oluşmadığından ve ülkenin yabancı portföy yatırımlarına kapalı bir politika sergilemesinden, yani ülkeye yönelen yabancı akınını önlemiş olmasından dolayı, yaşanan iktisadî krizden Rusya kadar şiddetli bir şekilde etkilenmemiştir (Somuncuoğlu, 2002, s. 44). Bu durum, Kazakistan ekonomisi açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Ruble'nin aşırı değer kaybı, Kazakistan Hükümetini yeni ekonomik reformlar ve politikalar üretmeye zorlamıştır. Yapılan ekonomik reformlarla birlikte, Kazakistan'ın uluslararası piyasalara uyum sağlama süreci hız kazanmıştır. Ardından uluslararası piyasalarda hammadde ve petrol fiyatlarının artmasının yanı sıra, Tenge

devalüasyonun yaşanması ile birlikte, ülke dış ticarete rekabet gücünü arttırmıştır (Alagöz, 2011).

1999 yılı itibariyle yaşadığı Rusya krizinin etkilerini üzerinden atmaya çalışan Kazakistan ekonomisi, % 1.9'luk büyüme oranı sergileyerek toparlanmaya başladığını göstermiştir. Yaşanan bu krizden sonra, toparlanma süreci giderek hızlanmış ve 2000 yılı içerisinde % 9.6'lık bir büyüme oranı kat etmiştir. Bu büyüme oranlarının kalemleri şu şekilde olmuştur; toplam sınai üretim % 14.6, hammadde çıkarma sektöründe % 21.5, imalat sanayisinde % 15.6'lık bir artış oranı kaydedilmiştir (Somuncuoğlu, 2002, s. 46).

BDT içerisindeki devletlerarasında yer alan Kazakistan, ekonomik reformlar konusunda diğer ülkeleri geride bırakmıştır. Bu ülkeler içerisinde ilk olarak; emeklilik reformu, Merkez Bankası aracılığıyla IMF borcunun zamanından önce ödenmesi, Ulusal Fonun oluşturulması, banka mevduat ve emeklilik fonu sahibi olan insanların ülke parasının devalüasyona uğraması neticesinde kur kaybına uğramasının önlenmesi, ihracatçıların döviz gelirlerinin zorunlu olarak elden çıkarılmasının önlenmesi ve diğer pek çok alanı içeren konularda önlemler alan Kazakistan Cumhuriyeti, bu önlemleri uygulamada da başarılı olmuştur (Tüymebayev, 2014, s. 237).

2000 yılı içerisinde Kazakistan ekonomisi, önemli büyüme oranları kaydetmiş ve ekonomik alanda başarılar elde etmiştir. Bu büyüme eğiliminde 2001 yılında da devam etmiş, yapılan incelemelere göre ilk dokuz ay içerisinde % 13'lük bir büyüme gerçekleştirmiştir. Gerçekleşen büyüme oranının en önemli kalemi, % 1.3'lük büyüme ile sanayi sektöründe olmuştur. Ancak bu dönemde hammadde çıkarma sektörü bir önceki yıla göre azalmıştır (Somuncuoğlu, 2002, s. 47). Kazakistan'ın yakaladığı bu büyüme eğiliminde IMF'nin rolü yadsınamaz. IMF'nin ülkeye sağladığı destekle yapılan ekonomik reformlar ile Kazakistan, hem kendi ülkesi içerisinde hem de uluslararası piyasalarda gelişim göstermiştir. Devam eden yıllar içerisinde özellikle de, 2000 yılında önemli ekonomik reformlara imza atılmıştır. Bu reformlarla kaydedilen önemli büyüme oranları neticesinde 2001 yılında, AB ardından 2002 yılında ABD, Kazakistan'ı piyasa ekonomisine sahip ülke statüsüne aldıklarını ilan etmişlerdir. Böylece Kazakistan, BDT içerisinde bu statüye ulaşan ilk

ülke olmuştur. Kazanılan bu statünün ardından bir de, Moody's¹³ tarafından 2002 yılında yatırım yapılabilir ülke konumuna çıkarılmıştır (Togay, 2009, s. 209).

2003 yılında ise, Kazakistan ülke ekonomisinin petrol fiyatlarına olan bağımlılığını azaltmak adına, 2003-2015 yılları arasındaki dönemi kapsayacak bir Endüstriyel Yenilenme ve Kalkınma Programı'nı uygulamaya koymuştur. Bu programla beraber petrole olan bağımlılığın azaltılmaya çalışılmış olmasına rağmen, ülkede petrol sanayisindeki yatırımların GSYİH içerisindeki payı % 15-20 gibi bir orana tekabül etmektedir (Alagöz, 2011, s. 5).

Devlet bu kez de, yönetimdeki etkinliğini arttırmak amacı ile 2004-2008 yılları arasında, büyük derecede makroekonomik bir hız belirlemiştir. Bu durum ekonomide istikrarın sağlanmaya çalışıldığına bir kanıt olarak gösterilebilir. Ülkede temel ekonomik yönelim, 2003-2015 yılları arasında kapsayan Sanayici-Yenilikçi Ekonomik Strateji'ye dayalıdır. Bu strateji, ekonomik portföyün çeşitlendirilmesi, hammadde üreticiliğinden hammadde işleyiciliğine geçilmesi, ekonominin modern bir hale getirilmesi ve ihracatın artırılmasını içermektedir (Tüymebayev, 2014, s. 238).

Yüzölçümü açısından dünyanın en büyük dokuzuncu ülkesi olan Kazakistan, doğal kaynaklar açısından da oldukça zengin bir ülkedir ve bu durum ülke ekonomisini etkileyen önemli bir faktördür. Ayrıca geniş ve verimli topraklara sahip olan ülkede, en önemli ekonomik kaynaklardan biri de tarım sektörüdür. Özellikle 2011 yılında yapılan 27 milyon ton hububat ve 22.7 ton buğday üretimi ile dünyanın dikkati çekilmiştir. Yine bu üretim kapasitesi, 2016 yılında üretilen 20.6 ton hububat ve 15 milyon ton buğday ile devam etmiştir. Ayrıca ülkenin kuzey kesimlerinde üretilen kaliteli buğdaylar, dünya piyasasında yoğun talep görmektedir.

Kazakistan Hükümeti tarımsal ve doğal kaynağa dayalı ekonominin dışında, son dönemlerde hayvancılığa da iyice yönelmiş durumdadır. Bu yönelmedeki esas amaç, ilerleyen yıllarda dış ülkelere et ihracatı yapan önemli bir ülke konumuna gelmektir. Bu nedenle hayvancılıkla uğraşan çiftçilere hükümet tarafından destek verilmektedir.

¹³Moody's: 36 ülkede 10 bin çalışanı ile varlığını sürdüren bu kuruluş 1909 yılında bir kredi derecelendirme kurumu olarak kurulmuştur.

Kazakistan’da günümüz itibariyle yürütülen ekonomi politikalarının temel amacı, ülke ekonomisinin petrole ve sürekli dalgalı bir seyir izleyen dünya petrol fiyatlarına olan bağımlılığın azaltılması ve 2030 stratejisinin yanı sıra, 2050 stratejisi kapsamında rekabet gücü en yüksek olan ülkeler bakımından, ilk 30 ülke arasında yer almayı hedeflemesi olmuştur. Nursultan Nazarbayev, 1997 yılında 2030 stratejisini halka duyurmuştur. 2050 stratejisini ise, 14 Aralık 2012 tarihinde ilan etmiştir. Bu program ile sürdürülebilir kalkınma hedeflenmiştir. Ayrıca bu programa göre, 2050 yılına gelindiğinde petrolün dışında kalan alanların ekonomi içerisindeki payının % 32’den % 70’e çıkarılması ve Kazakistan’ın diğer ülkeler tarafından iş yapma kolaylığı açısından ilk 20 ülke arasında yer alması hedeflenmiştir (DEİK, 2018).

Son olarak Kazakistan Cumhuriyeti’nin 2018-2019 ekonomik verilerine baktığımızda, GSYİH:158 milyar Dolar, GSYİH Büyüme Oranı: % 4, Kişi Başı GSYİH: 8.792 Dolar, Enflasyon Oranı: % 7,4, Toplam İhracat: 48,3 milyar Dolar, Toplam İthalat: 29,3 milyar Dolar olduğu ve kuruluş yıllarından itibaren günümüze kadar geçen süre içerisinde, oldukça büyük bir gelişim gösterdiği gözler önüne serilmiştir (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2019). Kısa zamandaki bu muazzam büyüme bize, Kazakistan’ın Sovyetler döneminde her bakımdan, ama belki en çok da iktisadî bakımdan ne kadar büyük bir oranda sömürülmüş olduğunu ispatlamaktadır.

1.3.1. Kazakistan’ın 2030 Stratejisi

1997 yılında Dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Ulusa Sesleniş konuşmasında 2030 Stratejisinin ana çerçevesini duyurmuştur. Bu strateji ile Kazakistan tarihinde, ilk defa yakın ve uzak vadeli açılardan kalkınma stratejisi belirlenmiştir. 2030 stratejisinin duyurulduğu Ulusa Sesleniş konuşmasında, ülkenin ekonomik ve politik durumunun detaylı bir analizi yapılmıştır. Ayrıca ülkenin tarihi misyonu ve kalkınma konusundaki temel esaslar bildirilmiştir. Bu esaslar içerisinde; ulusal güvenlik, iç istikrarın sağlanması, toplumun birlik olması gibi konular yer almaktadır (Tüymebayev, 2014, s. 236). Bu strateji kapsamında ilk hedef yer altı kaynak potansiyelinin kullanıma açılmasıdır (Kessikbayev, 2005, s. 69).

Nursultan Nazarbayev, 2030 Stratejisi kapsamında on hedef belirlemiştir. “Yenidünya düzeni içerisinde yeni bir Kazakistan oluşturma” sloganıyla hareket eden Nazarbayev, ülkesinin rekabet gücü bakımından en dinamik gelişen devletler arasında yer alma hedefi taşıdığını duyurmuştur. 2030 strateji kapsamında belirlenen on hedef şunlardır;

- Ekonominin sadece sürdürülebilir kalkınmasının sağlanması ve idame ettirilmesi değil, aynı zamanda büyüme potansiyelinin de uygun bir şekilde yönetilmesi.
- Kazakistan Cumhuriyetini ekonomik kalkınmada bölgesel bir güç haline getirilmesi, ayrıca dünya ekonomisi içerisinde başarılı bir aktör konumuna çıkarılması.
- Yer altı kaynaklarının çıkarılması konusundaki etkinliğin artırılması.
- Üretimde hammadde dışında kalan sektörlerinde gelişiminin sağlanması ve ekonomik portföyün çeşitlendirilmesi.
- Bölgesel ve küresel ekonomi içerisinde başarılı bir aktör olabilmek için gerekli alt yapının sağlanması.
- Çağdaş eğitim düzeyi ile beraber yeni meslek kollarının edinilmesinin sağlanması ve akıllı ekonominin temellerinin atılması.
- Halka sosyal destek yapılması ve sağlam piyasa ilkeleri ile sosyal alanın gelişiminin sağlanması.
- Siyasi sistemin modernize edilmesi ve yeni sisteme ilişkin demokratik reformların uygulanması.
- Uluslararası uygulamaların göz önüne alınmak suretiyle idari reformların hızlandırılmış bir şekilde gerçekleştirilmesi
- Yeni Kazakistan’ın Orta Asya bölgesi ve dünya kamuoyu içerisinde başarılarının ortaya konulması (Turan, 2019).

Kazakistan’ın ekonomik kalkınması ile ilgili temel prensipler, 1997 yılında Ulusa Sesleniş konuşmasında ifade edilmiştir. Kazakistan, ekonomik anlamda gerçekleştirdiği bu reformlar sayesinde, BDT içerisindeki devletlerin bir adım önüne geçmiştir (Tüymebayev, 2014, s. 237).

1.3.2. Kazakistan'ın 2050 Stratejisi

14 Aralık 2012 yılında, Kazakistan'ın ikinci kalkınma stratejisi olan 2050 stratejisini, Nursultan Nazarbayev halka duyurmuştur. Nursultan Nazarbayev, 2030 stratejisi ile hedeflediği ekonomik reformlara ulaşmıştır. 1997 yılında ilan ettiği strateji ile zorlu ekonomik kriz dönemlerinden, çok fazla hasar almadan çıkmayı başarmıştır. Bu nedenle büyük bir güvenle 2050 stratejisi de ortaya atılmıştır.

Nursultan Nazarbayev, 2050 stratejisini sunduğu konuşmasını yaparken bu tarihin tesadüfî olmadığını, “2050” yılının dünya devletlerinin ekonomik yönünü belirlediği bir yıl olacağını söylemiştir. Oldukça dikkat çekicidir ki, Birleşmiş Milletler Teşkilatı “2050 Küresel Medeniyetler Gelişme Tahmini” yayınlamıştır. Ayrıca Dünya Gıda Teşkilatı (FAO) tarafından da, 2050 yılına dair tahminler yayınlanmıştır. Dünya devletlerine yetişmek açısından önemli olan bu gelişme tahminlerine Kazakistan kayıtsız kalmamıştır.

Günümüzde devletler, ülke ekonomileri ve yönetimleri için uzun vadeli stratejiler belirlemektedir. Örneğin Çin, uzun vadeli stratejik bir planlama düzenlemiştir, bütün ülkeler kısa ve uzun erimli hedefler belirlemektedir. Bu nedenle Kazakistan da, başarıyla yürütülen 2030 stratejinin ardından, yeni bir strateji olan 2050 stratejisinin planlanıp uygulanması gerektiğini duymuş, bunu da Nazarbayev konuşmasında ifade etmiştir (Nazarbayev, Kazakistan- 2050 Stratejisi, 2019).

Nazarbayev 2050 stratejisini ilan ettiği konuşmasına başlarken; bundan 20 yıl önce, yabancı devletlerin Kazakistan devletinden bihaber olduğunu belirtmiştir. Nazarbayev ancak şu anda Kazak halkı kurduğu devletinin temellerini atmış, piyasa ekonomisini geliştirmiş, hem iç hem de dış ilişkilerde istikrarını sağlamış ve bölgesel bir güç konumuna gelmiştir ifadesini kullanmıştır. Bunların başarılmasında en büyük etken olarak, zamanından önce hedeflerini gerçekleştirdikleri 2030 stratejisini göstermiştir. Konuşmasına devam ederek 2030 Stratejisinin zamanından önce gerçekleştirildiğini ve küresel koşulların değişmesi ile beraber yeni bir strateji planına ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. 2050 stratejisinin titizlikle ve dünyaca tanınmış uzmanların da katılımıyla hazırlandığını söylemiştir (Moninkulov, 2019).

Nazarbayev 2050 stratejisinin gerekliliğini açıklarken, 2030 Stratejisi ile başardıklarına değinmiştir. 2030 Stratejisi ile 14 bin metreye yakın sınır uzunluğuna sahip olan Kazakistan Devleti'nin, Çin dâhil olmak üzere sınır sorunlarının tamamen çözüldüğü ifade edilmiştir. ABD, Çin ve İngiltere gibi ülkelerin garantileri alındıktan sonra, Nükleer deneme alanları kapatılmıştır. GSMH 1.500 gibi bir rakamdan, 12.000 dolara yükselmiştir. Gerçekleştirilen projeler ile birlikte, 160 milyar dolar civarında dış yatırım ülkeye çekilmiştir. Ülkenin altın ve para fonu da, 87 milyar dolara ulaşmıştır. 2050 stratejisinin ilan edilmesinden 6 yıl önce, belirlenen hedefler içinde dünyanın en gelişmiş 50 ülkesi arasına girileceği belirtilmiştir. 2012 yılında *World Economic Forum*'a göre, Kazakistan en gelişmiş ülkeler arasında 51. sırada yer almıştır. Ülkede vatandaşın ortalama gelirinde de, 9.5 kat oranında artış bir yaşanmıştır (Nazarbayev, Kazakistan- 2050 Stratejisi, 2019).

Nazarbayev konuşmasında, 21 yüzyılda devletleri ve insanları bekleyen sıkıntıları bazı başlıkla altında toplamıştır. Bu sıkıntılar; küresel gelişim hızı, küresel demografik sıkıntılar, gıda güvenliği konusunda yaşanacak sorunlar, sürekli bir artış seyri gösterecek olan su ihtiyaçları, enerji sorunları, artan nüfus ve aşırı tüketim karşısında yetersiz kalan doğal kaynaklar, üçüncü teknoloji hareketi, yaşanacak olan sosyal istikrarsızlıklar, kültürlerarası bir çekişme unsuru niteliğindeki değerler krizi, 2013-2014 yıllarında yaşanan krizin getirdiği diğer sorunlar. Bu , 2050 Stratejisi içerisinde çözüm önerileri ile beraber değinilmiştir. Nazarbayev 2050 Stratejisini, bu sıkıntıları temel alarak oluşturduğunu ve yeni hedefler doğrultusunda, bu kez en gelişmiş 30 ülke içerisine girmeyi hedeflediklerini belirtmiştir (Moninkulov, 2019).

2050 stratejisinin hedefleri konuşma esnasında şu şekilde ifade edilmiştir:

- Ekonomik politika; kazançlılık, pragmatizm, kaynakların tasarrufu ve korunması esasları üzerine şekillenecektir. Bu hedefler gerçekleştirilirken de, yeni gelişim kaynakları ile yeni piyasalar aranacağı ve yatırımların yapılabilmesi için uygun şartların oluşturulacağı belirtilmiştir.
- Kazakistan'ın hammadde ihracatına olan bağımlılığı mümkün olduğu ölçüde azaltılacaktır. Bu hedef doğrultusunda 2025 yılında hammadde dışı malların iki kat, 2014 yılına kadar da üç kat artacağı tahmini duyurulmuştur. Bu bağlamda Ticaret Odası, yerli üreticileri koruyan bir kurum olduğundan,

bütün işletmeciler de Ticaret Odasına üye olacaklardır. Bununla beraber 2030 yılına kadar, özel sektörün iki kat artacağı, 2050 yılında ise, ulusal ekonominin bel kemiği olacağı ifade edilmiştir.

- Sosyal politikalar kapsamında, ihtiyaç sahibi halka yapılan maddi yardımların azaltılmayıp aynen devam edeceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, yapılacak yeni sosyal politikalar ile fakirliğin azaltılıp yaşam standartlarının artırılacağı söylenmiştir.

- Dünya devleri ile yarışabilmek için, eğitim sisteminin uzman kadrolarca şekillendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun için de, Teknik eğitime bilhassa da mühendislik eğitimine önem verileceği açıklanmıştır. Ayrıca üretim ve eğitim sisteminin birlikte çalışabilmesi için eğitim sisteminin modernleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

- Eğitim sisteminin yanı sıra, devletin yönetim şeklinin de modernleştirilip daha demokratik hale getirilmesi için, yeni bir devlet yapılanması yoluna gidilecektir. Bu hedef bağlamında merkezi yönetim bazı görevlerini yerel yönetim ile paylaşacak, devlet memurluğu sistemi daha şeffaf hale getirilecek, parlamentonun ülke içindeki rolü arttırılacak, adli sistem yeniden düzenlenerek halkın mahkemeye ve hukuka güveninin artması sağlanacak, bağımsız yargı kurumsal hale getirilecektir.

- Hedefler açıklanırken Kazakistan'ın dış politikasında ve bölgesel güvenlik konularında en yakın müttefiklerinin Rusya, Çin, Orta Asya Ülkeleri, ABD, AB ve diğer Asya ülkeleri olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda Kazakistan dış politikasını şekillendirirken başlıca hedefin, Avrasya Ekonomik Birliği'ni oluşturmak olduğunu belirtmiştir. Avrasya Ekonomik Birliği'nin faaliyetleri kapsamında alınacak kararların ortak bir anlaşma ile alınacağını, böylece adaletsizliğin oluşmasına imkân verilmeyeceğini söylemiştir.

- Nazarbayev, ülkede yaşayan farklı etnik grup ve kökenlerin uyumu ve dostluğu neticesinde, yeni vatanseverlik ve eşitlik anlayışı içerisinde birçok başarıya imza atılacağı ifade edilmiştir.

Nazarbayev, yeni stratejileri açıklamak amacıyla yaptığı bu konuşmada diğer konuşmalarından farklı olarak, Kazakistanlılar yerine Kazak Halkı ifadelerini

kullanmış ve böylece milliyetçi halkın desteğini çekmeyi hedeflemiştir. Konuşmasından daha önce ifade ettiği Avrasya Birliğine girme hedefi de, ülkedeki Slav kökenlileri mutlu etmiştir, bunu tekrar dile getirerek halkın büyük çoğunluğunun desteğini bünyesine katmıştır. Bu durum da, Nazarbayev'in bütün Kazakistanlıların tartışmasız lideri olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca bu strateji kapsamında, Kazakçanın diğer Türk dillerine yakın olması amacıyla 2025 yılından itibaren Latin, alfabesini kullanacaklarını açıklamıştır (Moninkulov, 2019).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

2.1.Uluslararası Örgütlerin Ortaya Çıkışı

Uluslararası örgütler, ulus devletlerin oluşması ve bu devletlerin uluslararası sisteme hakim olması ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Esas itibariyle 1618-1648 tarihlerinde yaşanan Protestan- Katolik çatışmalarından dolayı patlak veren 30 yıl Savaşları¹⁴ sonrasında Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na¹⁵ mensup prensliklerin bağımsız birer siyasi kimlik kazanması ve bu savaşları bitiren Westphalia Antlaşması¹⁶, uluslararası örgütlerin temelini oluşturur.

Avrupa'da 1648 yılında yaşanan 30 yıl savaşlarını sona erdiren Westphalia Anlaşması, yalnızca bu savaş ortamını sona erdirmekle kalmamış, uluslararası sistemi kökten değiştiren egemenlik anlayışını da dünyaya duyurmuştur. Küresel imparatorluklara karşı ulus devletlerin kazandıkları zaferin bir simgesi haline gelen

¹⁴ Otuz Yıl Savaşları: Otuz Yıl Savaşları, birçok dini ve siyasi sebeplere dayanan savaşlardan oluşmaktadır. Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, himayesi altında bulunan farklı dillere mensup insanları bir araya getiren ve dinsel faktörlere sahip olmasına rağmen İmparatorluğun bütünlüğü, ortaya çıkan mezhepler yüzünden sarsılma süreci yaşamıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan Otuz Yıl Savaşları, İspanya ve Avusturya Habsburgları, İsveç, Danimarka ve Fransa Alman Prenslikleri arasında beş büyük savaşı kapsamaktadır. Avrupa'da yaşanan tüm bu karışıklıklar Westphalia Barışı ile sona ermiştir.

¹⁵ Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: Bir Alman Krallığı olan imparatorluk, 962-1806 yılları arasında toplam 844 yıl boyunca Orta Avrupa'da hüküm süren monarşik bir yapıya sahiptir. Ülke pek çok hanedana ayrılarak feodal bir yönetim şekli belirlenmiştir. Ancak ülkenin lideri Habsburg Hanedanından seçilmektedir. İmparatorluğun kuruluş yıllarındaki hedefleri; Almanya, Fransa, İtalya, Macaristan, İngiltere ve İspanya'ya hükmetmek ve Papa'nın en büyük destekçisi olmaktır. Fakat ülkenin bölünmüş bir yapıya sahip olması nedeniyle imparatorluk içerisinde birlik sağlanamamıştır. Ardından Papa'nın, İngiltere, Fransa ve Macaristan krallarına karşı direnişi ülkenin emellerine ulaşmasını imkânsız hale getirmiştir. Alman prenslikleri arasında meydana bölünmüşlük hali bir dizi çatışma meydana getirmiştir. Yaşanan çatışmaların en önemlisi Otuz Yıl Savaşları'ydı. 1618-1648 tarihlerinde Almanya'nın yıpranması ile İmparatorluk federal bir yapıya bölünerek yarı bağımsız devletler topluluğuna dönüşmüştür.

¹⁶Westphalia: Westphalia Barış Süreci, Avrupa ve Dünya tarihi açısından çok önemli olan dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Westphalia barış sürecinin ardından Avrupa'daki ülkelerin sınırları değişmiş ve yıllardır Avrupa'da süren savaşlar son bulmaya başlamıştır. Ayrıca ulus devlet anlayışı da yine Westphalia ile ortaya çıkan bir süreçtir. Westphalia Barış sürecinin ileri vadeli sonuçlarından biri, Avrupalı devletlerin, Avrupa dışı ülkelerde sürdürecekleri sömürgecilik faaliyetlerine temel teşkil etmesidir. Kutsal Roma İmparatorluğu, Westphalia süreci sonunda hukuki açıdan parçalanmış ve yüzlerce Özerk Alman Devleti ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu barış dönemi ilerleyen süreçte (1789-1799) gerçekleşecek olan Fransız Devriminin de altyapısını hazırlamıştır.

bu anlaşma ile uluslararası alanda devletlerin egemenliği ve eşitliği ilkesel bir kural haline gelmiştir.

Westphalia ile oluşan egemen eşitlik ilkesinin ardından oluşan yeni düzene, Fransız İhtilali neticesinde yükselen milliyetçilik hareketinin de eklenmesi ile dünya sistemi, uluslararası sistem halini almıştır. Bu sistem merkezî otoritenin olmadığı, devletlerin daha çok güvenlik kaygıları ile hareket ettikleri anarşik bir yapıya dönüşmüş ve uluslararası ilişkilerin ana konusu güvenlik sorunları etrafında şekillenmeye başlamıştır. Oluşan bu yeni uluslararası sisteme devletler yalnızca uluslararası örgütler kurarak ve bu şekilde işbirliği yaparak uyum sağlamışlardır. Bu nedenle uluslararası örgütlerin oluşumunu sağlayan Westphalia Anlaşması egemen ve eşit ulus devletlerden oluşan yeni uluslararası sistemin, Westphalia Sistemi olarak adlandırılmasını sağlamıştır.

Uluslararası örgütlerin yaygınlaşması, 19. yüzyılda başlamıştır. Bunun temel sebebi ulus devletlerin yaygınlaşması ve bu devletlerarasında yaşanan ilişkilerin daha barışçıl boyuta taşınmasıdır. 19. yüzyılda yaşanan Napolyon Savaşlarının¹⁷ bir getirisi olarak, 1815 yılında düzenlenen Viyana Kongresi ile “Avrupa Uyumu” kavramı ortaya çıkmış ve bu kavramın temeline dayalı olarak artan işbirliği ortamı uluslararası örgütlerin kurulması için uygun zeminin oluşturulmasını sağlamıştır. Bu bağlamda ilk uluslararası örgüt de, 1815 yılında Ren Nehri’nde seyrüsefer için kurulan “Merkez Komisyonu” olarak kabul edilmektedir. Bu örgüt, çağdaş uluslararası örgütlerin öncüsü olma niteliğine sahiptir.

Uluslararası sistem içerisinde yaşanan değişmelerin sürdüğü dönem içerisinde benzer örgütler ve birlikler kurmaya devam edilmiştir. Bunlara örnek olarak; 1821’de Elbe Nehri, 1856’da Tuna Nehri için düzenlenen konferanslar verilebilir. Yine bu dönem içerisinde Alman Devletleri, 1818 yılında aralarında “Zollverein” adı verilen bir gümrük birliği kurmuşlardır. Alman Devletleri arasında kurulan gümrük birliği ilk aşamada teknik bir işbirliği anlaşması olarak kabul edilmiş, ancak daha sonra

¹⁷Napolyon Savaşları: Fransa ile Avrupa'nın diğer güçlü devletlerinin oluşturduğu koalisyon arasında gerçekleşen bir savaş dönemidir. Ortaya çıkan savaşın lideri Napolyon olduğu için savaş, onun ismi ile anılmaktadır. Bahsi geçen savaş 1803 ile 1815 yılları arasında yaşanmıştır.

1835 yılında ortaya çıkacak olan “Alman Siyasi Birliği’nin” de temelini atan bir tarihî birlik haline gelmiştir. Bu dönemde kurulan örgütler, daha çok ticaretin gelişmesiyle ortaya çıkan ihtiyaçları gidermek için devletlerin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalar şeklinde oluşmuştur. Ulus devletler arasında yaşanan rekabet, güç elde etme mücadelesi ve askerî konularda yaşanan gerginlikler neticesinde 1914 yılında Avrupa, savaşa doğru gitmeye başlamıştır. Birinci Dünya Savaşını sonlandıran Paris Barış Konferansının ardından kurulan “Milletler Cemiyeti” bu anlamda önemli bir örgüt olma özelliği taşımaktadır. Bu örgütün kurulmasının arkasında ABD Başkanı Wilson’ın, *Ondört Nokta İlkeleri* yer almaktadır. Wilson, uluslararası hukukun ve uluslararası kurumların hâkimiyeti altında, ancak öne sürdüğü ilkelerin, uluslararası sisteme yön vermesiyle barışın kalıcı olacağını savunan bir görüşe sahiptir (Uluslararası örgütler, 2018, s. 4).

2.2.Uluslararası Örgütlerin Tanımı

Uluslararası örgütler; devletlerin baskı, çıkar ve meslek gruplarının dünya çapında çıkarlarını korumak, güçlerini arttırmak, uluslararası ilişkilerin bir aktörü olarak istek ve beklentilerini diğer aktörlere kabul ettirmek için bir araya gelerek oluşturdukları teşkilatlardır (Özgöker, 2017, s. 1). Uluslararası örgüt kavramı ise, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, ticari amaç taşımayan ve birden çok devleti ilgilendiren ancak devlet niteliği bulunmayan her türlü birleşmelerdir (Mullacanova, 2005, s. 4). Oluşumlarına ve uluslararası sistem içerisindeki etkilerine bakıldığında, uluslararası örgütler devletlerden sonra uluslararası ilişkilerin ikincil aktörü haline gelmiştir. Günümüzdeki küresel ortamının meydana getirdiği bir durum gereği olarak uluslararası örgütler, uluslararası sistemin önemli bir parçası olmuştur (Özgöker, 2017, s. 2). Devletlerin, uluslararası alanda ortak sorunlarını çözmek amacıyla örgütlenme yoluna gitmeleri, uluslararası örgütlerin oluşmasının temel sebebidir. Bu bağlamda değerlendirilecek olunursa; uluslararası kuruluşlar, ulusal devletlerden çok daha zayıf olmasına rağmen önemli işler başarmakta ve varlıklarını haklı çıkaracak çalışmalara imza atmaktadır.

Uluslararası örgütlenme oluşumuna, II. Dünya Savaşından sonra daha fazla gereksinim hissedilmiştir. Çünkü uluslararası örgütlerin kuruluş amacı; ilk olarak devletleri savaştan ve savaşın oluşturduğu tahribattan korumaktır. Örgütlerin, bir diğer amacı ise, devletlerarasındaki uyuşmazlıkları daha barışçıl yol ve yöntemler geliştirerek çözmektir. Bu bakımdan BM, bu konudaki en büyük ve en etkili örgüt niteliğine sahiptir. Birleşmiş Milletler, Milletler Cemiyeti adı altıyken II. Dünya Savaşını engelleyemese de, devlet ilişkilerini düzenleme konusunda örgütlere duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur.

Uluslararası alanda artan ilişki ve işbirliği ortamı, devletlerarasında ortak bilincin oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca toplumsal hayatın iç içe girmiş olması ve uluslararası boyuta taşınması örgütlere olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Uluslararası örgütlenmelerin bir başka ortaya çıkış nedeni ise, küreselleşmenin dünyayı küçük bir küre haline dönüştürmesidir. Bununla beraber ulaşımın kolaylaşması ve devlet sınırlarının, ticarî amaçlar için başka uluslara açılmasının sağlanması, küreselleşmenin örgütler üzerindeki etkileridir (Mehmetoğlu, 2018, s. 33).

2.3.Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması

2.3.1. Üye Yapılarına Göre

2.3.1.1.Hükümetler Arası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler

Uluslararası örgütler, literatüre göre farklı sınıflandırılmalara tabi tutulmuşlardır. Genel kabul gören bir sınıflama şekli ise, uluslararası örgütlerin; üye yapısına, bileşimlerine, fonksiyonlarına ve yetkilerine göre sınıflandırılmasıdır. Öncelikli olarak örgütün üye yapısına göre bir sınıflandırması yapılmaktadır. Buna göre uluslararası örgütler, hükümetler-arası, yani uluslararası kurucu hukuka/antlaşmaya bağlı uluslararası örgütler (IGO - *Inter Governmental Organization*) ve hükümetler-dışı, yani bir uluslararası kurucu hukuka/antlaşmaya bağlı olmayan uluslararası örgütler (NGO - *Non Governmental Organization*) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Örgütler, hükümetler arasında resmi yolla yapılan bir anlaşma neticesinde kurulmuşsa hükümetler-arası örgüt olma niteliği taşırlar. Resmi yolla kurulan örgütlerin ilk örneği olarak, 1815 Viyana Kongresi¹⁸ sonrası kurulan Ren Nehri Komisyonu¹⁹ gösterilebilir. Hükümetler-arası örgütler, tek bir amaca yönelik olarak kurulabileceği gibi, birden çok amaca yönelik olarak da kurulabilirler. Ayrıca küresel-bölgesel, ekonomik nitelikli- ekonomik nitelikli olmayan, yeni üyeliklere açık- yeni üyeliklere kapalı, askeri amaç için kurulan- askeri amaç taşımayan gibi pek çok ayrıma tabidirler.

Hükümetler dışı örgütler ise, hükümetler-arası bir anlaşma ile kurulmayan örgütlenme şeklidir. Bu örgütlenme şeklide kendi içinde üçe ayrılmaktadır: Hakiki hükümetler-dışı örgütler²⁰, melez hükümetler-dışı örgütler²¹, hükümetler-aşırı örgütler²² (Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 2005, s. 674). Hükümetler-arası örgütleri (IGO), diğerlerinden (NGO) ayıran bazı ölçütlere değinmek gerekmektedir:

- Devletlerarasında bir antlaşma ile kurulmuş olmak
- Anayasa niteliği taşıyan bir belgeye (kurucu antlaşmaya) sahip olmak
- Üyelerin dışında organlara sahip olmak
- Uluslararası hukuk ilkelerine göre kurulmuş olmak
- Genel bir özellik olarak sadece devletlere üyelik tanıma gibi ölçütler şeklinde sıralanmaktadır.

Hükümetler-dışı uluslararası örgütler bu nitelikleri büyük oranda sağlayamamaktadırlar. Bu nedenle yukarıda sayılan ölçütler hükümetler-arası

¹⁸ 1815Viyana Kongresi: Avrupa'da, Fransız Devrimi'nin ardından Napolyon Bonaparte'nin bir stratejisi olarak ortaya çıkan ulusçuluk akımını engellemek amacı ile toplanan kongredir. Ve bu kongre, yeni bir uluslararası düzenleme girişimi olarak kabul edilmektedir. Kongreye, Dönemin Avusturya Başkanı Franz Von Metterich ve İngiltere Dış İşleri Bakanı Robert S. Castlereagh öncülük etmiştir. Kongre tüm Avrupa devletlerinin katılımı ile 1 Ekim 1814'te başlamış ve Haziran 1815 tarihinde sona ermiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Balkan sorunun gündeme gelmesinden ve bu konuda karar verilmesinden çekindiği için toplantıya katılmamıştır.

¹⁹Ren Nehri Komisyonu:1815 yılında Viyana Kongresi sonrasında kurulmuştur. Amacı Ren Nehri üzerindeki ulaşımı düzenlemektir. Ayrıca bu komisyon ilk uluslararası örgüt olma özelliği taşımaktadır.

²⁰ Bu örgütler, Dünya Kiliseler Konseyi gibi yalnızca hükümet dışı aktörlerden oluşmaktadır.

²¹Bu örgütlerde, Uluslararası Bilimsel Birlikler Konseyi gibi hem hükümetler hem de hükümetler dışı bir temsil şekli bulunmaktadır.

²² Bu örgütler ise, Interpol, Parlamenterler arası Birlik gibi devletlerarasında bir anlaşma ile kurulmakta ve aynı zamanda devletlerin merkezi dış politika organlarıncı kontrol edilemeyen yapılardır.

uluslararası örgütleri, hükümetler-dışı örgütlerden ayırmak için yeterli olan maddelerdir (Mullacanova, 2005, s. 8).

2.3.2. Bileşimlerine Göre

2.3.2.1. Bölgesel Uluslararası Örgütler

Sadece belirli bir coğrafyaya ait devletlerin üye olabildiği örgütler, bölgesel nitelikte örgütler olarak adlandırılırlar. Bu örgütlerde tıpkı uluslararası örgütler gibi kendi içinde ayrımlara tabidir, yani siyasal örgütler (Avrupa Konseyi²³ ve AB gibi) ve ekonomik örgütler (NAFTA²⁴, KEİ²⁵) şeklinde yapılanmalara tabidirler (Özgöker, 2017, s. 4).

Uluslararası ilişkiler alanında yapılan çalışmalar, “bölgeciliği”, birbirlerine coğrafi yakınlığı olan veya olmayan devletlerin bu coğrafi yakınlık dışında, sıkı komşuluk ve etkileşim içerisinde bulunması durumunu sistemleştiren çalışmalar ortaya koymuştur. Yapılan bu çalışmalara göre “bölgecilik” kavramı belirli bölgedeki devletlerarasında, işbirliğine yönelik karşılıklı etkileşimi ele alan bir ara

²³Avrupa Konseyi: 5 Mayıs 1949 yılında kurulan bu örgütün amaçları şu şekildedir; insan haklarına sahip çıkmak, hukukun üstünlüğünü kabul etmek ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumak ve güçlendirmek. Azınlıklar, ırkçılık, hoşgörüsüzlük ve yabancı düşmanlığı, sosyal dışlanma, uyuşturucu madde ve çevre konularındaki sorunlara çözüm aramak. Örgütün bir diğer amacı ise, Avrupa kültürel benliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmaktır. Örgütün şu anki Genel Sekreteri Thorbjorn Jagland'tır. Konseyin merkezi Strazburg'da yer almaktadır.

²⁴NAFTA Antlaşması: ABD, Kanada ve Meksika ülkelerinin Devlet Başkanları Bush, Mulroney ve Salinas tarafından 12 Ağustos 1992'de Washington'da imzalanan ve ülkeler arasındaki ticarete uygulanan gümrük vergileri bazı istisnalar dışında belirlenen süreç içinde sıfırlanacağını öngören bir anlaşmadır. Bu anlaşmanın esas amacı ise, üye ülkeler arasındaki ekonomik uçurumların kapatılarak Kuzey Amerika kıtasında toplu halde ekonomik ve toplumsal istikrar kazandırabilmektir. Anlaşma kapsadığı alan itibarıyla 10 trilyon dolar büyüklüğünde bir pazara giriş imkanı sağlamaktadır. NAFTA sadece gümrük vergilerini kaldırmakla kalmamış, ABD, Meksika ve Kanada'nın bu ülkelere gelen yatırımcılara yerli firmalarla aynı hakları tanıması ayrıcalığını sağlamıştır.

²⁵Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ): Türkiye Cumhuriyeti'nin girişimleri neticesinde 25 Haziran 1992 tarihinde düzenlenen İstanbul Zirvesi sırasında yayımlanan bir bildiri ile kurulmuştur. Örgütün şu anda; Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan olmak üzere 12 üyesi bulunmaktadır. Sekreteryası İstanbul'da bulunan KEİ'nin kuruluş amacı; KEİ üyesi ülkelerin potansiyellerinden, coğrafi yakınlıklarından, ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak aralarındaki ikili ve çok taraflı ekonomik, teknolojik ve sosyal ilişkileri çeşitlendirmeleri ve daha da geliştirmelerini sağlamaktır. Örgüt bu sayede Karadeniz havzasının bir barış, istikrar ve refah bölgesi olmasını sağlamayı hedeflemektedir. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için seçilen araç ise, ekonomik işbirliğinin temin edilmesidir. Üye ülkeler arasındaki politik ve ekonomik ilişkilerin, uyumun geliştirilmesi istikrar ve barışın korunması, bölgedeki dostluğun ve iyi komşuluk ilişkilerinin teşvik edilmesi için örnek bir model olarak gündeme gelmiştir

kavram olarak ifade edilebilir. Bu ifadenin ara kavram şeklinde adlandırılmasının nedeni, bir yandan uluslararası ya da küresel düzeydeki işbirliği, diğer yandan da devletlerarası ikili işbirliğinin arasında kalmış olmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde uluslararası etkileşim durumu, devletleri bir yandan küresel işbirliğine yönlendirirken diğer yandan da farklı bölgesel alanların, kendilerine özgü alt sistemlerle oluşmasına yol açmaktadır. Örgütler, bölgesel ya da küresel alanda olsun ekonomik gelişmeyi sağlamanın yanında kültürler arası anlayışı arttırmakta ve en önemlisi saldırganlığı azaltarak uzlaşmayı, barışı ve güvenliği sağlamakta önemli bir rol oynamaktadır (Mullacanova, 2005, s. 8).

2.3.2.2.Küresel Uluslararası Örgütler

Küresel uluslararası örgütler, coğrafi bakımdan her hangi bir sınırlandırmaya bağlı olmayan bütün devletlerin üyeliğine açık örgütlerdir. Milletler Cemiyeti ve devamı olan Birleşmiş Milletler üyeliğinin zamanla tüm devletlere açılması nedeniyle küresel örgüt niteliğine sahiptirler. Bu sınıflandırma içerisine giren örgütlerin, küresel bir örgüt niteliği taşıyabilmesi için, hemen hemen tüm ulusal aktörleri yapısı içerisine alması gerekmektedir (Özgöker, 2017, s. 4).

Küresel örgütler; siyasî örgütler (BM, İİT²⁶ gibi), ekonomik örgütler (OECD²⁷, OPEC²⁸ gibi), askerî örgütler (NATO gibi), çevre örgütleri (Greenpeace²⁹ gibi) şeklinde, işlevlerine göre ayırım gösterebilirler (Cografyacı, 2017).

²⁶İslam Konferansı Örgütü (İİT): 21 Ağustos 1969 tarihinde İsrail tarafından Kudüs'teki, Al-Aksa Mescidinin yakılmasının İslam dünyasında uyandırdığı tepkinin bir sonucu olarak, 22–25 Eylül 1969 tarihlerinde Rabat'ta, ilk kez düzenlenen İslam Zirve Konferansında alınan bir kararla kurulmuştur. Haziran 2011'de Astana şehrinde düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyi'nde örgütün ismi İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) olarak değiştirilmiştir. Örgütün şuan 57 üyesi bulunmaktadır. Örgütün genel sekreteryasının Kudüs kurtarılana kadar Cidde'de faaliyet göstermesine karar verilmiştir.

²⁷ OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü): Marshall Planı kapsamında, II. Dünya Savaşı'ndan ağır bir şekilde çıkan Avrupa'nın yeniden inşa edilebilmesi için 1948 yılında kurulan örgüt, 1960'da Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nin katılımıyla küresel çapta bir işlerlik kazanmıştır. OEEC'nin devamı niteliğindeki OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)1961 yılında, dünya halklarının refahını ve ekonomik kalkınmasını sağlamayı amaçlayarak kurulmuştur. Örgütün merkezi Paris'te bulunmaktadır. 34 ülkenin üyeliğine sahip olan örgüt, hükümetlere, deneyimlerini birbirleriyle paylaşabilecekleri ve sorunlara ortak çözüm üretebilecekleri bir platform imkanı sağlamaktadır. Ekonomik, sosyal ve çevresel değişimlerin ardında yatan etkenleri anlamaya çalışan OECD, ticaret ve yatırım alanlarındaki küresel akımları ve üretkenliği ölçmektedir.

²⁸Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC): İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela tarafından 14 Eylül 1960 tarihinde düzenlenen Bağdat Konferansı neticesinde kurulmuştur. Örgütün, 1960'lı yıllarda petrol fiyatları üzerindeki etkisi sınırlı olmasına rağmen bu durum 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşında, ABD'nin İsrail'e sağladığı desteğe tepki olarak petrol ambargosu

2.3.2.3.Uluslar-üstü Örgütler

Küresel sistem içerisinde var olan uluslararası örgütlerin bir türü de uluslar-üstü örgütlerdir. Çeşitli açılardan geleneksel uluslararası hukuk yöntemlerinden ayrılan ve iç hukuk yöntemlerine daha yakın olan bu tür örgütlerin kararları bağlayıcı güce sahiptir. Ulus-üstü örgütlerin, tavsiye nitelikli kararları da mevcuttur, ancak bu ender olarak rastlanılan bir durumdur. Örgüt kapsamında alınan bağlayıcı kararların, örgütlerin kendi kurucu antlaşmalarından kaynaklanan iki önemli özelliği bulunmaktadır. Bunlar;

- Üye devletler içerisinde doğrudan hukuksal etki doğurmaları
- Üye devletlerin kendi yasaları ya da yasalar dışındaki öteki kuralları ile çatışmaları halinde örgüt kararlarının üstün tutulması.

Bağlayıcı kararların üye devletler içerisinde doğrudan hukukî etki doğurması durumundan anlaşılması gereken, alınan kararların örgüt organlarınca alınması ya da yayınlanmasından itibaren üye devletlerde kendiliğinden hüküm doğurma gücüne sahip olmalarıdır. Uluslar-üstü örgütlerin bağlayıcı kararları, üye devlet yasaları ile çatışmaları durumunda üstün tutulmaları durumu; yalnızca örgüt organları önünde değil, üye devletleri yargı organları dâhil ulusal organları önünde de geçerli bir durumdur. Uluslar-üstü nitelikli örgütlere verilebilecek en güzel örnek Avrupa Birliğidir (Özgöker, 2017, s. 5).

uygulamaya başlamasıyla petrol fiyatları üzerindeki etkisi artmıştır. OPEC'in kurulma amacı ise, petrol üreticileri için adil ve istikrarlı fiyatların teminini sağlamak, petrol tüketicisi ülkelerde etkili, ekonomik ve düzenli petrol arzını karşılamak ve petrolden elde edilen gelirin, yeniden petrol sektörüne yatırım olarak dönüştürülmesini sağlamak için üye ülkeler arasında petrol politikalarında bütünlüğünün sağlanmasıdır.

²⁹Greenpeace: çevreyi korumak ve barışı desteklemek için faaliyet gösteren bağımsız küresel bir örgüt olarak, 1971'de gönüllüler ve gazetecilerle dolu küçük bir tekne ile Amerika'nın yeraltından nükleer test yaptığı yer olan Alaska'nın kuzeyindeki Amchitka adasına doğru yola çıktığı günden itibaren çevre sorunlarına karşı kampanyalar yürüten bir yapıdır. Greenpeace, Avrupa, Amerika, Asya, Afrika ve Pasifik'te toplam 40 ülkede, 28 bölgesel veya ulusal ofisle faaliyet göstermektedir. Ayrıca bu kuruluş bağımsızlığını korumak adına Greenpeace hiçbir hükümet veya şirketten bağış kabul etmemektedir.

2.3.3. İşlevlerine Göre

Bu tür uluslararası örgütler, belirli bir konuda faaliyet gösteren organizasyonlardır. Kuzey Atlantik bölgesinin refahını ve istikrarını amaç edinen NATO³⁰, işlevsel olarak askerî (güvenlik) konusuyla ilgili örgüte bir örnek teşkil etmektedir (Özgöker, 2017, s. 4). İşlevlerine göre örgütler; kültürel, siyasal, bilimsel, askerî, yardım amaçlı, sosyal, sağlık, ekonomik fonksiyonlara sahip olabilirler. Uluslararası Örgütlerin esas itibarıyla iki işlevi vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir; uluslararası alanda düzen ve istikrarın sağlanması ile örgütlerin ortak amacını gerçekleştirmektir. Örgütlerin bunun dışında kalan bazı işlevleri bulunmaktadır. Bunlar kısaca şu şekildedir:

- Uluslararası Sosyalleşme: Bu kavram kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.
 - a) Devletlerin Sosyalleşmesi
 - b) Devlet Adına Çalışan Temsilcilerin Sosyalleşmesi
- Uluslararası Hukukun Oluşumu: Örgütler uluslararası hukukun oluşumunda ciddi rollere sahiptir. Örgütlerin kurucu anlaşmaları, uluslararası hukuk kurallarına tabidir. Bu örgütlerin kendi içerisinde aldığı kararlar ve anlaşmalar uluslararası hukuk açısından oldukça önemlidir. Her örgütün uluslararası hukuka katkıları gücü oranında değişmektedir.
- Dış Politikada Araç Olması: Devletlerin örgütlere üye olmasında belli menfaatleri vardır. Bu nedenle, devletlerin dış politikadaki amaçlarını gerçekleştirebilmesi için uluslararası örgütler oldukça önem arz etmektedir.
- Diplomasi ve Müzakere Kültürü: Çok taraflı ilişkiler uluslararası örgütler kurulmadan önce konferans ve kongreler vasıtasıyla sağlanıyordu. Ancak

³⁰Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), 4 Nisan 1949'da 12 ülke tarafından imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na dayanarak kurulan ve farklı dönemlerde 17 ülkenin daha katıldığı uluslararası askerî bir ittifaktır. Uluslararası Askerî İttifak olarak da bilinen NATO, örgüt dışında kalan ülkelerden gelebilecek saldırılara karşı ortak savunma yapmak amacı ile kurulan bir örgüttür. NATO'nun merkezi, Brüksel'de bulunmaktadır. NATO'ya üye ülkelerin askerî harcamaları, dünyada yer alan tüm ülkelerin askerî harcamalarının yüzde 70'ini oluşturmaktadır.

uluslararası örgütler kurulduktan sonra bu konferanslar daha düzenli ve sistematik şekilde yapılmaya başlamıştır. Bu durum diplomasi ve müzakere kültürünün yaygınlaşmasında oldukça önemlidir.

- Çok Tarafılık ve Açıklık: Uluslararası örgütler çok tarafılığı yaygınlaştırarak gizli anlaşmaları ve faaliyetlerin önünü kesmiş oldu. Ayrıca örgütler kurulmadan önce ikili ilişkiler esas ilişki türü olarak kabul edilmekteydi.
- Bilgi Sağlama: Örgütler kendi konuları ile ilgili bir sistem olarak, düzenli bilgi alırlar ve bunu rapor haline getirirler. Daimi temsilciliklerin en önemli görevi bilgi edinme durumudur.
- Karşılıklı-Sürekli Denetim: Uluslararası Örgütlere üye olduğu zaman, hem örgütün denetimine hem de üye diğer devletlerin denetimine tabi olunması durumu ile karşı karşıya kalma durumu söz konusudur. Yapılan bu denetim sürekli olarak devam eden bir durumdur. Örgütler her yıl en az bir rapor vermek sureti ile yarı yargısal ve aynı zamanda siyasi olan mekanizmalara sahiptirler.
- Kamuoyu Oluşumu: Küreselleşme ve teknik gelişmeler sebebiyle her zaman kesin ve doğru bilgiye ulaşılabilmesi için ciddi bir kamuoyu oluşturmak gerekmektedir.
- İstihdam: Uluslararası örgütlerde çok sayıda insan çalışmaktadır. Örgütlerin istihdam oranı örgütün büyüklüğü ve kapsadığı alana göre değişim göstermektedir.
- Uluslararası Faaliyet: Örgütler kendi alanlarında uluslararası faaliyetler yapma hakkına sahiptirler. Mesela Dünya Tarım Birliği özellikle Afrika'da tarım çalışması için faaliyetler yapmaktadır.
- Uluslararası Meşruiyet ve Katılım: Devletler yaptıkları davranışın hukuka uygunluğunu sağlamak için uluslararası örgütlerden karar çıkartırlar ve bu

karar neticesinde yaptıkları davranışlarını meşrulaştırırlar. Örgüt toplantılarında alınan kararlar uluslararası hukuka uygun olmak zorundadır.

- Uluslararası Arenada Temsil: Uluslararası Örgütler bir forum niteliği taşımaktadır. Bölgesel coğrafya sorunlarının uluslararası alana taşınması açısından bu durum elzem bir konudur (Kaymak, 2016, s. 1).

2.3.4. Faaliyet Konularına Göre

2.3.4.1.Genel Konulu Uluslararası Örgütler

Genel uluslararası örgütler, ya amaçları bakımından her hangi bir sınırlamaya tabi olmayan ya da amaçları geniş kapsamlı olan uluslararası örgüt türüdür. Uluslararası örgütler, bünyelerindeki devletlerin güvenlik ve egemenlikleriyle, uluslararası sistemin temel düzeni ile doğrudan ilgili olan diplomatik ve askeri sorunları açısından ele alındığında, üst düzeyde siyaset yapılanlar ile alt düzeyde siyaset yapılanlar olarak genel iki grupta toplanabilirler. Birinci gruba örnek verecek olursak; BM, NATO ve AB bu örgütlerin başında gelen örgütlerdir. İkinci gruba örnek olarak ise, siyasi konularda Avrupa Konseyi, ekonomik konularda Uluslararası Para Fonu (IMF)³¹, teknik konularda Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO)³², sosyal ve kültürel konularda Birleşmiş Milletler Bilim, Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO)³³ sayılabilir.

³¹Uluslararası Para Fonu (IMF):Temmuz 1944'te ABD'nin BrettonWoods kasabasında düzenlenen Birleşmiş Milletlerin, Para ve Finans Konferansı neticesinde kurulmuştur. Konferansa BM üyesi 44 ülkenin temsilcileri katılım sağlamıştır. Devletler, döviz kurlarının izlenmesi, kur istikrarının sağlanması, rezerv para birimi oluşturulması ve üye ülkelere rezerv para birimleri cinsinden kredi verilmesi gibi ortak hedefler bağlamında bir uluslararası ekonomik işbirliği oluşturmak amacıyla bir araya gelmişlerdir. Konferansta imzalanan Bretton Woods anlaşmasıyla IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların oluşturulabilmesi için zemin hazırlanmıştır. Fon, 1945yılında BM'lere üye 29 ülkenin kuruluş sözleşmesini imzalaması ile birlikte resmen kurulmuştur. Fonun, temel kuruluş amacı ve görevi, uluslararası para sisteminde ki düzensizliklerin giderilerek istikrarın sağlamasıdır. Bu kapsamda fon, 189 üye ülkenin ekonomik ve finansal politikalarını yakından izleyerek, küresel ve ülke bazında ekonomik ve finansal istikrarı tehdit eden riskleri belirleyerek yapılması gereken düzeltmeler konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır.

³²Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO): Birleşmiş Milletlere bağlı uzmanlık bir kuruluşudur. BM Bağlı 189 üye ülke ve bölgenin hava durumuna ilişkin verdikleri hizmetlerden elde ettikleri bilgileri düzenleyip ortak kullanıma sunan bu örgüt 23 Mart 1950 yılında kurulmuştur. Merkezi Cenevre'de bulunmaktadır. Genel Sekreteri ise, Petteri Taalas'tır.

³³Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO): Birleşmiş Milletlere ait alt bir kurum olarak 1946 yılında kurulmuştur. Kurumun anayasası, 1945 yılında Londra'da 44 ülke temsilcilerinin katıldıkları toplantıda kabul edilmiştir. Merkezi Paris'te bulunan ve Genel Konferans,

Genel uluslararası örgütlerin ayrımı konusunda ifade edilmesi gereken önemli husus ise; bu ikili ayrımların hepsinde türün en uç örneklerinin ele alındığı, uluslararası alanda bu uç örnekler arasında yer alan birçok uluslararası örgütün bulunduğu konusudur. Uluslararası örgütlerde bu türden farklılaşmaların yanı sıra, bazı ortak özellikler de bulunmaktadır. Uluslararası kuruluşların hemen hemen hepsinde, örgütün anayasası niteliğini taşıyan bir kurucu antlaşma bulunmaktadır. Örgütün üyelik yapısının ve bu örgüte nasıl üye olunacağı konularının da ortaya konduğu bu metinde, örgütün organları da yer alır. Günümüz uluslararası örgütlerinde sıklıkla rastlanan örgütsel şema, genel kurul, yürütme konseyi ve sekreteryaya biçiminde ortaya çıkmaktadır.

2.3.4.2.Uzmanlaşmış Uluslararası Örgütler

Uzmanlaşmış ya da öteki adıyla teknik uluslararası örgütler, bir alanda faaliyet göstermek amacı ile kurulmuş uluslararası örgütlerdir. Faaliyet gösterecekleri alanlara göre bu örgütleri de bir alt sınıflandırmaya bağlamak gerekmektedir (Mullacanova, 2005, s. 10). Bu alt-sınıflandırmalar şu şekildedir;

- i) Ekonomik ve ticari
- ii) Askeri
- iii) Kültürel ve bilimsel
- iv) Teknik hizmetler
- v) Sağlık
- vi) Çalışma

2.4.Uluslararası Örgütlerin Yapısı

Uluslararası örgütlerin sahip olması gereken bazı özellikler vardır. Bu özelliklere kısaca değinecek olursak;

- Kurulan örgütlerin amaçları en az üç devletin hedeflerini kapsayacak şekilde ve devletlerarasında olmalıdır.

Yürütme Konseyi, Sekreterlik olmak üzere üç organı bulunan UNESCO eğitim, bilim ve kültür alanlarındaki amaçlarını kendisine üye olan her devlette kurulan Milli Komisyonlar aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Örgütün şu anki Başkanı Audrey Azoulay'dır.

- Örgütlere üyelik ise, en az üç ülkenin tam oy verme hakkı ile bireysel ya da kolektif katılımlı bir şekilde olmalıdır.
- Örgütlerin kuruluş antlaşmaları, üyelere yönetim organlarının ve memurlarının periyodik olarak seçilmesi hakkını verebilecek bir yapıya sahip olmalıdır.
- Örgüt memurları, belirli bir süreden daha fazla aynı milliyete tabi olmamalıdır.
- Bütçe, en az üç ülkenin esaslı katılımı ile gerçekleştirilmeli ve elde edilecek karın üyelere dağıtılması gibi bir konu söz konusu olmamalıdır.
- Diğer örgütlerle organik ilişkileri olan örgütler bağımsız bir biçimde de var olabilecekleri ve kendi çalışanlarını seçebilecekleri bir yapıda olmalıdırlar.
- Örgütün büyüklüğü, siyaset şekli, ideolojisi, faaliyet alanları, karargâhın coğrafi yerleşimi, terminolojisi gibi özellikler bazen olumsuz kriterlermiş gibi algılansa da, kuruluşun bir devletlerarası örgüt olup olmadığına karar verme hususunda önem arz eden bir konu değildir (Özgöker, 2017, s. 7).

2.5.Uluslararası Örgütlere Üyelik

Uluslararası örgütlerde üyelik kavramı iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Öncelikle örgütün kurulmasını sağlayan, kurucu antlaşmayı imzalayan devletler kurucu üye veya asli üye olarak adlandırılmaktadır. Örgütün kurulum aşaması tamamlandıktan sonra örgüte katılan üyeler ise, kabul edilen üye olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası örgütlerde prensip olarak her üye eşit haklara sahiptir. Dolayısıyla asli üyelerle sonradan kabul edilen üyeler arasında herhangi bir ayırım bulunmamaktadır. Fakat kural olarak kuruluş antlaşması ile bazı üyelerin oylarının karar almayı engellemesi durumu mümkün olabilmektedir.

Devlet niteliği kazanamamış topluluklar, siyasal koşullar sonucu bazen tam üye olarak uluslararası örgütlere katılabilmektedirler. Sovyetler birliğinden ayrılıp bağımsızlığını kazanan Ukrayna ve Beyaz Rusya federal devlet statülerine rağmen, kuruluşundan itibaren BM üyesi sıfatını taşıyan devletlerdir. Ayrıca bazı kurtuluş hareketleri de uluslararası örgütlere tam üye olarak kabul edilmektedir. Örneğin;

Filistin Kurtuluş Örgütü.³⁴ devlet ilanından önce Arap Devletleri Birliği.³⁵ ile Arap Para Fonu.³⁶ örgütlerine tam üye idi.

Uluslararası örgüt üyeliğine kabul, üyelikten çekilme veya çıkarılma her örgüt için farklılıklar göstermektedir. Örgütlere katılma, genellikle örgüt tarafından belirlenen koşulları sağlayan adayların başvurularının incelenerek kabul edilmesi şeklinde gerçekleşen bir durumdur. Bunun dışında üyeliğe davet şeklinde de uluslararası örgütlere üyelik söz konusu olabilmektedir. Bu üyelik şekline örnek olarak Avrupa Konseyi gösterilebilir. Ayrıca Uluslararası örgütlerin çalışmalarına katılma, tam üyelik koşuluna bağlı bir durum değildir. Örgüte üye olmayan devletlerin veya başka uluslararası örgütlerin, çalışmalara “gözlemci” statüsü ile oy hakkı olmaksızın katılmaları ve temsilcilere, yapılan çalışmalarla ilgili söz hakkı tanınmaktadır (Özgöker, 2017, s. 7).

20. yüzyılın başlarında, sayıları 30 civarında olan uluslararası örgütler, 1990’lı yıllarda 400 civarında bir rakama ulaşmıştır. 2000’li yıllarla beraber bu rakamın 450’ye ulaşması beklenmektedir. Uluslararası örgütler, sayı bakımından hızla arttıkları gibi, bu örgütlere devletlerin üyelik durumları da her geçen gün artmaktadır. Devletlerin artan oranlarda uluslararası örgütlerin kurulması ya da onlara üye olma taleplerinde bulunmaları birçok devlet açısından güvenlik, işbirliği, ilişkilerin düzenlenmesi veya maliyetlerin düşürülmesi gibi anlamlar taşımaya karşın, büyük devletler açısından güçlerini pekiştirebilmek gibi bir boyutu da bulunmaktadır.

³⁴Filistin Kurtuluş Örgütü: 13-16 Ocak 1964 yılında gerçekleştirilen Arap Zirvesi’nde temelleri atılan örgüt, 29 Mayıs 1964 tarihinde Filistin Ulusal Konseyinde alınan kararlar neticesinde 2 Haziran 1964 tarihinde kurulmuştur. Örgütün başkanı Mahmud Abbas’tır. Genel merkezi Ramallah’ta yer almaktadır

³⁵Arap Devletleri Birliği: Halkının çoğunluğu Arap olan ya da Arapçanın resmi dillerden biri olduğu ülkelerin oluşturduğu gönüllü bir birliğin adıdır. Birliğin resmi amacı, üye devletlerin aralarındaki bağı güçlendirmek, politikalarını eş güdümlü bir hale getirmektir. Birliğin, bağımsız bir devlet olarak kabul ettiği Filistin de dâhil olmak üzere 22 üyesi bulunmaktadır. Birliğin en üst organı olan Konsey, çoğunlukla dışişleri bakanları veya ülkelerin temsilcilerinden ve daimi delegelerden oluşmaktadır. Ayrıca Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki kez bir araya gelen konseyde, her bir devletin, bir oy hakkı bulunmaktadır. Birliğin günlük işlerini ise genel sekreter, yönetim organı, konseyin yürütme kurulu ve özelleşmiş bakanlıklar yürütmektedir. Birliğin şu anki Genel Sekreteri Nebil el-Arabi’dir.

³⁶Arap Para Fonu: 1976’de kurulan ve bölgesel bir Arap Örgütü olan fon, kurulduktan bir yıl sonra faaliyete başlamıştır. Birliğin, Arap ekonomisinin bütünleşmesinin parasal temellerini atmak ve tüm Arap ülkelerinde ekonomik kalkınma sürecini hızlandırmak amaçları bulunmaktadır. AMF’nin vizyonu, Arap bölgesindeki sürdürülebilir büyümeyi başarmak için ekonomik, finansal ve para reformları alanında öncü bir Arap bölgesel kalkınma kurumu olmaktır.

Uluslararası örgütlerin, kurumsal yapıları bünyesindeki çeşitli aktörler arasında pazarlıklar, çatışmalar, uzlaşmalar yaşamakla birlikte, sonuçta dışarıya yansıyan tek tip bir davranış biçimi bulunmaktadır. Zaman zaman örgüt içerisinde alınan karara itiraz eden, karar alındıktan sonra kabul etmeyen üyeler çıkabilmektedir. Ancak, karar alınma aşamasında “veto kararı” uygulamama hakkı gibi bazı özel ayrıcalıklar tanınmamışsa, neticede alınan karar uygulanmaya girmektedir. Bu durum ise; uluslararası örgütlerin, devletlerle özdeş olarak kabul edilmemesini gösteren bir durumdur. Fakat bu durum uluslararası örgütlerin, devletlerden tamamen bağımsız bir yapı olduğu anlamına gelmemektedir.

Bugün uluslararası ilişkilerde, güç kullanılmasına diplomasinin gerekli bir aracı gözüyle bakılmamaktadır. Bu nedenle büyük devletler ulusal çıkarlarını, uluslararası örgütler aracılığıyla yürütme yoluna gitmektedirler. Ayrıca Uluslararası örgütlerin etkinlikleri açısından, bütçesinin büyüklüğü, personel sayısı, üyelerin çokluğu gibi sayısal verilerin dışında, örgütün ilişkili olduğu konu açısından nasıl bir önem ifade ettiğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu duruma güvenlik amaçlı örgütlenmeler açısından bakıldığında, NATO ve Varşova Paktı³⁷ diğer alt ittifaklaşmalardan çok daha önemli roller üstlenmiş ve devletlerin güvenlik arayışlarını bölgesel küçük örgütlenmelerden ziyade NATO ya da Varşova Paktı çerçevesinde gerçekleştirme girişiminde bulunmuşlardır. Aynı biçimde devletlerarası ekonomik ilişkilerde belirleyici bir örgüt olan IMF, Dünya Bankası³⁸ gibi kurumlar devletler ve sistem üzerinde çok fazla etkilere sahiptir (Biçer, 2018, s. 63).

³⁷Varşova Paktı: Sovyet Bloku'nun, Batı Bloku'nu temsil eden NATO'ya karşılık olarak kurduğu Varşova Paktı, Doğu Bloğunda yer alan sekiz sosyalist ülke (Arnavutluk, Romanya, SSCB, Demokratik Almanya, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan) tarafından 14 Mayıs 1955'de kurulmuştur. Varşova Paktı'nın temelleri, 29 Kasım-2 Aralık 1954 tarihleri arasında sekiz sosyalist ülkenin katılımıyla, ortak güvenliğin ve barışın korunması konusunda Moskova'da düzenlenen konferansta atılmıştır. Varşova Paktının kuruluşunun ardından, SSCB ile üye ülkeler arasında zincirleme bir biçimde ikili yardım anlaşmaları imzalanmıştır. Ayrıca SSCB ile Polonya, Macaristan, Romanya, Demokratik Almanya ve Çekoslovakya 1968'de bir dizi kuvvet statüsü anlaşması yapmıştır. Ortak çıkarlarını ilgilendiren tüm sorunlarda birlikte hareket etme kararı alan üye ülkeler, birleşik bir komutanlık kurarak silahlı bir saldırı durumunda ortak savunma gücü oluşturmuşlardır. SSCB'nin 1989'da çökmesinin ardından Dünya'nın iki bloklu yapısı siyasal bakımdan son bulmuştur. Bu gelişmenin ardından Varşova Paktı da üyelerinin aldığı ortak bir kararla 1 Temmuz 1991'de dağılmıştır.

³⁸Dünya Bankası: 1945 yılında, Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası adıyla kurulan banka 1946 yılında faaliyete geçmiştir. II. Dünya Savaşında yıkıma uğrayan ülkelerde altyapı inşası için finansman sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bankanın adı daha sonra Dünya Bankası olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, John Marynard Keynes ve Amerikalı Ekonomist Herry Dexter White tarafından Birleşmiş Milletler çatısı altında özerk bir kuruluş olarak tasarlanan ve küresel ekonomik kalkınma ve refahın artırılmasına katkıda bulunmaları hedeflenen IMF ve Dünya Bankası, görev tanımları açısından

Devletlerarası bir örgütte ekonomik gücü elinde bulunduran devletler, örgütün yasalarını, ilişkilerini, uygulamalarını belirleyen güçler haline gelmektedirler. Örgüt içindeki güçlü devletlerin, örgütleri bağımsız birer aktör olarak faaliyette bulunmaktan alıkoyarak, örgütleri güçlü devletlerin güç mücadelelerini sürdürdükleri birer araç konumuna getirmektedir. Devletlerarası örgütlerin, büyük devletlerin öncelikleri doğrultusunda hareket ederek, sistem içerisinde resmi bir biçimde örgütlenmiş ve birtakım yetkilerle donatılmış yapılar haline gelerek önemli roller üstlenmektedirler. Devletler üstü yetkiler tanınmış birtakım örgütlerin az sayılarına rağmen var oldukları dikkate alınırca, devletlerarası örgütlerin uluslararası ilişkiler literatüründe neden devletlerden ayrı bir aktör olarak ele alındığı sorusu cevap bulmuş olmaktadır. Devletlerarası örgütlerin, gerek devletlerin küresel ya da bölgesel düzeyde düzenlenmeler yapabilme yetkileri ve gerekse ekonomik, siyasal kültürel ilişkilerdeki artan rolleriyle 21. Yüzyılda daha da etkin hale gelebilecekleri beklentiler arasında yer almaktadır (Özgöker, 2017, s. 11).

birbirini tamamlayan iki kuruluştur. Dünya Bankası, şuan 189 ülkenin üye olduğu dünyanın en büyük kalkınma bankasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması ve ortak refahın artırılması amacıyla yönelik çalışmalar yürüten ve 130 noktada ofisi bulunan Banka'nın çatısı altında beş kuruluş bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAZAKİSTAN'IN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERDEKİ ROLÜ VE İLİŞKİSİ

3.1.Kazakistan'ın Uluslararası Örgütler İçindeki Etkinliği

Kazakistan'ın dış politikası bağımsızlığın ilk yıllarında daha çok doktriner ve yapısal yaklaşımlara dayalı idi. Kurucu Devlet Başkanı Nazarbayev'in, dış politikayı etkin bir şekilde yürütmek adına geliştirdiği doktrinler neticesinde Kazakistan devletinin dış politika tavrı netleşmiştir (Lakhayeva, 2012, s. 41). Bağımsızlığın ilk yıllarında ülkenin dış politikasını etkileyen temel unsurlar arasında jeopolitik konum, Rusya ve Çin gibi büyük güçlere komşu statüsünde yer alma, ülkenin dört bir tarafının da kara sınırı olması ve ülke içerisinde çok fazla etnik grubun birlik içerisinde yaşaması gösterilebilir. Bunların dışında Kazakistan'ın dış politikasını etkileyen diğer bir unsur olarak askeri gücünün zayıf olmasından dolayı siyasi ve diplomatik ilişkilerini güçlü tutmak zorunda olması da dış politika tavırları arasında gösterilebilir.

Kazakistan'ın bulunduğu bölgede yükselen ve gelişen bir güç haline gelebilmesi için öncelikli hedeflerini sıralayacak olursak; BDT³⁹ ülkeleri ile arasındaki ilişkiyi sıkı tutmak, uluslararası sistem ile bütünleşmek için faaliyetlerde bulunmak, demokrasiyi etkin kullanmak, piyasa ekonomisini geçiş sürecinde emin adımlarla ilerlemek, piyasa ekonomisine geçiş sürecini sağlayabilmek adına uluslararası örgütlere ve dünya da genel kabul görmüş finansal kuruluşlara üye olmak sayılabilir. Bu hedeflerin dışında yani Kazakistan için ikinci dönem sayılabilecek döneme geldiğimizde ise ülkenin hedefleri değişim göstermiştir. Mesela, Kazakistan Cumhuriyeti köprü devlet politikasının yerine çok yönlü bir devlet politikasına geçiş yapma kararı almıştır. Burada çok yönlü politikadan kastedilen, dünyanın her yerindeki ülkeler ve güçlerle eşit mesafeli ancak farklı düzeyli ilişkiler kurarak

³⁹ Bağımsız Devletler Topluluğu, 8 Aralık 1991 tarihinde Beyaz Rusya, Ukrayna ve Rusya Federasyonu, birlikteliğinde imza altına alınan anlaşma ile oluşturulmuş devletler topluluğudur. Anlaşma sonucunda Sovyetler Birliği resmi olarak dağılmış oldu. Bugün BDT üyesi ülkeler; Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya ve Tacikistan'dır. Türkmenistan ise 2005'te üyelikten ayrılmış ve Topluluğa gözlemci ülke olarak katkıda bulunuyor.

Rusya ve Çin tekelinden kurtulmaktır. Kazakistan'ın için, uluslararası sitem içerisinde yer alan güçler BDT, Orta Asya, Doğu, Batı, Avrupa, Asya, endüstriyel güçler ve İslam dünyasıdır. Ancak kuruluş yıllarındaki Kazakistan'ın öncelikle bir bölgesel güç olma yolunda ilerlemesi gerektiğinden BDT, Avrasya Ekonomi Birliği (EURASEC), SCO⁴⁰, CST, CICA gibi bölgesel konumda olan kuruluşlarla yakın temas kurması gerekiyordu (Poğda, 2012, s. 69).

3.2.Merkezî Asya Birliği

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Orta Asya Cumhuriyetlerinin bir birlik kurmak gibi bir düşünceleri ilk etapta yoktu. Ancak bağımsızlıklarının ardından ekonomik açıdan büyük sıkıntılar yaşayan bu devletler hem ekonomik sıkıntılarını aşabilmek hem de üçüncü dünya devletleri ile ticari ilişkiler kurabilmek adına bir birlik kurma düşüncesi içerisine girdiler. Bu sebeple Orta Asya bölgesinde yer alan devletlerin hükümet başkanları 12 Aralık 1991 yılında Aşkabat'ta bir araya gelerek dünya kamuoyunu şaşırtacak kararlılıkta bir birlik kurma düşüncesi içerisinde olduklarını belirtmişlerdir (Uslu, 2010, s. 230).

Politik ve ekonomik bir entegrasyon amacı ile kurulan birlik 1990'lı yıllarda Orta Asya Cumhuriyetlerinin umudu olmuştur. Bu birlik birçok değişikliğe uğradıktan sonra 2003 yılında Merkezi Asya Ekonomik Birliği'ne dönüşmüştür. Ancak bu örgüt kapsamında imzalanan anlaşmaların yürürlüğe girme aşamasında sorunlar yaşanmasından dolayı 2005 yılı içerisinde bu birlik Avrasya Ekonomik Birliğine katılma kararı almıştır (Lakhayeva, 2012, s. 48). BDT dışında kalmama konusunda kararlı olan Orta Asya devletleri ekonomik alanda birlik olma düşüncesi içerisine girmişlerdir. Bu alandaki işbirliklerini artırmak için 1994 yılında Kazakistan ile Özbekistan ilk adımı atmıştır. İki devlet, kendi aralarında 2000 yılına kadar geçerli olacak gümrük ve ortak pazar oluşturma anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşmada alınan kararlara göre Kazakistan ve Özbekistan iki ülke arasındaki gümrük denetimine son verecek, gümrük tarifelerini kaldıracak, ülke sınırlarından iki ülke vatandaşları serbest bir şekilde geçebilecekti. Bu birliğe 1994 yılında Kırgızistan'da dâhil olmuştur. Kırgızistan'ın birliğe katılması ile yeni kararlar

⁴⁰SCO: Şanghay İşbirliği Örgütü. İleride detaylı açıklanacaktır.

alınmış ve bu kararlar kapsamında serbest dolaşım ilkesi ile krediler, vergiler, gümrük tarifeleri gibi konularda da ortak bir alan oluşturulmuştur.

1994 yılının Haziran ayına gelindiğinde, birlik kurumsallaşma konusunda adımlar atılmıştır. Bu bağlamda Almatı'da gerçekleştirilen zirve neticesinde birliğin işlerini yürütebilmek için, Devletlerarası Konsey ve Dışişleri Bakanları Konseyi oluşturulmuştur. Temmuz ayına gelindiğinde de birlik içerisindeki malî işlemleri kolaylaştırmak adına, Orta Asya İşbirliği ve Kalkınma Bankasını kurmuşlardır. Aralık 1995 yılında ise askeri ve güvenlik konularında koordinasyonu sağlamak amacıyla Savunma Bakanları Konseyini kurma kararı almışlardır. Ancak 2001 yılına kadar geçen 6 yıllık sürede örgütün hedeflediği ekonomik ve ticari alanda kullanılması planlanan ortak para biriminin yanı sıra Ortak Pazar⁴¹, Gümrük Birliği⁴² gibi konularda hiçbir ilerleme kaydedilememiştir. Bu nedenlerden ötürü 2001 yılında örgütün adı Orta Asya İşbirliği Örgütü (Central Asian Cooperation Organization (CACO)) olarak değiştirilmiştir (Uslu, 2010, s. 234).

Orta Asya İşbirliği Örgütü'nün yürüttüğü, bütünleşme çalışmalarının Rusya olmadan eksik kalacağı düşünülerek Avrasya Ekonomik Birliğine katılmıştır. Merkezi Asya Birliği, Avrasya Ekonomik Birliğine dâhil olmasına rağmen, Kazak Dış Politikasındaki konumunu muhafaza etmeye devam etmiştir. Dönemin Devlet Başkanı Nazarbayev, bu birliğin Avrasya Birliğine katılmasını başlangıçta onaylamasa da 2005 yılında birliğin yeniden hayata geçirilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu sebeple Merkezi Asya Birliği, Avrasya Birliği kapsamında alt sistemler olarak varlığına devam etmektedir (Lakhayeva, 2012, s. 51).

3.3. Asya İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA)

Dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev 47. BM Genel Kurul toplantısı neticesinde Asya'da bir güvenlik ve iş birliği kurulmasına karar verdi. Bu karar doğrultusunda "Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK)/

⁴¹ Dış ticarete konu mallar üye ülkeler arasında serbestçe dolaşabilmektedir. Buna ilave olarak emek ve sermaye gibi faktörlerinde üye ülkeler arasında serbest dolaşımı sağlanmıştır.

⁴² Üye ülkeler kendi aralarındaki ticareti serbestleştirirler. Buna ilave olarak birlik dışında kalanlara karşı ortak bir tarife uygularlar.

Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA) adı verilen ve Kazakistan'ın koordinatörlüğünde yürütülecek olan süreç 1993 yılında başlamıştır. Aslında bu girişimin amacı Orta Asya bölgesinde AGİT(Avrupa Güvenlik ve İşbirliği) tarzı bir kuruluş şeklinde yapılan işbirliği girişimlerinde bulunmaktır.

2002-2010 yıllar arası Kazakistan'ın, CICA dönem başkanlığını üstlendiği yıllardır. Bu yıllarda devlet ve hükümet başkanları düzeyinde, 2002 ve 2006 yıllarında iki Zirve gerçekleştirilmiştir. 2002 yılında yapılan ilk zirvede kabul edilmiş olan “Almatı Senedi” CICA'nın ileriye dönük hedeflerini, çalışma alanlarını ve kurumsal yapısını belirleyen bir belge niteliğindedir. CICA, yirmi altı üye ülkeden, sekiz gözlemci ülke ve dört gözlemci uluslararası kuruluştan oluşmaktadır. Kurulda kararlar, usul kuralları gereğince oydaşma, yani *consensus* usulü ile alınmaktadır.

CICA'ya üye ülkeler sıralayacak olursak; Afganistan, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Birleşik Arap Emirlikleri, Çin, Filistin, Hindistan, Irak, İran, İsrail, Kamboçya, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Kore Cumhuriyeti, Mısır, Moğolistan, Özbekistan, Pakistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Tayland, Türkiye, Ürdün, Vietnam sayılabilir. Konseyin gözlemci ülkeleri ise Belarus, Endonezya, Filipinler, Japonya, Malezya, Sri Lanka, Ukrayna, ABD'dir. Ayrıca konferansın gözlemci uluslararası örgütleri vardır. Bunlar; Birleşmiş Milletler, AGİT, Arap Ligi, TÜRKPA'dır (T.C Dış İşleri Bakanlığı, 2019).

Nazarbayev'in, CICA'yı kurarken taşıdığı amaç, Orta Asya bölgesinde sağlam ve daha güvenilir bir diplomasi mekanizması oluşturmaktır. Bu kurum diplomatik ilişkilerin yanı sıra Asya bölgesinde bulunan devletlerin siyasi, sosyal-ekonomik, kültürel etkileşim süreçlerinin daha aktif hale gelmesi ve esas olarak da Avrasya Bölgesinde ortak bir güvenlik bölgesinin tesis edilmesini hedeflemektedir. Ortaya atılan bu CICA düşüncesi, bölgede siyasi olarak etkin olan pek çok ülke ve kuruluş tarafından desteklenmiştir.

CICA'nın kurulduğu ilk yıllara detaylı olarak baktığımızda; CICA'nın sağlam temeller üzerine kurulabilmesi adına 1993-94 yıllarında Asya ülkeleri Dış İşleri Bakanlığına mensup uzmanlar üç görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler

sonucunda gerçekleştirilen toplantı belgelerini hazırlamak için, bir İş Grubunun kurulması kararı alınmıştır. 1996-1997 yılında Almatı’da bu kez CICA’ya üye ülkelerin Dış İşleri Bakan yardımcıları bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıya 12 devlet ve 24 uzman katıldı. Adından, 14 Eylül 1999’da Dış İşleri Bakanlarının toplantısında bölgedeki istikrar ve güvenliğin sağlanması adına üye ülkelerin esas prensipleri belirlenmiştir. Bu prensipler; her bir üye devletin egemenlik haklarına saygılı olmak, üye devletlerin, birbirlerine karşı güç kullanmaması, CICA’ya üye ülkelerin sınır bütünlüğüne dokunulmaması, ülkeler arasında çıkabilecek olası sorunları barışçıl yollarla çözmek, üye ülkelerin birbirlerinin iç işlerine karışmaması şeklinde belirlenmiştir (Lakhayeva, 2012, s. 55).

Türkiye, Haziran 2010 yılında İstanbul’da düzenlenen CICA’nın üçüncü zirve toplantısında dönem başlığı statüsünü iki yıllığına üstlenmişti, ancak bu başkanlık üye devletler tarafından iki yıl daha uzatılmıştır. Yani devletimiz CICA dönem başkanlığını 4 yıl yapmıştır. 2014 yılı sonunda düzenlenen Şanghay Zirvesinde ise, ev sahibi ülke olan Çin Halk Cumhuriyetine dönem başkanlığı unvanını devretmiştir (T.C Dış İşleri Bakanlığı, 2019).

CICA’ya üye ülkelerin yüz ölçümü 400 milyon km kare ve bu toprakların yüzde 90’ı Asya kıtasındaki devletlerdendir ve yüzde 72’sini de Avrasya kıtasına mensup ülkeler oluşturmaktadır. Ayrıca bu topraklarda yaşayan nüfusa bakıldığında 2.8 milyarlık bir oranla dünya nüfusunun yüzde 45’i CICA’ya üye ülke vatandaşları tarafından meydana gelmektedir (Lakhayeva, 2012, s. 56). CICA’nın Kazakistan ve Kazakistan’ın konumunu güçlendiren boyutuna Nursultan Nazarbayev, 19 Ekim 2018 tarihinde katıldığı Brüksel’deki, 51 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen Asya-Avrupa Toplantısında⁴³ (ASEM) kendisine yöneltilen sorular nezdinde değinmiştir. Kazakistan CICA üyeliği kapsamında Orta Asya devletleri ile olan ilişkilerine oldukça önem vermiş ve bu ilişkileri birlik ve bütünleşme temellerine dayandırmıştır. Yine bu üyelik kapsamında Afganistan

⁴³Asya – Avrupa Toplantısı (Asia-Europe Meeting, ASEM): 1996 yılında kurulan, Asya ve Avrupa arasında diyalogu ve işbirliğini artırmayı hedefleyen hükümetler arası bir mekanizmadır. Hâlihazırda 53 katılımcısı bulunmaktadır. Bunlar 30 Avrupa ülkesi, 21 Asya ülkesi, Avrupa Birliği ve Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) Sekretaryasıdır. ASEM, siyasi, ekonomik, finansal, kültürel, sosyal alanlarda ve eğitimle ilgili konularda ortak faydaya karşılıklı saygı ve eşit işbirliği ruhuyla katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

devletine mali teknik ve beşeri destekler sağlanarak Kazakistan'ın bölgesel bir güç olma konumu güçlendirilmiştir. Bütün bu gelişmelerde Kazakistan'ın bölgesi içerisinde ne kadar güçlü konumda olduğunu ve her geçen gün gelişme kaydettiğini göstermiştir (Kazakistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, 2019). Yaşanan bu gelişmenin ardından, Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı 5. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de gerçekleştirilmiştir.

Dönemin Dışişleri Bakanı olan Tokayev, AİGK'nin bölgesel bir kuruluşa dönüştürülmesi gerektiğini belirterek, "Toplantı yalnızca üyelerini temsil etmemeli, aynı zamanda üyelerinin çıkarlarını da küresel düzeyde savunmalıdır. Ayrıca bunu yapabilmek için, CICA'nın adım adım tam teşekküllü bir bölgesel organizasyona dönüşmesi gerekiyor" şeklinde ifadeler kullanmıştır. Tokayev, Asya bölgesindeki artan güvenlik tehditleri, ideolojik, etnik ve dini gerginliklerin endişe verici olduğunu kaydederek, "Bu şartlarda Asya'nın güvenliği konusunda kilit sorunların çözümü için sistemli ve kapsamlı yaklaşımlara ihtiyacımız olduğuna inanıyoruz" ifadesini kullanmıştır. Ayrıca, Tokayev "Acilen uluslararası terörizme karşı ortak sistemli yaklaşımların geliştirilmesi gerektiğini" sözlerine eklemiştir.

2014-2018 yıllarında konferansın dönem başkanlığını yürüten Çin, Eylül 2018'de dönem başkanlığını Tacikistan'a devretmiştir. Zirvenin ardından liderler ortak bir bildiriye imza atmıştır. İmzalanan bildiride "ülkelerin iç veya dış işlerine müdahale etmeme ilkesinin tamamıyla desteklendiği" belirtilmiştir. Zirvede ayrıca hiçbir devlet veya devletler grubunun herhangi bir nedenle meşru hükümetleri değiştirme amacı da dâhil olmak üzere, doğrudan veya dolaylı olarak müdahalede bulunma hakkının olmamasını ve her devletin kendi siyasi sistemini belirleme hakkının olmasını desteklenmelidir ifadelerine yer verilmiştir.

Orta Doğu'daki durumun endişe yaratmaya devam edeceğine dikkat çekilen bildiride, tüm taraflar bölgede barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması için ilgili BM kararlarını uygulamaya davet edilmiştir. Ayrıca uluslararası hukuk, ilgili BM kararları ve iki egemen devletin yan yana barış, uyum, huzur ve güvenlik içinde

yaşadığı Arap Barış Girişimi⁴⁴ temelinde iki devletli çözüm gerçekleştirmek üzere Orta Doğu barış sürecine ilişkin, müzakereleri yeniden başlatmayı gerekli görmektedir. Afganistan Sorununa⁴⁵ da değinilen bildiride, şunlar kaydedilmiştir; “Afganistan’daki barış ve uzlaşma sürecinin Afgan liderliğinde, Afgan aidiyetinde, kapsayıcı olması gerektiğini vurgulanmıştır. Tüm üye devletler, Afganistan’daki yerel ve uluslararası teröristler için finansal destek sağlayan yasa dışı uyuşturucu üretimi, terörizm ve aşırıcılıkla ortak mücadele içinde olmaya davet edilmiştir”.

Aşırıcılık ve terörizmin yarattığı güvenlik tehdidinden endişe duyulan Sri Lanka ve diğer üye ülkelerde yaşanan terör saldırıları da dâhil, dünya çapındaki tüm terör saldırılarının koşulsuz şekilde kınandığı belirtilen bildiride, “Her kim tarafından ne zaman, nerede gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, hiçbir terör eyleminin meşru olmadığını” vurgulanmıştır. “Terörizm ve aşırıcılığa karşı mücadele için kapsamlı bir terörizmle mücadele stratejisi geliştirmek adına devletlere çağrıda bulunulmuştur”. Bunlara ek olarak, ayrılıkçılığın ülke egemenliği, birliği, toprak bütünlüğü, güvenliği ve istikrarı için tehdit oluşturduğu vurgulanan bildiride, başka bir üye ülke topraklarındaki ayrılıkçı hareketlerin ve oluşumların desteklenmeyeceğinin de altı çizilmiştir. Liderler ayrıca 2020’de AİGK Dışişleri Bakanları 6. Toplantısı ve 2022’de 6. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nin yapılmasını kararlaştırdı (Bahtiyar Abdukerimov, 2019).

3.4.Gümrük Birliği, Avrasya Ekonomik Topluluğu ve Avrasya Birliği

Uluslararası toplum içerisinde, 20. Yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ve hızlı bir şekilde çoğalma sürecine giren “Bölgesel Entegrasyon Modelleri”⁴⁶ ortaya çıkmıştır. Bu durum Orta Asya ülkeleri içerisinde de görülmüştür. Bu devletlerin, BDT, GUAM⁴⁷, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi pek çok kuruluşun içerisinde yer alma girişimleri olmuştur. Bu bağlamda Rusya’nın talebi ile

⁴⁴ Arap Barış Girişimi: Arap Birliği üyesi ülkeler tarafından, 2002 yılında Lübnan’ın başkenti Beyrut’ta kabul ettiği Arap Barış Girişimi bildirisiyle 1967 sınırlarında başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız Filistin devletini kabul etmedikçe İsrail’le normalleşmeyi reddettiğini belirttiği bir bildiridir.

⁴⁵Amerika Birleşik Devletleri’nin 7 Ekim 2001’de Afganistan’da El Kaide ve Taliban’a yönelik 'terörle mücadele' adı altında başlattığı askeri operasyon ile başlayan sürecin adıdır. Bu süreç 18 yıldır devam eden ve iç savaşa dönüşen bir sorundur.

⁴⁶Bölgesel Entegrasyon Modelleri: Bu modeller şu şekilde sıralanabilir; Tercihli Ticaret Anlaşmaları, Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik ve Parasal Birlik

⁴⁷ GUAM: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova gibi devletlerin bir araya gelerek demokrasi ve ekonomik kalkınma temelli 1997 yılında kurdukları örgüttür.

oluşturulan Rusya, Belarus ve Kazakistan'ın üyeliği ile kurulan Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan projeleri oldukça fazla önem arz etmektedir. Rusya, 1995 yılında Kazakistan ve Belarus ile üçlü anlaşmaya varıp imzaladığı Gümrük Birliği anlaşmasına 1996 yılında Kırgızistan, 1997 yılında da Tacikistan'ı dâhil ederek eski Sovyet ülkeleri içerisinde oluşan bir birlik kurmayı hedeflemiştir. Rusya'nın buradaki amacı kendisinden ayrılan ülkeleri ekonomik açıdan kontrol altında tutmak ve hala bu ülkeleri yönetebilmektir. Ancak kurulan bu Gümrük Birliği uzun süre kâğıt üstünde bir anlaşma niteliğinde kalınca yeni bir birlik kurulması kararı alınmıştır (İsmayıl, 2016, s. 134).

Gümrük Birliği Anlaşmasının kâğıt üstünde kalması üzerine 10 Ekim 2000 yılında Kazakistan'ın Astana şehrinde Beyaz Rusya, Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan arasında Gümrük Birliği Anlaşmasının temellerine dayalı bir birlik kurulması kararı alınmıştır. Kurulan bu örgüte Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) adı verilmiştir. Örgütün kurucularından olan Nursultan Nazarbayev, kurulan bu topluluğun önemli ve itibar sahibi bir topluluk olduğunu şu başlıklarla ifade etmiştir;

- Topluluğu oluşturan üye devletlerin sahip olduğu yüzölçümünden dolayı oldukça geniş bir alana yayılması ve bu coğrafyada tarım sektörünün payının yüksek olması, topluluğun olası ekonomik potansiyelini kanıtlar niteliktedir.
- Topluluğun bir diğer potansiyel kaynağı ise, kapsadığı alanın sahip olduğu enerji kayanlarının bolluğudur.
- Özellikle Kazakistan olmak üzere üye devletlerin sahip olduğu taşımacılık potansiyeli ve bu potansiyelin faaliyet alanlarını genişletmesi (Poğda, 2012, s. 73).

Avrasya Ekonomik Topluluğu, faaliyet olarak ulaştırma, enerji, iş gücü göçü, tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi alanları öncelik içermektedir. Ayrıca kurulan bu topluluğun en önemli faaliyet alanlarından biri de üye devletlerin ulaştırma kabiliyetlerini geliştirmektir. Çünkü bu alanının geliştirilmesi demek AET devletleri ile ticari ilişkinin geliştirilmesi demektir. Topluluğun ulaşım potansiyelini geliştirmek amacıyla imzalanan anlaşmalar, topluluğun entegrasyon sürecini yakından etkilemektedir (Moldagulova, 2016, s. 72).

2003 yılında yapılan Avrasya Ekonomik Topluluğunun kurul toplantısında topluluğun temel öncelikleri belirlenmiştir. Bu önceliklere detaylı olarak bakacak olursak;

- Gümrük Birliğinin yeniden tesis edilmesi
- Ekonomik politikaların koordineli bir şekilde uygulanması
- Ekonominin reel sektör içerisindeki etkileşiminin sağlanması
- Ulaşımın geliştirilmesi amacı ile taşımacılık birliğinin kurulması
- Tarıma dayalı sanayi sektörünün geliştirilmesi
- Hizmet sektörünün geliştirilmesi için ortak bir pazarın kurulması
- Topluluğa üye devletlerin ekonomik kalkınmasının sağlanabilmesi için ortak bir finans pazarının kurulması ve döviz bazlı entegrasyonun sağlanması
- Sosyal, kültürel ve göçmenlik alanlarında işbirliğinin sağlanması
- Avrasya Ekonomik Topluluğunun faaliyetlerini ve kapsadıkları alanların geliştirilmesi (Poğda, 2012, s. 74).

Avrasya ekonomik birliği kurulurken 1995 yılında kurulan Gümrük Birliği⁴⁸ esas alınmıştır. Genişleyen toprak ve artan üye sayısı ile yeniden bir gümrük birliği kurmayı hedeflemişlerdi. Kurulan Avrasya Ekonomik Birliği ile bu anlaşmanın yeniden hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle 2010 yılında Kazakistan, Rusya ve Belarus arasında Gümrük Birliği yeniden kurulmuştur. Bu birliğe üye olan devletler, yoğun bir entegrasyon sürecine girmişlerdir. 11 Nisan 2011 yılında birliğe Kırgızistan resmi olarak üye olmuştur. Belarus'un başkenti Minsk'te 10 Ekim 2014 yılında düzenlenen zirvede Ermenistan'da birliğe üye olduğuna dair imzayı atmıştır. Avrasya Ekonomik Birliği'nin kuruluşuna dair anlaşma ise 1 Ocak 2015 tarihinde gerçek anlamda yürürlüğe girmiştir (Avrasya Ekonomik Birliği, 2019).

Avrasya Birliği; başlangıçta Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan arasında ekonomik açıdan bir entegrasyon ve işbirliği sürecini başlatmak adına kurulan bir üst yapıdır. Ekonomik açıdan bir birliğin kurulmasının asıl nedeni Sovyetler döneminde

⁴⁸Örneğin Türkiye ve Bulgaristan'ın kendi aralarında ki ticaretten hiçbir gümrük vergisi almamaları ve buna ilave olarak her iki ülkenin de İran'dan %15 gümrük vergisi alması.

bu devletlerin ekonomisinin Rus yönetimine tabi olmasıdır. Ayrıca Sovyetlerin, bu devletlere uyguladığı politikaların bir sonucudur bu durum. Kazakistan, bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda kendi başına neredeyse hiçbir ürün üretemeyecek durumdaydı. Bağımsızlık yılları boyunca Kazakistan'ın ekonomisinin istikrarsız oluşu, Kuzey ülkelerine olan bağımlılığı ve ortaya çıkan hammadde açığı gibi sorunları da vardı. Ancak Kazakistan'ın Kurucu Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in güçlü atılımları ile ülkede bolca bulunan doğal gaz ve petrol ülke ekonomisini, komşu devlet ekonomilerinin üstüne taşıdı. Nazarbayev'in ülkesi için yaptığı en önemli atılımlardan biri de, ülkede hazır bulunan doğal gazdan istifade edebilmek ve bu vesileyle yabancı yatırımcıları ülkesine çekebilmek olmuştur.

Avrasya Birliği fikri, teorik açıdan ilk kez Rus tarihçiler tarafından ortaya atılan bir fikirdi. Ancak bu dönemde Nursultan Nazarbayev, Gumilev⁴⁹'in etkisinde kalarak Avrasya Birliğinin kurulması fikrini savunmuştur. Ayrıca yeni dönem Avrasyacılık fikrini ortaya atan ilk isim Nazarbayev olmuştur. Nazarbayev'in ardından Avrasyacılık fikri Putin tarafından da 2011 yılında yeniden gündeme alınmıştır. Putin'in bu birliğin kurulmasından yana olması ekonomik temellidir. Ancak Rus Avrasyacılığını kuramsallaştırıp, Putin'i ikna eden Aleksandr Dugin olmuştur. Dugin, Rus Avrasyacı anlayışını "Rus Jeopolitiği" olarak tanımlamıştır (bkz: Türkçe Baskısı; 2014). Avrasya Birliği kurulmadan önce, Rusya'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla/GDP⁵⁰ oranı 1.5 trilyon iken, birlik kurulduktan sonra ise, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın katılımıyla Rusya'nın GDP oranı 1.7 trilyona ulaşmıştır. Böylelikle Rusya rakiplerini geride bırakarak süper güç konumuna gelmiştir.

Rusya'nın birliğe katılma amaçlarının yanında, Kazakistan'ın birliğe katılma hedefi bölgesel bir güç konumuna ulaşmaktır. Bu amaç kapsamında Nazarbayev Orta Asya Birliği, Şanghay İşbirliği Örgütü, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, AGİT, CICA gibi birçok kuruluşta aktif olarak yer almıştır. Ayrıca Nazarbayev bölgesi

⁴⁹Lev Nikolayeviç Gumilyev: LevGumilyev olarak bilinen, Rus tarihçi. Etnik grupların oluşması ve sonlanması ile ilgili alışlagelmişin dışındaki düşüncelerle Neo Avrasyacılık olarak bilinen politik ve kültürel hareketlerin yükselişiyle ilgili saptamalarda bulunmuştur.

⁵⁰Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (*Gross Domestic Product* - GDP): bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değerini ifade eden kavramdır.

içerisindeki hemen hemen bütün bölgesel bütünleşme hareketlerinin içerisinde yer almıştır. Böylece Avrasya Birliğinin kilit ülkesi konumuna gelmiştir.

Avrasya Birliği içerisinde yer alan üye devletlerin dünya ekonomisi içerisindeki yeri ve rekabet gücünün yükselmesi bakımından ve ulusal ekonomilerinin gelişmesi yönünden önem teşkil etmektedir (Canat Mominkulov, 2012). Bütün bu sebeplerden dolayı Kazakistan hem bölgesinde hem de Uluslararası alanda etkin bir güç olduğunu göstermek açısından birçok örgüte üye olmuş ve bu örgütler içerisinde aktif bir şekilde yer almıştır. Bu aktif yer alışı sayesinde hem bölgesinde hem de küresel alanda bölgesel bir güç konumunda hızla yükseldiğini kanıtlamıştır. Bu birlik sayesinde ekonomik anlamda da önemli atılımlara imza atan Nursultan Nazarbayev, 2030 Stratejisi hedeflerini yaptığı bu hamlelerle gerçekleştirmektedir.

3.5.Şanghay İşbirliği Örgütü (SİÖ-SCO)

1996 yılında Çin, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan'ın kurucu üye olarak yer aldıkları Şangay İşbirliği Örgütü, üye ülkeler arasındaki güvenin artırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılması ve bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi amacıyla kurulmuştur. Kurulan bu örgüte 2001 yılında Özbekistan'ın katılmasına kadar “Şangay Beşlisi” adı verilmiştir. 1996 yılında kurulan örgüt aynı yıl ve bir sonraki yıl olan 1997 yıllarında, kurucusu olan beş üye devletin devlet başkanları, sırasıyla Şangay ve Moskova’da bir araya gelerek “Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Artırılması” anlaşmasını imzalamışlardır. Daha sonra yani 1998-2000 yıllarında Almatı, Bişkek ve Duşanbe’de yapılan zirve toplantılarında siyaset, ekonomi ve güvenlik konuları konuşulmuştur.

14-15 Haziran 2001 tarihinde Şangay’da yeni bir zirve düzenlenmiş ve bu zirvede terörizm, ayrılıkçılık ve köktencilik gibi tehdit unsuru arz eden konulardan dolayı Özbekistan devletinin de birliğe alınması kararı verildi. Özbekistan'ın “Şangay Beşlisine” katılmasına dair ortak deklarasyonun, 6 üye devlet tarafından imzalanmasının ardından örgüt resmen hayata geçirilmiş oldu (Şangay İşbirliği Örgütü, 2019).

ŞİÖ, uluslararası alanda kendini göstermeye çalışan ve bağımsızlıklarını pekiştirmeyi amaçlayan Orta Asya devletleri için, daha çok Rusya-Çin dengesinde gelişen ve Rusya'nın uyguladığı baskıyı bir nebze azaltmayı amaçladığı için önem arz etmektedir. Bunun dışında Orta Asya devletleri için etkin ve nüfuzlu bir uluslararası örgütün kurucu üyeleri arasında olmak oldukça önemli bir durumdur (Poğda, 2012, s. 74). Örgüt daha çok Rusya ve Çin arasındaki SSCB sonrası dönemden kalan sınır sorunlarını çözmek amacıyla kurulmuş olmasına rağmen, ilerleyen süreç içerisinde ortaya çıkan esas hedef; örgüte üye devletlerarasında derinleşen askeri, ekonomik ve kültürel bağların gelişmesi ile beraber Batı Bloku ve ABD karşısında yeniden bir blok oluşturmak olduğu söylenebilir.

Örgüt içerisinde gelişim sağlanmasının ardından, 2004 yılında ilk kez bütçe hazırlamıştır. Ayrıca 2005 yılında Özbekistan'da var olan Amerikan askerlerinin bu bölgede oluşuna tepki gösterilmiş ve ABD askerlerin bölgeden uzaklaştırılması sağlanmıştır. (Moldagulova, 2016, s. 78). 2007 yılına gelindiğinde ise dünyada meydana gelen küresel ekonomik krizin ABD ve AB devletlerinde büyük yıkımlara sebep olduğu dünya kamuoyu tarafından gözlemlendi. Ancak bu dönemde Brezilya, Rusya, Çin, Güney Afrika ve Hindistan'ın oluşturdukları BRIC⁵¹ grubu bu kriz durumunu kendi lehlerine çevirerek ekonomik büyümelerine devam etmişlerdir. Yaşanan bu gelişmenin ardından, dünya kamuoyunda ekonomi Batı'dan Doğu'ya mı kayıyor sorularını akıllara getirmiştir. Bu durumu kanıtlar nitelikte olan bir gelişme ise 2001 yılında küresel ekonominin yüzde 17 gibi bir oranını oluşturan BRIC bu oranı 2011 ekonomik krizinin olumsuz etkilerine rağmen yüzde 25 çıkarmayı başarmasıdır.

Devamlı bir yükseliş sürecinde olan Şanghay üyesi devletler, özellikle son 10-15 yıl içerisinde yaptıkları büyük atılımlarla Çin merkezli bir Uzakdoğu ekonomisini dünya siyaseti ve ekonomisinin gündemine taşıdılar. Bu düşüncenin oluşmasında ki en büyük etkenlerden biri de bölge ülkeleri içerisinde yer alan Pakistan, Hindistan ve İran devletlerinin örgüte gözlemci statüsü ile dâhil edilmeleri ve zaman ilerledikçe ABD karşısında önemli bir güç haline gelmeleri gösterilebilir. Orta Asya bölgesinde Rusya merkezli olarak Orta Asya İşbirliği Örgütü, Avrasya Ekonomik Kalkınma

⁵¹BRICS terimi, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın ekonomilerini kastetmek için kullanılır. BRICS, bu ülkelerin İngilizce isimlerinin baş harflerinden oluşur.

Örgütü gibi örgütler bulunmaktadır. Ancak bu örgütlerden hiçbiri Şanghay İşbirliği Örgütünün kaydettiği başarıları kaydedememiştir. ŞİÖ kadar kendilerini uluslararası alanda duyuramamışlardır (Onarıcı, 2019).Kazakistan, Kırgızistan, Çin, Rusya, Tacikistan tarafından kurulan örgütün bugün 8 üyesi, 4 gözlemcisi ve 6 tanede diyalog ortağı bulunmaktadır. Örgütün gözlemci ülkeleri; Afganistan, Belarus, İran ve Moğolistan'dır. Diyalog ortakları ise; Türkiye, Azerbaycan, Kamboçya, Nepal, Sri Lanka ve Ermenistan'dır. Türkiye'nin örgüte diyalog ortaklığı ise 6-7 Haziran 2012 tarihinde Beijing'de düzenlenen devlet başkanları zirvesinde oy birliği ile kabul edilmiştir (Haberler.com, 2019)

Dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, 2017-2018 yıllar arasında BM Güvenlik Konseyinin daimi olmayan üyesi olarak Kazakistan'ın bölgesel ve küresel sorunlarının çözümü için gereken tüm gayreti göstereceğini belirtmiştir. Kazakistan'ın Astana şehrinde yapılan zirvede Pakistan ve Hindistan'ın örgüte tam üye olması durumu onaylanmıştır. Bu zirvede devlet başkanlarının yanı sıra BM Genel Sekreteri Antonio Guterres de hazır bulunmuştur. Nazarbayev, zirvenin açılış konuşmasını yaptığı sırada, Hindistan ve Pakistan'ın örgüte dahil olması ile birlikte örgütün kapsadığı alan 3 milyara ulaşacağı için, Şanghay Sekizlisi olarak yeni bir kurumsal kalkınma aşamasına geçtiklerini ifade etmiştir. Ayrıca Nazarbayev aynı konuşmasına ŞİÖ devletleri arasındaki ticari ilişkilerin artması gerektiğini ve serbest ticaret bölgesinin en kısa zamanda oluşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Bu zirvenin ardından Kazakistan, 2017-2018 dönem başkanlığını Çin'e devretmiştir.

Bu gelişmelerin ışığında yine söylenebilir ki Kazakistan, kendi bölgesi içerisinde kurulan ve dünya kamuoyunu etkileme kapasitesine sahip örgütler içerisinde sözü geçen ve hayati kararlar alabilen bir devlet olmuştur. Tabi ki bu durumu bağımsızlığın ilk yıllarından beri gerek yaptığı ekonomik atılımlar gerekse de kurduğu siyasi ilişkiler ile Nazarbayev tesis etmiştir. Onun bu başarılı hamleleri ile Kazakistan devleti uluslararası alanda kendini duyurabilen ve kendi bölgesinde yaşanan sorunlara çözüm üretebilen bir devlet olmuştur.

3.6. Türk Konseyi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi) ve Zirveler Süreci

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDİK), yani diğer adıyla Türk Konseyi, üye ülkeler arasında sıkı bir işbirliği sağlamak amacıyla 2009 yılında bir örgüt olarak kurulmuştur. Bu örgütün kurucu üyeleri; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'dir. Bu konseyin temel kurucu belgeleri 2009 yılında imzalanan Nahçıvan Anlaşması⁵² ve 2010 yılında yayınlanan İstanbul Bildirisi'dir.

Konsey, 1992 yılında başlayan “ Türkçe Konuşan Devlet Başkanları Zirveleri” ile oluşturulan siyasi temeller üzerine kurulmuş bir yapıdır. Günümüze kadar 10 adet zirve gerçekleştirilmiş ve bu zirvelerden en önemlisi olarak kabul edilen ve 2010 yılında düzenlenen İstanbul Zirvesidir. Bu zirve ile beraber TDİK'nin kuruluşu resmen ilan edilmiştir.

Nahçıvan Anlaşmasının ön sözünde yer alan metine göre, örgütün öncelikli amacı Türk dili konuşan ülkeler arasındaki işbirliğinin boyutunun derinleştirilmesi, bölgesel ve küresel istikrarın devamının sağlanmasıdır. Anlaşmanın ikinci maddesine göre diğer amaçlar şu şekilde sayılmıştır;

- Konsey içerisindeki devletlerarasında karşılıklı güvenin sağlanması
- Üye devletlerin bulunduğu bölge içerisinde veya bölge dışında sağlanan barış ortamının korunması
- Konseye üye devletler olarak dış politikayı ilgilendiren meselelerde ortak kararlar almak
- Uluslararası kamuoyunu ilgilendiren terörizm, ayrıkçılık ve sınır ötesi gibi suçlarla mücadele kapsamında koordineli olarak çalışmak
- Üye devletlerin kalkınması ve gelişiminin hızlanması kapsamında ticaret ve yatırım imkânlarının oluşturulması
- Kapsamlı ve istikrarlı bir ekonomik büyüme, sosyal ve kültürel gelişimin hedeflenmesi

⁵²Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması: Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan tarafından imzalanmıştır. Türkiye, Kazakistan ve Azerbaycan tarafından onaylanan Anlaşma 17 Kasım 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

- Bilim, teknolojik ve eğitim alanında etkileşimin artırılması
- Kitle iletişim araçlarının kullanılarak üye ülkeler arasında daha yoğun bir iletişimin sağlanması
- Hukuksal meselelerde bilgi değişimi ve adli açıdan işbirliğinin sağlanması olarak sayılabilir (Türk Konseyi Hakkında, 2019).

Konsey kurulduğu günden beri düzenledikleri zirveler ile örgütün amaç ve ilkelerini belirlemişlerdir. Bu zirveler süreci Türkiye'nin girişimi ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Türkiye arasında 1992 yılı itibari ile başlamıştır. Zirveler süreci, 2001 yılında düzenlenen İstanbul Zirvesine kadar Türkçe Konuşan Ülkeler Zirvesi olarak adlandırılmıştır. Örgütün ilk zirvesi 1992 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in ev sahipliğinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan devletlerinin devlet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede sağlanacak olan işbirliği sürecinin tek bir alana yönelik değil çok boyutlu olması gerektiği değinilen konular itibariyle belirlenmiştir.

Konseyin ikinci zirvesi 1994 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel liderliğinde üye devletlerin katılımıyla İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede tesis edilen işbirliği kalemleri çeşitlendirilmiş ve kapsamı genişletilmiştir. Ardından 1995 yılında Bişkek'te yeni bir zirve gerçekleştirilmiş ve yine üye devlet liderleri zirveye iştirak etmişlerdir. Bu zirveyi diğer zirvelerden ayıran durum doğrudan veya transit ulaştırma bağlarının tesis edilmesi, gerçekleştirilen hizmet veya sermaye dolaşımının kolaylaştırılması, karşılıklı ticaret, bankacılık ve sigortacılık konularındaki engellerin kaldırılması, ayrıca kültürel ve insani bağların kuvvetlendirilmesi için ortak eğitim kurumlarının tesis edilmesi gibi konuların ele alınmasıdır.

Diğer bir zirve 1996 yılında Taşkent'te gerçekleştirilmiştir. Bişkek Zirvesine katılan devlet liderleri aynı şekilde bu zirveye de katılmışlardır. 1996 yılında gerçekleştirilen zirvede ilk defa devlet liderleri uluslararası sorumluluklarına aykırı olmamak şartıyla ortak bir mal, hizmet, sermaye ve işgücü pazarı oluşturmak için uygun hukuku ortamın oluşturulmasından yana olduklarını ifade

etmişlerdir. Ayrıca bu zirvede ilk defa ulaştırma konusunda bölge içi ve bölge dışı faktörlerle yapılacak işbirliği detaylı olarak ele alınmıştır. Bunun dışında birde bu zirvede Türkçe Konuşan Devletler Zirvesinin Sekretaryasının kurulması⁵³ ve tüzüğünün hazırlanması kararı alınmıştır.

1998 yılında gerçekleştirilen zirve Kazakistan'ın Astana şehrinde meydana gelmiştir. Beşinci kez düzenlenen zirveye Türkmenistan Meclis Başkanı düzeyinde katılmayı uygun bulmuştur. Taşkent zirvesinde kararlaştırılan Sekretarya Tüzüğü, bu zirvede kabul edilmiştir. 2000 yılına gelindiğinde Azerbaycan'ın Bakü ilinde yeni bir zirve yapılmıştır. Bu zirveye Türkmenistan ve Özbekistan meclis başkanları düzeyinde katılım sağlarken diğer üye devletler, devlet başkanları düzeyinde katılmışlardır. Bu zirvede diğer zirvelerden farklı olarak Bakü- Tiflis- Ceyhan petrol boru hattı ile Türkmenistan- Azerbaycan- Gürcistan-Türkiye-Avrupa ve Hazar geçişli doğal gaz boru hattının gerçekleştirilmesine dair bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği hususlarına değinilmiştir.

Bir sonraki zirve Nisan 2001 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer liderliğinde yine İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Son iki zirveye meclis başkanları düzeyinde katılan Türkmenistan ve Özbekistan, Türkiye'nin davet eden ülke olması münasebetiyle devlet başkanı düzeyinde katılım sağlamışlardır. Bu zirvede öne çıkan husus tarihi İpek Yolunun yeniden canlandırılması için işbirliklerinin her alanda ilerletilmesi gerektiğidir. Bu zirvede bir sonraki zirvenin Aşgabat'ta yapılması kararlaştırılmasına rağmen sonraki zirve 4 yıl sonra Antalya'da gerçekleştirilmiştir. Ancak bundan sonraki zirvelere Özbekistan katılım sağlamamıştır. 2006 yılında gerçekleştirilen bu zirvede Dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in ısrarı üzerine, örgütlenme sürecine gidilmesine karar verilmiştir. Bu zirvenin ardından 2009 yılında Nahçıvan'da gerçekleştirilen zirvede konseyin kurucu anlaşması, Türkmenistan hariç diğer devletler tarafından imzalanarak kabul edilmiştir. Nahçıvan'da gerçekleştirilen zirvede parlamentolar arası işbirliğinin tesis edilebilmesi için

⁵³ 3Eylül 2018 tarihinde Çolpon Ata'da düzenlenen Türk Konseyi 6. Zirvesi sırasında Devlet Başkanları Konseyi tarafından önümüzdeki 3 yıllık dönem için Türk Konseyi Sekretaryasının Genel Sekreteri olarak Baghdad Amreyev atanmıştır.

İstanbul Anlaşması ile 2008 yılında kurulan Türk Dili Konuşan Ülkeler Asamblesi'ne (TÜRKPA) dair desteklerini ve TÜRKSOY ile kültürel işbirliğinin zeminini oluşturmuşlardır. Ayrıca Azerbaycan'ın önerisi ile TÜRKSOY fonu kurulmasına karar verilmiştir. (Baki, 2014, s. 145-147).

Türk Konseyinin Altıncı Zirvesi, “Gençlik ve Ulusal Sporlar” teması ile Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sooronbay Ceenbekov'un evsahipliğinde 3 Eylül 2018 tarihinde Çolpon Ata'da gerçekleştirilmiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Dönemin Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılım sağladığı Zirve'ye, Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev ile Macaristan Başbakanı Viktor Orban evsahibi ülkenin konuğu olarak katılmıştır (Türk Keneşi, 2019).

3.6.1. Türk Konseyinin İlişkili Olduğu Kurumlar

TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı):

Bu kurum Ankara merkezli olarak 1993 yılında kurulmuştur. Ekonomik ve siyasi temelli kuruluşlardan ziyade bu kuruluş daha çok eğitim, kültür, sanat ve bilim alanlarında ortak değerlere sahip çıkılması ve işbirliğinin bu tarafının geliştirilmesi gerektiğini savunan bir birlik olarak kurulmuştur. Amaçları; Türk dünyasının sahip olduğu ortak değerleri uluslararası düzeyde dünya toplumuna tanıtmak ve yayılmasını sağlamaktır. Ayrıca Türk Dili Konuşan Ülkeler arasındaki ilişkilerin ve işbirliği sürecinin kültürel boyuttaki bağlarının güçlendirilmesidir.

TÜRKPA (Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi):

Asamble 2008 yılında imzalanan İstanbul Anlaşması nezdinde Bakü merkezli olarak kurulmuştur. Bu Asamblenin özellikle ilgilendiği konu Türk Dili Konuşan Ülkeler arasındaki parlamento düzeyli ilişkilerin geliştirilmesini sağlamaktır.

Türk İş Konseyi:

Konseyin kurucu belgesi 2011 yılı içerisinde imzalanmıştır. Konseye üye 4 devletin özel sektöre mensup kuruluşlarının birleştirilerek ekonomik ilişkilerinin boyutunun derinleştirilmesini sağlamak amacını gütmektedir.

Bu konseyin üye devletlerinin Oda Başkanları yılda bir kez toplanmaktadırlar.

Türk Akademisi:

Bu akademi 2010 yılında kurulmuş ve 2012 yılına kadar Kazakistan Cumhuriyetinin bir kurumu olarak faaliyet göstermiştir. Ancak 2012 yılında Bişkek'te imzalanan anlaşma gereğince Türk Konseyi kapsamında faaliyet gösterme kararını imza etmişlerdir. Merkezi Astana'da bulunan akademi dil, tarih ve edebiyat konuları ile ilgilidir. Akademi Türk halklarının kültürel ve manevi mirasına dair araştırmalar yaparak bu kültürel değerlerin görünür hale gelmesini sağlamaktadır.

Türk Kültür ve Miras Vakfı:

Türk Akademisi gibi bu vakıfta, 2012 yılında imzalanan Bişkek Anlaşması ile Bakü merkezli olarak kurulmuştur. Türk Kültürünün gerçekleştirilen faaliyet ve projeler ile desteklenerek finansman katkı sağlamak amacı ile kurulan bir vakıftır. Bu vakıf faaliyetlerin, TÜRKSOY ve Türk Akademisi ile beraber gerçekleştirmektedir (Türk Konseyi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi), 2019).

3.7.Kazakistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu Üyeliği

Beyaz Rusya (Belarus), Rusya ve Ukrayna Devlet başkanları tarafından 8 Aralık 1991 Minsk kentinde kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu, 21 Aralık'ta Estonya, Letonya, Litvanya, Ukrayna ve Gürcistan hariç tüm eski Sovyet Cumhuriyetleri tarafından imzalanan anlaşma ile resmen kurulduğunu ilan etmiştir. 1991 yılında kurulan topluluğa Aralık 1993'te katılan Gürcistan, 2008 yılında Güney Osetya Savaşı sonrasında Meclis kararı ile 15 Ağustos 2008'de BDT'den ayrıldığını duyurmuştur. Türkmenistan ise, 2005'te üyelikten ayrılmış ve Topluluğa gözlemci ülke olarak katkıda bulunmaya devam etme kararı almıştır. Başlangıçta Siyasi bir birlik olarak kurulan BDT zamanla üye ülkeler arasında yapılan ekonomik iş birliği ve ortaklık anlaşmaları neticesinde ekonomik bir özellikte kazanmıştır. Günümüzde BDT, yaklaşık 240 milyonluk nüfusu, dünyanın toplam doğal kaynaklarının yüzde

25'i ve sanayi potansiyelinin yüzde 10'una sahip önemli bir güç merkezi hâline gelmiştir.

Bağımsız Devletler Topluluğu Organları

- 1.Devlet Başkanları Konseyi
- 2.Hükümet Başkanları Konseyi
- 3.Parlamentolar arası Asamble
- 4.Dışişleri Bakanları Konseyi
- 5.Ekonomik Konsey
- 6.İcra Komitesi
- 7.Savunma Bakanları Konseyi
- 8.Sınır Muhafız Komutanları Konseyi
- 9.Terörle Mücadele Merkezi
- 10.Devletlerarası Banka
- 11.Devletlerarası İstatistik Komitesi
- 12.İşbirliği Komiteleri

Nazarbayev yönetimi, 1991-2004 döneminde BDT-Rusya Federasyonu vektörü doğrultusunda ilk olarak, 21 Aralık 1991 tarihli Almatı Antlaşmasını imzalayarak kurucu devlet sıfatıyla BDT içerisinde yer almıştır. Böylece Kazakistan, Rusya Federasyonu ile ikili sınır antlaşması arayışında bir çıkış noktası bularak 25 Mayıs 1992'de Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşmasını imzalamıştır. Kazakistan, BDT güvenlik mekanizmalarında etkin olma karşılığında toprak bütünlüğünü garanti altına almış oldu. (Güneş, 2019).

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi ülkeler gayri resmi zirve olarak, 19-20 Aralıkta 2012 yılında Kazakistan'ın Almatı kentinde düzenleneceği bildirmişlerdir. Zirve üye ülkelerin cumhurbaşkanlarının bir araya gelmesi ile gerçekleştirilmiştir. Toplantıda taraflar, bölgesel tehlikeleri ve Avrasya Ekonomik Topluluğu çerçevesinde Rusya, Belarus ve Kazakistan arasında 1 Ocak'ta yapılacak Gümrük Birliği oluşturma sürecini ve ekonomik işbirliği konularını ele almışlardır. Cumhurbaşkanı, Avrasya Ekonomik Topluluğunun 10. yıl dönümü ve Kazakistan'ın 2010 yılında AGİT ve Avrasya Ekonomik Topluluğu Başkanlığını üstlenmesi öncesinde bölgede ekonomik, insani yardım ve siyasi güvenliğin sağlanmasına ilişkin birçok konuda görüş alışverişinde bulunmuşlardır.

2018 yılında Astana’da Dönemin Kazakistan Başbakanı Bakıtcan Sagintayev'in ev sahipliğinde düzenlenen toplantıya üye ülkeler Başbakanlık düzeyinde katılım göstermiştir. Ancak Türkmenistan Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı, Ermenistan ise Başbakan Yardımcısı düzeyinde katılım göstermiştir. Moldova BDT Daimi Temsilcisi Viktor Soroçan’ın yanı sıra BDT Yürütme Kurulu Genel Sekreteri Sergey Lebedev de toplantıya katılmıştır.

Dar ve geniş çerçevede gerçekleştirilen ve BDT ülkeleri arasında ticari, ekonomik, sosyal ve insani alanlarda iş birliğinin artırılmasının yanı sıra diğer konuların da ele alındığı toplantıların ardından Rasulzoda ile Lebedev basın toplantısı düzenlemiştir. Rasulzoda konuşmasında, dünyada yaşanan olayların BDT ülkelerinin sosyoekonomik gelişmesini, istikrarını ve güvenliğini etkilediğini belirtmiştir. Bu bağlamda BDT çerçevesinde iş birliğini pekiştirmenin neticesi olarak bazı küresel süreçlerin ülkelere negatif etkisini azaltabileceğini söylemiştir. Rasulzoda ayrıca toplantı sonucu BDT ülkeleri arasında iş birliğinin geliştirilmesine yönelik 15 kararın alındığına dikkati çekmiştir. Rasulzoda, BDT üyesi ülkelerin nükleer veya radyasyon kaza durumuna hazırlık ve kaza sonuçlarının giderilmesi ve yardımlaşma konularında iş birliği anlaşması imzaladıklarını belirtmiştir (TRT Avaz, 2019).

3.8. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT/OSCE) ve Kazakistan’ın 2010 Dönem Başkanlığı

Soğuk Savaş döneminde oldukça önemli bir misyon üstlenen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)⁵⁴, Doğu Bloku’nun dağılmasındaki en önemli etken olmuştur. Doğu Bloku’nun yıkılması ile sona eren soğuk savaş döneminden sonraki süreç içerisinde AGİK’in önem arz eden misyonu devam etmiştir. Doğu Bloku’nun dağılmasının ardından, AGİK’in görevi Sovyet coğrafyasında yer alan ve bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin batılılaşma sürecine yardımcı olmak olarak belirlenmiştir. Bu görev kapsamında bölge ülkelerde demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi gibi batılı değerlerin kazandırılmasında oldukça başarılı olmuştur.

⁵⁴ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), 1970’li yıllarda Avrupa’nın bölünmüşlüğüne bitirmek, güvenlik ve istikrarını sağlamak ve devletlerarasında işbirliğinin geliştirilme amacıyla Helsinki ‘de 3 Temmuz 1973 kurulmuştur.

Önemli bir misyona sahip olan AGİK 1994 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) dönüşmüştür (Karabulut, 2011). Bu süreç 1994 yılında Budapeşte'de gerçekleştirilen Dışişleri Bakanları Konseyi Konferansı sırasında Konferansın örgütü dönüştürülmesi için gerekli alt yapının hazır bulunduğu gerekçesi ile karara bağlanmıştır. Kurulan bu örgütün faaliyet alanları; olası çatışmaların önceden saptanması, silahların denetiminin sağlanması, diplomatik girişimlerin teşvik edilmesi, insan hakları ve demokrasi ilkelerine bağlı kalınmaya devam edilmesi, ekonomik ve çevresel güvenliğin tesis edilmesi şeklinde sıralanabilir (Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 2005).

2-3 Aralık 1996 tarihinde AGİT'in beşinci zirve toplantısı Lizbon'da gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu zirvede “ Lizbon Zirve Deklarasyonu” ve “21. Yüzyılda Avrupa İçin Genel ve Kapsamlı Güvenlik Modeli İçin Lizbon Deklarasyonu” şeklinde iki adet bildiri imzalanmıştır. İmzalanan bildirimler ile değişen güvenlik ortamına ayak uydurmak için yapılması gerekenler belirlenmiştir. 1999 senesinde, örgütün altıncı zirvesi olarak düzenlenen zirve, İstanbul Zirvesi olmuştur. Bu zirve ile beraber “ İstanbul Zirve Deklarasyonu” ile “ Avrupa Güvenlik Şartı”⁵⁵ imzalanmıştır (Karabulut, 2011).

21. yüzyıl içerisinde yaşanan olayların, çok boyutlu ve karmaşık bir yapı içermesi nedeniyle AGİT'in geliştirilmesine yönelik çabaların 2000'li yıllarda da devam etmesi kararı alınmıştır. Bu nedenle 2003 yılında Maastricht Bakanlar Konseyi kapsamında “21. Yüzyılda Güvenlik ve İstikrara Yönelik Tehditlere Yönelik AGİT Stratejisi” kabul edilmiştir. 2010 Astana Zirvesi kapsamında kabul edilen “Güvenlik Topluluğuna Doğru” başlıklı bildiri ile AGİT bölgesini kapsayan bir güvenlik topluluğunun inşa edilmesi gerektiği dile getirilmiş ve bu vesile ile kapsamlı bir işbirliğine dair güvenlik ve bölünmezlik üzerine yeni bir vizyon belirlenmiş oldu (Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 2019).

Kuzey Amerika, Orta Asya ve Avrupa bölgelerinde yer alan 56 ülkeyi birleştiren AGİT'in, 2010 yılında dönem başkanlığını Kazakistan'ın üstlenmesi ülkenin uluslararası toplum içerisinde tutunmaya çalıştığı yer bakımından ne kadar iddialı

⁵⁵Avrupa Güvenlik Şartı (İstanbul Şartı), 21. yüzyılda AGİT bölgesinin güvenlik, barış ve istikrarının güvence altına alınabilmesi için gerekli ilke ve yöntemleri belirlemiştir.

olduğunu göstermektedir. Kazakistan Devleti için, dönem başkanlığı kapsamındaki en önemli olay olarak adlandırabileceğimiz 1999 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen zirveden 11 yıl sonraki zirvenin Astana AGİT Zirvesi olmasıdır. Bu dönem başkanlığı sayesinde Kazakistan eski Sovyet ülkeleri arasında AGİT dönem başkanlığı yapan ilk ülke olmuştur. Nazarbayev bu dönem başkanlığının logosunu Latince “T” harfi ile belirlemiştir. Bunlar; Güven (*Trust*), Gelenek (*Tradition*), Şeffaflık (*Transparency*), Hoşgörü (*Tolerance*) şeklindedir.

2010 yılında gerçekleştirilen Astana Zirvesi, Avrupa’nın coğrafi sınırlarının çok uzağında, Avrasya’nın merkezinde gerçekleşmesi ile Avrupa’da güvenlik algısının değiştiğinin bir kanıtı olmuştur. Kazakistan Devletinin başkentinde gerçekleşen bu zirve ile bölge halklarının, güvenli bir geleceğe sahip olabilmek için birlikte hareket etmeleri gerektiğinin ilk adımı olmuştur. Nursultan Nazarbayev, “Okyanus’tan Okyanus’a kadar” sloganı ile çok daha geniş bir coğrafyada işbirliği ve güvenliğin yeni bir boyutuna geçiş yapılması gerektiğinin altını çizmiştir. Nazarbayev’in bahsettiği dört okyanus yani Atlantik, Pasifik, Kuzey Kutup ve Hint Okyanusları çevresindeki sınırlar içinde ortak bir güvenlik alanını tesis edilmesi gerektiği anlayışının benimsenmesi zirvenin ana amaçlarındandır. Düzenlenen bu zirveye 38 Devlet Başkanı, 7 Hükümet Temsilcisi, 14 Bakan, AGİT’e üye devletlerin üst düzey temsilcileri, uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcileri iştirak etmişlerdir. Bu zirveye katılan üst düzey temsilciler arasında, Dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon, Dönemin Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Almanya Başbakanı Angela Merkel gibi isimler yer almıştır.

Bu zirvenin en önemli sonuçlarından biri ise, zirvenin AGİT’in, Asya bölgesine açılımını sağlaması ve üye devletler arasında güven ilişkisi ve işbirliği gibi hayati unsurlar noktasında anlaşmaya varılması olmuştur. Nursultan Nazarbayev’de gerçekleşen bu zirveyi tarihin en önemli olayları arasında göstermiştir. Ayrıca Ban Ki Moon⁵⁶, da Kazakistan’ın AGİT dönem başkanlığını oldukça başarılı bulmuştur (Lakhayeva, 2012). Bütün bu gelişmelerin ışığında AGİT dönem başkanlığı ile beraber Kazakistan’ın ve Nazarbayev’in uluslararası toplum içerisinde önemli bir

⁵⁶Güney Koreli politikacı ve Birleşmiş Milletler Eski Genel Sekreteri. 1 Ocak 2007 tarihinden 1 Ocak 2017 tarihine kadar sekreterlik görevini sürdürmüş olan Ban Ki-moon, bu görevinden önce Güney Kore’nin Dışişleri Bakanlığı’nda ve Birleşmiş Milletlerde diplomat olarak çalışmıştır.

yere ulaştığı söylenebilir. Bu durum Nazarbayev'in 1997 yılında açıkladığı "2030 Stratejisi" kapsamında hedeflerini itinayla yerine getirdiğini göstermiştir.

3.9.Kazakistan'ın Birleşmiş Milletler Üyeliği

Birleşmiş Milletler Antlaşması, 26 Haziran 1945'te San Francisco Konferansının⁵⁷ genel oturumunda oy birliği ile kabul edilmesinin ardından 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. BM Genel Kurulu, ilk toplantısını 10 Ocak 1946 yılında Londra'da gerçekleştirmiştir. Öncelikli olarak örgütün sürekli organlarının üyeleri seçilmiştir. Ardından 14 Aralık 1946'da genel merkez olarak New York belirlenmiştir. BM'nin esas itibari ile kuruluşu 14 Ağustos 1941 Atlantik Bildirisi⁵⁸ ile gerçekleşmiştir. Bildiride, ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanı "Daha geniş ve sürekli bir genel güvenlik sisteminin kurulması" gereğine duydukları inancı dile getirmişlerdir. 24 Eylül 1941 yılında müttefikler arasında yapılan bir toplantıda, 8 devlet daha Atlantik Bildirisi'nde açıklanan genel ilkeleri kabul etmişlerdir. 1 Ocak 1942'de ise, 26 Müttefik devlet Washington'da Birleşmiş Milletler Bildirisi'ni imzalamıştır (Gönlübol, 2000, s. 571).

BM Antlaşmasının içeriğinde üyelikten çekilme konusunda herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Bu durum Endonezya'nın üyelikten çekilme talebinde bulunması ile gündeme gelmiştir. Ayrıca 1965 yılında Endonezya'nın çekilme talebinde bulunması, üyelikten çekilme konusunda ilk örnek olarak görülmektedir. Aslına bakıldığında bu örnekte yetersiz kalmaktadır. Çünkü Endonezya çekilmek istediğini bildirmesine karşın, 1,5 yıl kadar sonra geri dönmek istediğinde tekrar üyelik başvurusu yapmamıştır. Dolayısıyla bunu tam bir çekilme örneği saymak doğru değildir. BM anayasası literatüründe üyelikten çıkma üzerine bir madde bulunmamasına karşın üyelikten çıkarma üzerine bir madde bulunmaktadır. Bu

⁵⁷Türkiye'nin aralarında bulunduğu 50 müttefik devlet, 25 Nisan 1945 tarihinde San Francisco'da bir araya gelerek 111 maddeden oluşan Birleşmiş Milletler Antlaşması'na son şeklini vermişlerdir. Antlaşma, 25 Haziran 1945 tarihinde oy birliği ile kabul edilmiş ve ertesi gün imzalanmıştır. 24 Ekim 1945 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin yanı sıra imza sahibi öteki devletlerin çoğunluğunun da onaylamasıyla antlaşma yürürlüğe girmiş ve Birleşmiş Milletler kurulmuştur.

⁵⁸Atlantik Bildirisi: 14 Ağustos 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill arasında imzalanan bir bildiridir. Atlantik Bildirisi'nin amacı 2. Dünya Savaşı'nın yürütülmesi ve zafere ulaşabilmek için alınacak önlemleri saptamak ve savaş sonrası yeni dünya düzenini belirlemek şeklindedir.

sebeple üyelikten çıkarma, 6. maddede belirtilen şartlara göre gerçekleştirilmektedir. 6. maddeye göre, antlaşma da belirlenen ilkeleri sürekli şekilde ihlal etmekte ısrarcı olan devletler, Konsey'in tavsiyesi ve Genel Kurul'un kararıyla üyelikten çıkarılabilir. Ancak bu zamana kadar BM'den çıkarılan üye bulunmamaktadır. Antlaşmanın 5. Maddesi ise, üyelikten doğan hak ve yükümlülüklerin askıya alınmasıyla ilgilidir.

Birleşmiş Milletlerin temel amaçları ve ilkeleri oldukça geniş tanımlanmıştır. Örgütün öncelikli amacı, 1. maddenin 1. paragrafında belirtildiği gibi "Uluslararası barış ve güvenliği korumaktır". İkinci olarak, "Ulusların hak eşitliği ilkesine ve self-determinasyon⁵⁹ hakkına saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışının sağlanmasını için elverişli her türlü önlemi almak" olarak ifade edilmiştir. Dördüncü ve son paragrafta ise "Ulusların ortak amaçları için harcadıkları çabaların uyumlaştığı bir merkez olmak" gelmektedir. BM Antlaşmasına göre BM'nin ve üye devletlerin uyacağı ilkeleri belirleyen 2. madde ise, 7 temel ilke ortaya koymaktadır. Bu ilkeler şu şekildedir;

- Örgüt üyelerinin, egemen eşitliği birinci ilkeyi oluşturmaktadır.
- Üyelerin, BM Antlaşmasından doğan yükümlülüklerini iyi niyet kavramı çerçevesinde yerine getirmeleri beklenmektedir.
- Üyelerin, kendilerinden kaynaklı olan ya da olmayan uluslararası uyuşmazlıklarını barışçıl yollarla çözeceklerini kabul etmeleri gerektiğini ifade etmektedir.
- Kuvvet kullanılmasının yasaklanması kurumun önemli bir ilkesidir. Buna göre, üye devletler, uluslararası ilişkilerinde gerek başka bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı gerekse BM amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir şekilde kuvvet kullanmaktan ya da kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmaktadırlar.

⁵⁹Self Determinasyon: bir halkın coğrafi sınırlarını, politik durumunu veya kendi geleceğini diğer devletlerden bağımsız olarak kendisinin özgürce belirlemesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir anlamı, bir ülkede yaşayan halkın başka bir devlet etkisi olmaksızın yönetimi hakkında karar vermesidir.

- Üyeler, örgütün yapmış olduğu ya da yapacağı girişimlerine her türlü yardımı yapacak, aleyhine yaptırım ya da zorlama önlemi alınan devlete yardım etmekten kaçınacaklardır.
- BM'ye üye olmayan devletlerin de uluslararası barış ve güvenliğinin korunması gerektirdiği ölçüde ve bu ilkelere uygun hareket etmesinin sağlanmasını öngörmektedir.
- Antlaşmanın hiçbir hükmünün, üye devletin ulusal yetki alanları içerisinde bulunan işlerine örgütün karışmayacağı ifade edilmektedir. Ancak zorlama önlemlerinin uygulanması bu ilkenin istisnası olarak belirlenmiştir (Çepni, 2015, s. 2).

Birleşmiş Milletlerin yapısı ve yönetim şekli BM Antlaşmasınının 7. maddesine göre belirlenmektedir. Buna göre örgütün altı ana organı bulunmaktadır. Bunlar;

- Genel Kurul,
- Güvenlik Konseyi,
- Ekonomik ve Sosyal Konsey,
- Vesayet Konseyi,
- Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreterlik,

Belirtilen organların dışında her bir ana organ, gerekli gördüğü yardımcı organlarını kurabilme yetkisine sahiptir.

Genel Kurul, BM üyesi olan tüm devletlerin katıldığı en geniş kapsamlı ana organ olarak nitelendirilmektedir. Genel Kurul toplantılarında, her üye devletin bir oy hakkı vardır ve her üye devleti temsilen en fazla beş kişi Genel Kurul çalışmalarına katılmaktadır. Çalışmaların büyük kısmı, tüm üyelerin temsil hakkına sahip olduğu yedi ana komitede gerçekleştirilmektedir. Bu komiteler şunlardır:

- Siyasi İşler ve Güvenlik Komitesi
- Ekonomik ve Mali İşler Komitesi
- Toplumsal, İnsancıl ve Kültürel İşler Komitesi
- Vesayet İşleri Komitesi (Özerk olmayan ülkeler dâhil)
- İdari İşler ve Bütçe Komitesi
- Hukuk İşleri Komitesi
- Özel Siyasi Komite.

Genel Kurul'da, BM'nin resmî dilleri olan İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Rusça ve Çince kullanılmaktadır. Eğer bir konuşma bu dillerden birinde yapılırsa yapılan konuşmalar diğer dillere çevrilmektedir.

Güvenlik Konseyi 1965 yılına kadar 11 üyeden oluşmakta iken 1955'ten sonra yeni bağımsız olan devletlerin BM'ye üye olmaları sonucunda hem üye sayısı artmış hem de Asya ve Afrika devletlerinin kendilerinin yeteri ölçüde temsil edilmediklerini savunmuşlardır. Böylece Genel Kurul, 1963'te Güvenlik Konseyinde üye sayısını 11'den 15'e yükselten değişiklikler kabul edilmiştir. Konsey hâlen 15 üyeden oluşmaktadır. Bu 15 üyeden beşi (sürekli üyeler), 23. maddede ismen verilmiş olan ABD, Sovyetler Birliği, Çin, İngiltere ve Fransa'dır. 1991 yılından itibaren Sovyetler Birliği'nin sandalyesini Rusya Federasyonu devralmıştır. Geri kalan on üye, Genel Kurul tarafından üçte iki oy çokluğu ile ve iki yıl için seçilmektedir. Ancak kural olarak, süresi dolan devlet bir dönem geçmeden tekrar seçilemez.

Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), örgütün ekonomik, toplumsal ve kültürel konulardaki çalışmasını yürütmek üzere kurulmuş bir organdır. Hâlen 3 yıl için seçilen 54 üye devletten oluşmaktadır. BM'nin kaynaklarının %70'e yakın bir oranını ECOSOC kullanmaktadır. Çalışma alanında incelemeler yapmak, raporlar hazırlamak, antlaşmalar hazırlamak, Genel Kurul'a tavsiyelerde bulunmak ana görevleri arasında yer almaktadır. Bunun dışında ECOSOC'un iki çok önemli görevi daha vardır. Bu görevlerin birincisi, uzmanlık kuruluşları denilen örgütlerle işbirliği anlaşmaları yapmak ve ilişkileri sürdürmektir. İkinci olarak ise sivil toplum örgütleriyle iletişim kurmak, işbirliği yapmaktır. BM'nin amaçları için bu örgütlerden gelecek bilgi ve verileri kullanmak da ECOSOC'un görevleri arasında yer almaktadır. ECOSOC bu amaçla bir alt-organ kurmuştur. Bu nedenle tüm sivil toplum örgütlerini üç kategoride toplamıştır. Bu kategoriler; genel danışma statüsü, özel danışma statüsü, listedeki örgütlerdir.

BM Antlaşması 77. Maddesi'ne göre;

- Eski manda rejimi altındaki ülkeler,
- Dünya Savaşı'nı kaybeden devletlerin sömürgeleri,
- Rejime bağlanmak isteyen ülkeler,

Vesayet Konseyi kapsamına alınmaktadır. Uluslararası Vesayet Sistemi, kendisine verilen görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş bir organ niteliğindedir. Sistemin ana amacı ise, vesayet altındaki topraklarda yaşayanların geliştirilmesi ve özellikle özerklik ya da bağımsızlık elde etmek için ilerlemelerinin sağlanmasıdır. Ancak uygulamada, self-determinasyona ilişkin sorunları Genel Kurul kendisi ele almayı tercih etmiş ve bu topraklar için asıl hedefin bağımsızlık olduğunu ifade etmiştir. Son BM vesayeti altındaki toprak olan Palau'nun⁶⁰ 1 Ekim 1994'te bağımsızlığını elde etmesi üzerine Vesayet Konseyi 1 Kasım 1994'te çalışmalarını askıya almıştır (Gönlübol, 2000, s. 572).

Uluslararası Adalet Divanı, BM'nin ana yargı organıdır. 92. maddede açıkça söylendiği gibi, büyük ölçüde MC'nin ana yargı organı olan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (USAD) model alınarak düzenlenmiş bir organdır. Merkezi de USAD'ın merkezi olan Lahey'dir. Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın iki görevi bulunmaktadır. Bunlar; Devletler tarafından kendisine sunulan hukuksal uyuşmazlıkları, uluslararası hukuka göre çözüme kavuşturmak. Diğeri ise, yetkili BM organlarına gerekli durumlarda danışma görüşü vermektir.

Sekreterlik, örgütün yönetsel organı olarak ifade edilmektedir. Organın başında Genel Sekreter bulunmaktadır. Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından seçilmektedir. Bu zamana kadar Konsey'in aday gösterdiği kişinin Genel Kurul'da seçilmediği bir duruma rastlanılmamıştır. Ancak, Antlaşma prosedürüne göre bir aday gösterme ve göreve aday olanların sahip olması gereken en az şartlar gibi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle, Genel Sekreter seçimi zamanla oluşan kural ve geleneklere göre yapılmaktadır. 5 yıllık en fazla iki dönem kuralı bile uygulamada ortaya çıkmış ve Genel Kurul tarafından kural olarak kabul edilmiş bir usuldür. 99. maddeye göre, Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokacağına inandığı her konuda Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebilmektedir. Bu yetki MC'de bulunmayan çok önemli bir yetki niteliğindedir.

Ortak Güvenlik Sistemi, 51.madde ile getirilen meşru savunma hakkıdır. Üye devletlerden birine başka bir devletten bir silahlı saldırı gerçekleşmesi durumunda, Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar bu saldırıya uğrayan devletin doğal olan tek

⁶⁰Palau ya da resmî adı ile Palau Cumhuriyeti, bir Okyanusya ülkesidir. BM üyesi olan ülke Kudüs oylamasında ret oyu kullanmıştır.

başına ya da başka devletlerle birlikte kendini koruma hakkı zarar görmez. Ancak, devletin bu iddiasını Güvenlik Konseyi'ne başvurarak bildirmesi gerekmektedir. Son olarak ise 51. maddede yazmayan bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Meşru savunma hakkını kullanan devlet, başka türlü uzaklaştırılmayan, yakın ve ağır bir tehdit varsa ve ancak onu uzaklaştıracak ölçüde kuvvete başvurarak bu hakkını kullanır. Doğal olarak tehdidi uzaklaştıracak miktarda kuvveti tam olarak belirlemek mümkün değildir. Örneğin sınırlı bir sınır çatışmasına, karşı tarafın tüm ülkesini işgal ederek yanıt vermek şeklinde bir orantılılık koşuluna uymayacağı açıktır (Çepni, 2015, s. 18).

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda yapılan oylama ile Kazakistan 28 Haziran 2016 tarihinde, 193 üye ülkeden 138'inin oyunu alarak BM Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliğine seçilmiştir. Kazakistan'ın üyeliği 1 Ocak 2017 itibarıyla başlamış bulunmaktadır. Hiç kuşkusuz bu, Kazak diplomasisinin büyük başarı niteliğindedir. Aynı zamanda Kazakistan'ın BMGK üyeliği Kazak diplomasisinin imaj çalışmasının doğal sonucudur. Dönemin Kazak Diplomatı Kasım Jomart Tokayev'in eski BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un yardımcısı olarak çalışması Kazak diplomatların uluslararası örgüt deneyimlerinin yeterli olduğunu bir kanıtı niteliğindedir. Kazakistan'ın bağımsızlığının yaklaşık 30 yıllık olmasına rağmen hem ülke yönetiminin kararlarıyla, girişimleriyle, hem insan kaynaklarıyla kendini uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olarak kanıtlamıştır. Kazakistan'ın BMGK üyeliği ve EXPO Astana 2017 Uluslararası Sergisi aslında ülkenin uluslararası arenada olumlu algılandığının göstergesidir (ANKASAM, 2019).

Dönemin Cumhurbaşkanı Nazarbayev, Kazakistan'ın BM'deki yeni görevinin başlaması vesilesiyle 1 Ocak 2017'de Güvenlik Konseyine bir mektup yazmıştır. Söz konusu mektup 10 Ocak 2017 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin toplantısında Dönemin Kazakistan Dışişleri Bakanı Kayrat Abdirahmanov tarafından Konsey üyelerine okunmuştur. Mektupta Nursultan Nazarbayev, Kazakistan'ın BMGK üyeliğini büyük sorumluluk olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, Mektupta Nazarbayev'in şu cümleleri dikkat çekmektedir: "Biz uzlaşma ve konsensüs geliştirmek için bütün Güvenlik Konseyi üyeleriyle eşit olarak çalışmak ve BM üyeleri arasında işbirliğini restore etmek ve geliştirmek için Konseyin daimi üyeleri arasında güvenin arttırılması için elimizden gelen çabayı sarf edeceğiz." Bu

Kazakistan'ın Rusya'nın müttefiki ve Batı'nın güvenilir ortağı olarak Batı ülkeleri ile Rusya arasındaki anlaşmazlığı gidermek ve güvenin tesis edilmesi için çalışacağı anlamına gelmektedir. Nazarbayev'in açıklaması Kazakistan'ın hem Rusya'yla hem Batı'yla işbirliği yapmaya hazır olduğunun göstergesidir. Satır arasında Nazarbayev, Batı ile Rusya arasında arabuluculuk rolünü üstlenebileceği sinyali vermektedir.

Nazarbayev yaptığı konuşmada, Kazakistan'ın BMGK üyesi olarak önceliklerine odaklanmaktadır. İlk olarak Kazakistan'ın öncelikli amacının dünyadaki nükleer silah tehdidinin ortadan kaldırmak olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Kazakistan İran nükleer programının, Kuzey Kore nükleer silah sorununun barışçıl yollarla çözülmesini desteklediğini ifade etmiştir. İkinci olarak, Nazarbayev bölgesel ve küresel düzeyde çatışmaları önlemek ve askeri çatışmaları bitirmeye çalışmayı dile getirmektedir. Bu bağlamda insanlığa karşı şiddete dikkat çekerek, BM barışçıl misyonlarını geliştirmeyi önermektedir. Bu nedenle Kazakistan, kendisinin BM misyonlarındaki askeri gözlemci ve barış güçlerinin sayısını artıracaklarını ifade etmektedir. Üçüncü olarak, Nazarbayev Kazakistan'ın BMGK üyeliğine seçilen ilk Orta Asya devleti olduğunun altını çizerek, Orta Asya bölgesinin barış, güvenlik, işbirliği ve kalkınma model bölgesi olarak sunulabileceği ve test edilebileceğini öne sürmektedir.

Kazakistan'ın BMGK üyesi olarak dördüncü önceliğini terörizm ve aşırıcılık oluşturmaktadır. Kazak tarafı terörle bütün devletlerin beraber çalışması gerektiğini ve özellikle siyasi ve dini liderlerin işbirliği ve diyalogunun yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Kazakistan'ın beşinci önceliği Afrika'daki barış ve güvenlik, altıncı önceliği ise sürdürülebilir kalkınmadır. Çünkü barış ve güvenlik ile kalkınma arasında sıkı bir bağ mevcuttur. Son olarak, Nazarbayev Kazakistan'ın savaş sonrası kurulan BM'nin 21.yy'a uygun hale getirilmesi için çalışacağını belirtmektedir. Kazakistan her yıl ya da iki yılda bir devlet başkanları ve başbakanlar düzeyinde "Güvenlik Konseyi Toplantısı" düzenlenmesini önermektedir (ANKASAM, 2019).

Orta Asya ülkeleri arasında 2016'da BMGK'ya daimi olmayan üye seçilen ilk ülke olan Kazakistan, 31 Aralık tarihi itibarıyla 2017-2018 dönemi üyelik süresini doldürmüştür. Kazakistan, BMGK heyetinin 7 yıl aradan sonra 2018 yılın ocak ayında Afganistan'a bir ziyaret gerçekleştirmesini sağlamıştır. 2017 yılının Ekim ayında 120 askerden oluşan barış gücünü BM Lübnan Geçici Görev Gücü (UNIFIL)

misyonuna katılmak için Lübnan'a gönderen Kazakistan, böylece BM barış misyonlarında asker sayısını artırmıştır. Kazakistan barış gücü, Lübnan'da bölgeyi izleme, gözlem noktalarının oluşturulması ile ateşkesin uygulanmasını izleme görevlerini yerine getirmektedir. Kazakistan'ın geçen 2017 yılının Eylül ayında BMGK'ye sunduğu "Terörizme karşı bir dünya için davranış kuralları" belgesi, yetmişten fazla BM üyesi ülke tarafından imzalanmıştır. Belge, terörle mücadele konusundaki uluslararası yükümlülüklerin pratik uygulamasına bir ivme kazandırmayı ve 2045'e kadar dünya çapında terörizme karşı geniş küresel bir koalisyonun oluşturulmasını hedeflemektedir (CNNtürk.com, 2019).

3.10. Kazakistan'ın İslam Konferansı Örgütü Üyeliği

Müslümanların üçüncü mabedi olan ve İsrail'in işgali altında bulunan Kudüs'te yer alan Mescid-i Aksa'nın, 21 Ağustos 1969 tarihinde Avustralyalı radikal bir Yahudi tarafından kundaklanması sonucunda İslam dünyasında meydana gelen tepkiler üzerine, 22-25 Eylül 1969 tarihlerinde Rabat'ta ilk kez düzenlenen İslam Zirve Konferansı'nda alınan bir kararla kurulmuştur. Örgütün ismi 28-30 Haziran 2011 tarihlerinde Astana'da düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyi (DBK) Toplantısı'nda İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) olarak değiştirilmiştir. 1970 Mart ayında Cidde'de gerçekleştirilen 1. DBK Toplantısı'nda Genel Sekreterliğin oluşturulmasına ve Kudüs'ün kurtarılmasına kadar Sekretaryanın, Cidde'de faaliyet göstermesine karar verilmiştir. Bu kararın ardından örgüte bir Genel Sekreter atanmıştır.

İİT Organları ise;

- İslam Zirvesi
- Dışişleri Bakanları Konseyi
- Daimi Komiteler
- İcra Komitesi
- Uluslararası İslami Adalet Divanı (Statüsünün yürürlüğe girmesi sonrası örgütün asli yargı organı olması öngörülmektedir)
- Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu
- Daimi Temsilciler Komitesi
- Genel Sekreterlik

- Alt Organlar
- Uzmanlık Kuruluşları
- İlgili Kuruluşlar

Şeklinde belirlenmiştir (T.C Dış İşleri Bakanlığı, 2019).

15 Kasım 2012 tarihinde Kazakistan'ın bir yıldan uzun zamandır sürdürdüğü İslam İşbirliği Teşkilatındaki Dönem Başkanlığı sona ermiştir. 16 aydan fazla süren dönem içerisinde Kazakistan Dış İşleri Bakanlığı bütün İslam dünyasını kapsayan farklı coğrafi alanlarda meydana gelen ani ve sistemli sorunlara çözüm bulma çabası içerisinde olmuştur. Kazakistan İİT'e üye Müslüman ülkeler arasında toprakları açısından en büyük devlet olmakla beraber Kuzey Kutbu'na en yakın konumda bulunan Müslüman bir ülkedir. Ayrıca Kazakistan, nükleer silahlı bir geçmişi olan ve sonrasında nükleer silah çalışmalarından kendi isteğiyle vazgeçen tek Müslüman ülkedir. Kazak toprakları, dünya haritasında İslam'ın ulaşabildiği ve kalabildiği en uzak ve en kuzey noktalardan biri olduğu için Müslüman dünyasının bir dış kenarı sayılmaktadır. İİT idarecileri bu coğrafi faktör başta olmak üzere Kazakistan'ın farklı bölgesel teşkilatlara başkanlık yapma deneyimini ve uluslararası düzeyde üstlendiği inisiyatiflerini de hesaba katarak ülkenin samimi çaba ve yapıcı tekliflerini desteklemiştir.

Kazakistan, AGİT, ŞİÖ, KGAÖ, BDT gibi birçok uluslararası yapılarda dönem başkanlığını üstlenmiştir. Bu listede Kazakistan'ın İİT dönem başkanlığı da bulunmaktadır. Kazakistan'ın İİT Dönem Başkanlığı'nın siyasi, ekonomik ve tarihi nedenleri mevcuttur. İlk önce, Kazakistan kendini İslam dünyasına tanıtmak ve aynı zamanda ulusal siyasi ve iktisadi çıkarlarını sağlamak amacıyla olmuştur. Ayrıca, Kazakistan İslam dünyasını yakından tanıma fırsatını da amaçlamaktaydı. Kazakistan pragmatist ve soğukkanlı bölgesel bir oyuncu olarak AGİT, İİT gibi en büyük uluslararası kuruluşlarda başkanlık yapma gibi jeopolitik fırsatlardan da faydalanmak istediği için dönem başkanlığını bir avantaj olarak görmüştür. Yani, İİT Dönem Başkanlığı Kazakistan'ı dünyaya tanıtmak ve reklamını yapmaya yönelik küresel stratejisinin bir parçasıdır. Kazakistan'ın İİT ülkeleriyle işbirliği yapması ülkenin siyasi ve iktisadi çıkarları açısından önemli bir unsurdur. İkinci ekonomik neden ise, ülkeye dış yatırımlar ve İslami finanslar çekme olanakları bakımından önemlidir. Bu bağlamda bakıldığında, İslam Kalkınma Bankası Kazakistan'da altyapıların inşası

gibi projelerin tamamlanması için 1-1,5 Milyar dolar kredi sağlayacak olması, bu dönem başkanlığının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Mominkulov, 2012, s. 1).

Kazakistan'ın başkanlık yaptığı dönem içerisinde İslam dünyasında birçok kriz ve siyasi bunalım yaşanmıştır. Kazakistan bir dönem başkanı olarak uluslararası topluluk tarafından ciddi bir baskı altında olduğundan diplomatik esneklik ve profesyonel performans göstermek zorundaydı. Kazakistan, bilhassa, Orta Doğu bölgesinin Suriye gibi güvenlik meselelerini tartışırken mümkün olduğu kadar dengeli ve dikkatli davranmıştır. Bu durum Kazakistan'ın genç bir ülke olmasından dolayı bu tür uluslararası meselelerde yeterince tecrübeye sahip değildir. Bu nedenle Kazakistan'a düşen esas vazife dönem başkanlığını yerine getirmektir.

Kazakistan dönem başkanlığına başladığı tarihte Astana'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı 38. Dışişleri Bakanları Toplantısında yaptığı konuşmasında Dönemin Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, İslam dünyasının modernleşmesi ve rekabetinin artırılması, sosyal ve ekonomik gelişmesi, İİT'nin uluslararası sahnedeki rolünün pekiştirilmesi, kültürler ve dinler arası diyalogun geliştirilmesi gibi meseleler gündeme taşıyan bir konuşma yapmıştır.

Dönemin Dış İşleri Bakanı İdrisov'a göre Kazakistan Cumhuriyeti, İİT Dönem Başkanlığı süresince bakanlar düzeyinde 10 toplantı düzenlenerek söz konusu teşkilatın farklı organları ile faaliyette bulunmuştur. Bu bağlamda Astana'da 7. Dünya İslami Ekonomik Forumu, İİT Sağlık Bakanlarının 3. Toplantısı, Çevre Koruma Bakanlarının 4. Toplantısı, İİT Su Kaynakları Bakanlarının Toplantısı, İİT-AB Toplantısı gibi yüksek düzeyde görüşmeler düzenlenmiştir. Ayrıca, Kazakistan'ın katkılarıyla Somali'ye insani yardım sağlamak için 500 milyon dolar toplanmıştır. Bu da İİT'nin büyük başarısıdır. Yine bu dönemde, Astana'da İİT bünyesinde İnsan Hakları Bağımsız ve Daimi Komisyonu'nun oluşturulması kararı alınmıştır. Kazakistan başkanlığında İİT ilk kez, Tunus ve Cezayir gibi üye ülkelerin parlamento seçimlerinde ve Kırgızistan'ın cumhurbaşkanlığı seçimlerinde resmi gözlemci olarak yer almıştır. Kazakistan başkanlığında teşkilatın ismi ve logosu yeni ihtiyaçlara göre yeniden belirlenmiştir. Bu ise İİT'nin daha işlevsel ve faal hale gelmesi anlamına gelmektedir (Mominkulov, 2012, s. 2).

Suriye ve Libya meseleleri ile ilgili olarak Kazakistan, İİT Yürütme Komitesi ile birkaç acil toplantının düzenlenmesini sağlamıştır. Büyük güçlerin de katıldığı Orta Doğu büyük oyununda Kazakistan İİT'den sorumlu bir ülke olarak büyük psikolojik baskı altında kalmıştır. Ayrıca bu dönemde Avrupa Birliği, İran sorununun çözümünde bulunduğu katkılarından dolayı Kazakistan'ı övmüştür.

Kazakistan, bütün bu gelişmelerin ardından İİT eski dönem başkanı olarak Orta Asya'nın en tanınmış ülkesi haline gelmiştir. Şimdi, İİT'e üye ülkeler arasında Kazakistan modern, ciddi ve deneyimli bir devlet olarak kendinden söz ettirmektedir. Dönemin İİT Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu'da Kazakistan'ın üstlendiği İİT dönem başkanlığı profesyonelce yürüterek teşkilat tarihinin en parlak safhalarından biri olmuştur. Kazakistan artık İslam dünyasında istikrarlı, hoşgörülü ve modern bir ülke olarak algılanmaktadır. Bundan dolayıdır ki Kazakistan birçok yabancı uzman tarafından yeni bölgesel güç olarak tanımlanmaktadır (Mominkulov, 2012, s. 3).

3.11. Kazakistan'ın Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Üyeliği

Kolektif Güvenlik Anlaşması, 15 Mayıs 1992 tarihinde Özbekistan'ın Taşkent şehrinde Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından imzalanmıştır. Uzatılma ihtimali belirtilerek 5 yıllığına yapılan anlaşma, üye ülkelerin parlamentosu tarafından onaylandıktan sonra 20 Nisan 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Günümüzde anlaşmaya Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan üyedir. Kolektif Güvenlik Anlaşması, SSCB'nin dağılmasından sonra Eski Sovyet ülkelerinde istikrarın devam ettirilmesi için önem teşkil etmektedir. İlk olarak BDT'yi kuran anlaşmayla beraber Sovyet Cumhuriyetlerinin barışçıl yolla ayrılmalarını, kendi aralarında ve uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımından kaçınmalarını sağlamıştır. İkinci olarak, Kolektif Güvenlik Anlaşması, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin askeri ve savunma alanlarını geliştirme aşamasında dış tehditlere karşı güvenlik garantörü olma niteliğine sahiptir.

Kolektif Güvenlik Anlaşması, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 102. maddesine uygun olarak 1 Kasım 1995 tarihinde BM Sekreterliğine kayıt olmuştur. Bu bağlamda, Kolektif Güvenlik Anlaşması 11 maddeden meydana gelmektedir.

Anlaşmanın giriş bölümünde, üye devletlerin kendi silahlı kuvvetlerini kurmaları gerektiği, ortak güvenliğin sağlanması ve anlaşma maddelerinin yerine getirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Anlaşmanın önemli maddesi olan 1. maddesi, üye devletlerin, başka bir taraf devletin aleyhinde diğer askeri ittifaklara ve gruplara katılmalarını yasaklamaktadır. Anlaşmanın 2. ve 4. maddeleri kolektif güvenlikle alakalı konuları içermektedir. Kolektif Güvenlik Anlaşmasının 2. maddesine göre, üye devletler kendilerini ilgilendiren tüm uluslararası güvenlik konuları üzerinde birbirine danışabilir ve kendi tutumlarını ortaya koyabilirler. Üye ülkelerin birinin veya birçoğunun güvenliğine, toprak bütünlüğüne veya egemenliğine yönelik bir tehdidin ortaya çıkması durumunda, ya da uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit durumunda üye devletler, ortak danışma mekanizmasını faaliyete geçirir ve konularını belirleyerek ortaya çıkan tehdidi bertaraf etmek için girişimde bulunurlar.

Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın bel kemiğini ise 4. madde oluşturmaktadır. Bu maddeye göre, anlaşmaya taraf ülkelerin birine yapılan saldırı, üyelerin tümüne yapılan saldırı olarak kabul edilecek ve ona göre tedbir alınacaktır. Maddenin devamı şu şekilde devam etmektedir: “taraf devletlerin herhangi birine karşı saldırganlık durumunda, diğer tüm üyeler o devletin isteği üzerine askeri yardım dâhil gerekli yardımı sağlayacak ve BM Şartı'nın 51. maddesi doğrultusunda, kolektif savunma hakkının kullanılması için emirlerinde bulunan araçlarla destek verecektir”. Tehdidi yok etmek için silahlı kuvvetler kullanımına karar verme anlaşmanın 6. maddesi gereğince üye devletlerin başkanlarının yetkisindedir.

Anlaşmaya üye ülkelerin toprakları dışında, silahlı kuvvetlerin kullanılmasına karar verilmesi ancak uluslararası güvenlik için, BM Şartı ve taraf devletlerin kanunlarına uygun olarak gerçekleştirilebilir. Anlaşmanın 10. maddesi üyelik ile ilgili bilgileri içermektedir. Buna maddeye göre, Kolektif Güvenlik Anlaşması, amaçlarını ve ilkelerini paylaşan tüm ülkelere açık bir örgüttür. Ancak, bu maddenin geliştirilmesi esnasında devletlerin üyelik meselesini düzenleyen özel bir protokol kabul edilmiştir. Bu protokolda anlaşmaya katılmak için üye devletlerin hepsinin onayı ön şart olarak konulmuştur. Ayrıca protokolün, 1992 yılında imzalanan Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın bir parçası olduğu belirtilmiştir. Üye devletlerin başkanlarından oluşan Kolektif Güvenlik Konseyi (KGGK), anlaşmada adı geçen tek

organ niteliğindedir. Taraf devletler arasında işbirliğinin sağlanması ve ortak faaliyetlerin yürütülmesi, Kolektif Güvenlik Konseyi ve onun oluşturduğu organlar tarafından temin edilecektir. Örgütün organları şu şekildedir; Sekreterlik⁶¹, Savunma Bakanları Konseyi (SBK), Güvenlik Konseyi Sekreterler Komitesi (GKSK)⁶² ve Dışişleri Bakanlar Konseyi (DBK)⁶³.

Dış siyasette yaşanan değişiklikler ve Kolektif Güvenlik Anlaşması ülkelerinde meydana gelen olaylar dikkate alınarak yeni güvenlik tehditleriyle mücadele edebilmek için 2000-2001 yıllarında önemli adımlar atılarak, üye devletlerin başkanlarıyla gerçekleşen üç zirve Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın etkinliğini artırılması noktasında önemliydi. Bu zirveler; 2000 yılının mayıs ayında gerçekleşen Minsk Zirvesi, aynı yılın ekim ayında yapılan Bişkek zirvesi ve Mayıs 2001 tarihinde gerçekleşen Erivan Zirvesidir. Minsk Zirvesi'nde, devlet başkanları konseyi tarafından Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya olarak üç farklı güvenlik alanının kurulması kararı alınmıştır. Bişkek'te gerçekleşen konsey toplantısında kolektif güvenlik güçleri sistemi oluşturulmasına dair anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca bu dönemde Kırgızistan'daki Batıkent olayları, Orta Asya için Kolektif Hızlı Konuşlandırma Güçleri'nin (KHKG) kurulmasına yol açmıştı. Bu güçlerin oluşmasına dair madde Erivan Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Ancak, yapılan zirvelerde Kolektif Güvenlik Anlaşması ülkeleri kendi aralarında temel sorunlar üzerinde uyuşmazlıklar yaşamaktaydı.

Yaşanan gelişmeler neticesinde, Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın, askeri amaçlı bir uluslararası bölgesel örgüte dönüştürme fikri oluşmuştur. 2002 yılının mayıs ayında Moskova'da gerçekleşen Kolektif Güvenlik Anlaşmasınının 10. yıldönümü toplantısında üye ülkeler, örgütün uluslararası bölgesel örgüte dönüştürülmesine ilişkin karar almıştır. Anlaşmaya taraf devletler, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün, NATO ve ŞİÖ ile işbirliğine hazır olduklarına da bu toplantı sonucunda ilan etmişlerdir. Aynı yılın Ekim ayında Kışinev zirvesinde taraf devletler Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütünün, Tüzüğü ve Hukuki Statüsü ile ilgili Anlaşma imzalamışlardır. 18 Eylül 2003 tarihinde tüm üye ülkeler tarafından

⁶¹ 17 Mayıs 1996'da kabul edilmiştir.

⁶² 24 Mayıs 2000'da kabul edilmiştir.

⁶³ 2 Nisan 1999'da kabul edilmiştir.

onaylanan anlaşmanın yazılı şekilde Genel Sekretere teslim edilmesiyle KGAÖ resmi olarak yürürlüğe girmiştir. Ayrıca bir sonraki yılın aralık ayında örgüte, BM Genel Kurulu önergesiyle Gözlemci statüsü verilmiştir. Bu tarihten sonra Kolektif Güvenlik Anlaşması uluslararası güvenlik mekanizmasının bir unsuru haline gelmiştir (Baimuratov, 2014, s. 13).

2018 yılında Astana'da düzenlenen Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) Devlet Başkanları Konseyi toplantısında, uluslararası terör örgütleri safında silahlı çatışmalara katılanlara yönelik koordineli önlemlerin alınmasına ilişkin bildiri kabul edilmiştir. Dönemin Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in başkanlığında Bağımsızlık Sarayı'nda gerçekleştirilen toplantıya Kırgızistan Devlet Başkanı, Rusya Devlet Başkanı, Tacikistan Cumhurbaşkanı, Ermenistan Başbakanı ve Belarus Cumhurbaşkanı katılım sağlamıştır. Toplantıda, uluslararası ve bölgesel güvenlik, askeri alanda iş birliği ve yeni tehditlerle mücadele konuları ele alınmıştır. Toplantının ardından Dönemin Cumhurbaşkanı Nazarbayev ile dönemin KGAÖ Genel Sekreteri Valeriy Semerikov basın toplantısı düzenlemiştir. Düzenlenen toplantıda Nazarbayev, KGAÖ iş birliğinin daha da pekiştirilmesi ve kolektif güvenliğin sağlanması mekanizmalarının iyileştirilmesinin yanı sıra bölgedeki zorluklara ilişkin önemli kararların alındığını belirtilmiştir. Nazarbayev ayrıca, KGAÖ 2019 dönem başkanlığının Kazakistan'dan Kırgızistan'a geçtiğini sözlerine eklemiştir (Haberler.com, 2019).

3.12. Kazakistan'ın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliği

Dünya Ticaret Örgütü, Uruguay Round müzakereleri neticesinde, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) yerini alan bir örgüt konumundadır. Ayrıca bu örgüt, 29 ayrı çok taraflı hukuki belgeyi, anlaşmayı ve 25 Bakanlar Bildirisini kapsamaktadır. Örgüt 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te (Fas) imzalanan Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması (*Final Act*) ile kurulmuştur. Çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal temelini oluşturan Dünya Ticaret Örgütü, 1 Ocak 1995 tarihinde resmen faaliyete geçmiştir. Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası ticaret sisteminin temel organı olduğunu kanıtlamıştır. Özellikle üye ülkeler

arasındaki anlaşmazlıkların çözümü konusundaki kararlılığı ile üye ülkelerin güvenini kazanmıştır.

Örgüt, uluslararası ticaretin yönünün belirlendiği bir forum, üye ülkelerin ticari sorunlarını tek taraflı önlemlere başvurmadan çözümlediği bir organ, gelişme yolundaki ülkelerin çok taraflı ticaret sistemi ile bütünleşmesine aracılık ve yardım eden işlevsel bir örgüt niteliğindedir. Bu bilgilere ek olarak, uluslararası ticaret sisteminin gelişmesi sürecinde, gelişme yönündeki ülkeler ve en az gelişmiş ülkelerin ticari ve ekonomik bakımlardan karşılaştıkları sorunların çözülmesinde Dünya Ticaret Örgütü sisteminin yetersiz kaldığı da sıklıkla dile getirilen bir sorundur.

Örgütün temel işlevleri şu şekildedir;

- Örgütü meydana getiren çok taraflı ve çoklu ticaret anlaşmalarının uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak,
- Çok taraflı ticaret müzakerelerinin yürütüldüğü bir forum oluşturmak,
- Ticari uyuşmazlıkların çözümünü sağlamak,
- Üye ülkelerin ulusal ticaret politikalarını izlemek,
- Küresel ekonomik politikayla ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliğini sağlamak,
- Gelişme yolundaki ve geçiş sürecindeki ekonomilerin çok taraflı ticaret sistemi ile bütünleşmelerine yardımcı olmak.

Örgüt, üyesi olan ülkeler veya devletler tarafından yönetilmekte olan bir uluslararası kuruluştur. Örgütteki kararların önemli bir çoğunluğu, üye ülkelerin tümünün katılımıyla, en az iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansı'nda veya üyelerin Cenevre'de bulunan misyonlarında görevli olan ve düzenli olarak Genel Konsey adı altında bir araya gelen Daimi Temsilcileri ve Büyükelçileri tarafından konsensüs esasına göre alınmaktadır. Bugüne kadar yedi Bakanlar Konferansı yapılmıştır. Sonuncu Konferans ise, 30 Kasım-2 Aralık 2009 tarihlerinde Cenevre'de düzenlenmiştir.

Örgüt, üyelik ve misyonları bakımından Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi diğer uluslararası kuruluşlar ile benzerlik göstermemektedir. Çünkü yönetsel kararları alma yetkisi herhangi bir yönetim kuruluna devredilmediği gibi,

kuruluşun idari ya da bürokratik organları da üye ülkelerin bireysel politikaları üzerinde etki sahibi değildir. Bu noktalardan bakıldığında diğer örgütlerden farklı yönleri ortaya çıkmaktadır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Kazakistan, 19 yıl süren müzakere sürecinin ardından, Dünya Ticaret Örgütü'ne 2015 yılında resmen üye olmuştur. İsviçre'nin Cenevre şehrinde yapılan törene Dönemin Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev bizzat katılmıştır. Törende, Dönemin Dünya Ticaret Örgütü Genel Sekreteri Roberto Azevedo ve Dönemin Cumhurbaşkanı Nazarbayev tarafından resmi protokol imzalanmıştır. Nazarbayev törende yapmış olduğu konuşmasında Kazakistan ekonomisinden bahsetmiştir. Kazakistan'ın bağımsız olduğundan beri ekonomik olarak ciddi bir büyüme kaydettiğini ifade eden Nazarbayev, GSYİH olarak ülkesinin Orta ve Doğu Avrupa ülke ekonomileri seviyesine ulaştığını da belirtmiştir. Ayrıca Kazakistan'ın ticaret hacminin 120 milyar dolara ulaştığını vurgulayan Nazarbayev, ülkesinin ticaret hacminin yüzde 90'ının Dünya Ticaret Örgütü üye ülkeleri ile gerçekleştiğini belirtmiştir. Ticaretinin yüzde 90'ını Dünya Ticaret Örgütü ülkeleri ile yapan Kazakistan'ın üyeliği son derece önem arz etmekteydi. DTÖ üyeliği, Kazakistan'a dış pazarlara erişim, mal ve hizmetlerde geniş bir yelpaze imkânı sunması bakımından oldukça önemlidir. Üyelik ile birlikte ülkenin yerli ve yabancı yatırımcılar için daha cazip hale geleceği beklenmektedir.

SONUÇ

SSCB'nin dağılmasının izlendiği dönem içerisinde uluslararası sistemde önemli değişimlerin meydana geldiği gözlenmiştir. Yaşanan bu değişimin başlıca nedeni; iki kutuplu sistemin sona ermesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca SSCB'nin dağılması ile beraber birçok yeni devletin ortaya çıkması ve bu yeni devletlerin farklı düzeylerde uluslararası sistem içerisine dâhil olması dengeleri değiştiren bir diğer unsur olmuştur. Ortaya çıkan bu devletlerden biri de 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan Cumhuriyetidir. Kazakistan'ın, politik ve ekonomik gelişmeler kaydetmesi açısından bulunduğu coğrafyadaki devletlerden bir adım öne geçerek uluslararası aktörlerin dikkatini çeken bir konum almıştır. Gözlemlenen gelişmeler neticesinde Kazakistan devletinin gelişmesi ve uluslararası örgütlere üye olarak adını duyurma süreci incelenmesi gereken bir konu olmuştur.

Kazakistan önemli yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip bir ülkedir. Bu bağlamdan dolayı bu enerjilerin fiyatlarında yaşanan bir değişim ülke ekonomisini derinden sarsmaktaydı. Bu bağımlılığı azaltmak adına Dönemin Devlet Başkanı Nazarbayev, 2003-2015 yılını kapsayacak Endüstriyel Yenilenme ve Kalkınma Programını yürürlüğe koymuştur. Ayrıca yine bu dönemleri kapayacak, tarımsal verimliliği artıracak ve bu sektörü ekonomiye kazandıracak olan Yenilikçi Strateji Planı ilan edilmiştir. Bu dönemin ardından 2030 stratejisi kapsamında belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi ve kriz dönemlerinde bu stratejiler sayesinde çok zarar görülmemesinden dolayı Nazarbayev 2012 yılında ülkenin "2050 Stratejisini" halka duyurmuştur. Bu stratejisi kapsamında artık daha büyük hedefler belirlenmiş ve Kazakistan'ın uluslararası platformda adını duyurması ve önemli bir ülke konumuna yükselmesi için çalışılacağı ifade edilmiştir.

Kazakistan, bölgesi içerisinde yer alan birliklere ve işbirliği kuruluşlarına oldukça önem vermiştir. Bu nedenle bölgesi içerisindeki birçok kuruluşun kurucu ülkesi olmuştur. Bölgenin kalkınması, dünya güçleri tarafından dikkate alınması adına birlik olması gerektiğine vurgu yapmıştır. İşbirlikleri kapsamında yer aldığı kuruluşlar neticesinde Kazakistan, bölgesindeki sorunlara çözüm üreten ve danışılan bir ülke konumuna sahip olmuştur. Özellikle Afganistan sorununda üstlendiği rol ile bölgesinde önemli bir güç olduğu kanıtlanmıştır. Bu bağlamda Nazarbayev, Gumilyev'in de etkisinde kalarak Avrasya Birliğinin oluşturulması için büyük çabalar sarf etmiştir.

Kazakistan'ın bulunduğu bölgede yükselen gelişen bir güç haline gelebilmesi için öncelikli hedefleri; BDT ülkeleri ile arasındaki ilişkiyi sıkı tutmak, uluslararası sistem ile bütünleşmek için faaliyetlerde bulunmak, demokrasiyi etkin kullanmak, piyasa ekonomisini geçiş sürecinde emin adımlarla ilerlemek ve bu piyasa ekonomisine geçiş sürecini sağlayabilmek adına uluslararası örgütlere ve dünya da genel kabul görmüş finansal kuruluşlara üye olmak yer almıştır.

Bu hedeflerin dışında yani Kazakistan için ikinci dönem sayılabilecek döneme geldiğimizde ise ülkenin hedefleri değişim göstermiştir. Mesela köprü devlet politikasının yerine çok yönlü bir devlet politikası gütmeye karar almışlardır. Çok yönlü politikadan kasıt dünyanın her yerindeki ülkeler ve güçlerle eşit mesafeli ancak farklı düzeyli ilişkiler kurarak Rusya ve Çin tekelinden sıyrılmaktır. Kazakistan'ın uluslararası sistem içerisinde yer alan güçler derken hedeflediği güçler BDT, Orta Asya, Doğu, Batı, Avrupa, Asya, endüstriyel güçler ve İslam dünyasıdır. Kazakistan devletinin, bu girişimlerinin ilk adımı olarak bölgesel örgütler içerisinde kurucu ülke ya da önemli bir güç olma yer almıştır. Bu örgütlerden Şangay İşbirliği Örgütü, CICA, Gümrük Birliği, Avrasya Ekonomik Topluluğu ve Avrasya Birliği, AGİT, TÜRKSOY gibi kuruluşlar dikkatle incelenmiş ve bu örgütler sayesinde Kazakistan'ın ülkesini bölgesel ve küresel boyutta geliştirmesi sürecine bakılmıştır.

Kazakistan Cumhuriyeti bölgesinde sağlamış olduğu başarıların ardından uluslararası örgütlerde de önemli başarılar elde etmiştir. Bu bağlamda, 2010 yılında gerçekleştirilen Astana Zirvesi, Avrupa'nın coğrafi sınırlarının çok uzağında, Avrasya'nın merkezinde gerçekleşmesi ile Avrupa'da güvenlik algısının değiştiğinin bir kanıtı olmuştur. Kazakistan Devletinin başkentinde gerçekleşen bu zirve ile bölge halklarının, güvenli bir geleceğe sahip olabilmek için birlikte hareket etmeleri gerektiğinin ilk adımı olmuştur. Ardından, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda yapılan oylama ile Kazakistan 28 Haziran 2016 tarihinde, 193 üye ülkeden 138'inin oyunu alarak BM Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliğine seçilmiştir. Kazakistan'ın üyeliği 1 Ocak 2017 itibarıyla başlamış bulunmaktadır. Şüphesiz bu durum Kazakistan için önemli bir başarıdır.

Kazakistan Cumhuriyeti elde etmiş olduğu başarılarına bir yenisi olarak İslam İşbirliği Teşkilatı Dönem başkanlığını eklemiştir. Dönem başkanlığına başladığı tarihte Astana'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı 38. Dışişleri Bakanları

Toplantısında yaptığı konuşmasında Dönemin Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, İslam dünyasının modernleşmesi ve rekabetinin artırılması, sosyal ve ekonomik gelişmesi, İİT'nin uluslararası sahnedeki rolünün pekiştirilmesi, kültürler ve dinler arası diyalogun geliştirilmesi gibi meseleler gündeme taşıyan bir konuşma yapmıştır. Ayrıca ülke, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi pek çok önemli ekonomik uluslararası örgüte üyedir.

Kazakistan devleti uyguladığı politikalar kapsamında hem bölgesel hem de küresel bir güç olma yolunda ilerleyen bir devlettir. Yürürlüğe konulan reformlar ve stratejiler kapsamında bu sürecin bu şekilde devam edeceği ve gelecekte Kazakistan büyük dünya aktörleri arasında yer alacağı öngörülmektedir.

Son olarak diyebiliriz ki, Betül Karagöz Yerdelen'in işaret ettiği üzere, "Küreselleşme ve tek kutupluluk fenomeni yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Ulus-devletler, hegemonik güçler oluşturarak kalkınma, gelişme ve yayılcı olmayan uyum temelli bir genişleme eğilimine yönelmişlerdir. Geleceğin dünyasında zor ve tahakküm daha az yer alacak, zor gücünün yerine hegemonik birleşmeler geçecektir. Bu hegemonik birleşmelerin bazıları geleneksel güçlü Batı, bazıları da Asya ülkelerinde var olacaktır. Buna karşın, Küresel Anadolu Hegemonyasının başı çekip bir dinamik olarak itici rol oynadığı, çok güçlü yeni bir hegemonik yapı da, dünyanın başlıca güçleri arasında yer almayı başaracak ve yeni bir hegemonik sistem inşası gerçekleşecektir" (2018: 365). Gelecek, bir yanda Kazakistan'ın, diğer yanda ise Türkiye'nin rol oynadığı ve aktör olduğu yeni hegemonik sistemin ve yeni uluslararası örgütlenmelerin güçlü kuruluşunu da işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulvahap Kara, O. Y. (2011). *Avrasya'nın Yükselen Yıldızı Kazakistan*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları .
- Akkaya, C. (2018). *Kazakistan Orta Asya'da Bölgesel Bir Güç Müdür?* Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Akmethova, M. (2015). Kazakistan devletinin etnik politikası ve asamblesi. *yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Alagöz, M. E. (2011). Kazakistan Cumhuriyeti'nin Ekonomik Performansının Ölçümü 1992-2008. *Avrasya Etüdüleri*, 49-75.
- Aldıbekova, G. (2018). *Petrol Fiyatlarının Kazakistan Ekonomisi Üzerine Etkileri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi(Doktora Tezi).
- ANKASAM. (2019, Haziran 20). *Kazakistan'ın BM Güvenlik Konseyi Üyeliği*. Ankara Kriz ve Siyaset Araştırma Merkezi: <https://ankasam.org/kazakistanin-bm-guvenlik-konseyi-uyeligi/> adresinden alınmıştır
- Auyessova, L. (2010). *Kazakistan'da Sovyet Siyaseti*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Avrasya Ekonomik Birliği*. (2019, Mayıs 9). [tr.sputniknews.com: https://tr.sputniknews.com/trend/avrasya_ekonomik_birligi/](https://tr.sputniknews.com/trend/avrasya_ekonomik_birligi/) adresinden alınmıştır
- Bahtiyar Abdukerimov, Z. F. (2019, Haziran 16). *Anadolu Ajansı*. Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı Zirvesi yapıldı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/asyada-isbirligi-ve-guven-arttirici-onlemler-konferansi-zirvesi-yapildi/1505045> adresinden alınmıştır
- Baimuratov, B. (2014). *Orta Asya'da Bir Güvenlik Örgütü Olarak Kolektif Güvenlik Anlaşması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı.

- Baki, P. M. (2014). Avrasya'da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi. *Bilge Strateji*, 133-162.
- Başaran, D. (2017). Jeltoksan Ayaklanması ve Bu Ayaklanmanın Kazakistan'ın Bağımsızlığındaki Rolü. *Dergipark*, 57-88.
- Baycaun, S. (2004). Bağımsızlıktan Günümüze Kazakistan İç Politikası ve Demokrasi Yolundaki Gelişmeler. *Avrasya Dosyası*, 71.
- Biçer, M. (2018). *Türk Dış Politikasında Uluslararası Örgütler*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı.
- Brezekinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Canat Mominkulov, R. S. (2012). Avrasya Birliği ve Kazakistan. *EkoAvrasya*.
- CNNtürk.com. (2019, Ocak 1). *Kazakistan'ın BMGK üyeliği sona erdi*. <https://www.cnnturk.com/dunya/kazakistanin-bmgk-uyeligi-sona-erdi> adresinden alınmıştır
- Cografyacı, B. (2017, Kasım 8). *www.cografyabilimi.gen.tr*. Başlıca Küresel Örgütler: <https://www.cografyabilimi.gen.tr/baslica-kuresel-orgutler/> adresinden alınmıştır
- Çelik, K. E. (2014). *Kimlikler Güç Dengesi ve İttifaklar: Kazakistan Örneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Çelik, M. E. (2018). Soğuk Savaş'ın Bilinmeyen İsyanı: Jeltoksan Ayaklanması. *Dergipark/ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 735-750.
- Çepni, S. (2015, Mayıs 14). Uluslararası Örgütler Ders Notları. *Sercan Çepni Kişisel Blog*, s. 1-20.
- Çetin, K. E. (2014). *Kimlikler Güç Dengesi Ve İttifaklar: Kazakistan Örneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Uluslararası ilişkiler bölümü, Yüksek Lisans Tezi.

- Çetin, N. (2016). *Kazakistan Siyasi Sisteminde Başkanlık Modeli*. Ankara: Öztepe Matbaası.
- DEİK. (2018). *Kazakistan Ekonomisindeki Gelişmeler ve Türkiye Kazakistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri*. Kazakistan İş Konseyi.
- Devlet, N. (1993). *Çağdaş Türkleri;Doğuştan Günümüze büyük İslam Tarihi*. İstanbul: Zaman-Çağ Yayın Evi.
- Dikkaya, B. (2017). Kazakistan Ekonomi-Politiği: Sovyet Sonrası Dönem. M. DİKKAYA içinde, *Bağımsızlıktan Günümüze Türk Cumhuriyetleri Ekonomi Politiği* (s. 46). Ankara: Savaş Yayınları.
- Dugin, A. (2014). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Gönlübol, M. (2000). *Uluslararası Politika*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güneş, A. (2019, Temmuz 2). *Kazakistan'ın Çok Vektörlü Dış Politika Yapısı*. <https://www.academia.edu/> adresinden alınmıştır
- Gürbüz, Y. E. (2011). Kazakistan'da Bir Ulus-Devlet Kurmak. *Praksis Dergisi*, 201-202.
- Haberler.com*. (2019, Haziran 11). Şangay İşbirliği Örgütü Toplandı: <https://www.haberler.com/sangay-isebirligi-orgutu-toplandi-10931789-haberi/> adresinden alınmıştır
- Haberler.com*. (2019, Temmuz 5). Kazakistan'da KGAÖ Devlet Başkanları Konseyi Toplantısı: <https://www.haberler.com/kazakistan-da-kgao-devlet-baskanlari-konseyi-11417507-haberi/> adresinden alınmıştır
- Hizmetli, S. (2011). Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünyü ve Bugünü. *İSTEM*, 32-34.
- Hizmetli, S. (2011). Kazak Ulusu Ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünyü Ve Bugünü. *İstem Dergisi*(11), 29.
- İsmail, Z. (2002). *Kazak Türkleri*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- İsmayıl, E. (2016). Rusya'nın Avrasya Birliği Politikası. *Avrasya Etüdleri*, 125-151.
- Kafkasyalı, A. (2012). Bağımsızlıklarının 20. Yılında Kazakların İstiklal Mücadelesi Tarihine Bir Bakış. *Türk Dünyası İncelemeler Dergisi*, 167-192.
- Kafkasyalı, A. (2012). Bağımsızlıklarının 20. Yılında Kazakların İstiklal Mücadelesi Tarihine Bir Bakış. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 167-192.
- Kalkan, İ. (2012). *Orta Asya'da Siyasi Modernleşmenin Kökenleri: Kazak Örneği(1822-1924)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi (Doktora Tezi).
- Kalkan, M. (2007). *Sovyetler Birliği'nin ve Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Üzerindeki Stratejik Planları*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Kara, A. (1997). *Kazakistan'da 1986 Almatı Olaylarının İçyüzü ve Etkileri*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Kara, A. (2006). *Kazakistan'ın Yeniden Doğuşu 1986 Aralık Olayları*. İstanbul: Ufuk Ötesi Yayınları.
- Kara, A. (2013). *Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kara, A. (2019, Mayıs 17). Kazakistan'da 9 Haziran Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *Kişisel Web Sitesi*, s. 2.
- Kara, F. (2012). Almatıda 1986 Aralık Olayları: Jeltoksan. *Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish Volume)*, 417-426.
- Kara, Y. (2011). *Avrasya'nın Yükselen Yıldızı Kazakistan*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Karaağaçlı, A. (2012). Kazakistan Anayasal Yapısı. *Turan-sam*, 1-2.
- Karaağaçlı, A. (2012). Kazakistan'ın Sosyoekonomik ve Siyasal Yapısı. *BİLGESAM*, 2.

- Karabulut, B. (2011). Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği(AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış*, 69-93.
- Karacagil, K. (2014). Kazakistan'ın Bağımsızlığının Aayak Sesleri: Almatı Olayları (1986). *History Studies International Journal Of History*, 101-114.
- Karasar, H. A. (2001). Bağımsızlıklar Sonrası Türkistan'da Rus Siyaseti. *Avrasya Dosyası*, 6(4), 220-271.
- Kassymbay, A. (2016). *Kazakistan'da Ulus-Devlet İnşası Sürecinde Dil Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Kaymak, O. (2016, Kasım 12). *İlim ve Medeniyet*. 12 Maddede Uluslararası Örgütlerin İşlevleri ve Fonksiyonları: <https://www.ilimvemedenyet.com/12-maddede-uluslararasi-orgutlerin-islevleri-ve-fonksiyonlari.html> adresinden alınmıştır
- Kazakistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği*. (2019, Mayıs 05). www.mfa.gov.kz: <http://www.mfa.gov.kz/tr/ankara/content-view/nazarbayev-avrasyadaki-ortaklik-dunya-duzenini-guclendirebilir> adresinden alınmıştır
- Kazakistan'ın Siyasi Görünümü*. (2019, Haziran 15). T.C Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden alınmıştır
- Kesici, A. (2003). *Dün, Bugün ve Hedefteki Kazakistan*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayınları.
- Kessikbayev, A. (2005). Orta Asya'da Jeo-Ekonomik Dönüşüm: Kazakistan Petrolü ve Aktau-Bakü-Ceyhan İhracat Güzergâhı. *Tasam*, 68-77.
- Khairmukhanmedov, N. (2017). Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki Başkanlık Sisteminin yapısal özelliği ve sorunları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1441.
- Kurat, A. N. (2018). Kazan Hanlığı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 3-4.

- Lakhayeva, A. (2012). *1990 Sonrası Rusa ve Kazakistan İlişkilerinin DIŞ Politika Ve Güvenlik Boyutu*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Mehmetoğlu, E. (2018). *Uluslararası Örgütlerin Yükselişi: Ulus Devlet Dönüşümü*. İstanbul: Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi.
- Moldabayeva, D. (2000). *Kazakların Zuhuru ve Kazak Hanlığının Kuruluşu. Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Moldagulova, M. (2016). *Kazakistan Dış Politikasının Ekonomik Temelleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi . Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Mominkulov, C. (2012). *Kazakistan'ın İslam İşbirliği Teşkilatındaki Dönem Başkanlığı*. *EkoAvrasya*.
- Moninkulov, C. (2019, Nisan 16). *Kazakistan'ın 2050 Stratejisi*. www.orsam.org.tr: <https://www.orsam.org.tr/tr/kazakistan-2050-stratejisi/> adresinden alınmıştır
- Mullacanova, Z. (2005). *Bağımsızlıktan Sonra Kırgız Cumhuriyetinin Üye Olduğu Uluslararası Örgütler*. Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, sosyal Bilimler Enstitüsü, strateji Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Nazarbayev, N. (2012). *Kazakistan Yolu*. Ankara: Kazakistan Cumhuriyeti Türkiye Büyük Elçiliği.
- Nazarbayev, N. (2012). *Tarihin Akışında*. Ankara: Kazakistan Cumhuriyeti Büyükelçiliği.
- Nazarbayev, N. (2019, Nisan 15). *Kazakistan- 2050 Stratejisi*. www.tasam.org: http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistan_-_2050_stratejisi_2ed088a6-ffd2-4202-8a38-b0a42a571fee.pdf adresinden alınmıştır

- Nogayeva, A. (2011). *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin'in Stratejik Denge Arayışları*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Karınca Yayınları.
- Onarıcı, E. (2019, Mayıs 10). *Şangay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikası*. Docplayer: <https://docplayer.biz.tr/50420527-Sangay-isbirligi-orgutu-ve-turk-dis-politikasi.html> adresinden alınmıştır
- Özgöker, U. (2017). *Uluslararası Siyasi, Askeri, ve Ekonomik Örgütler*. İstanbul: DER Yayınevi.
- Poğda, S. (2012, OCAK). *Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'ın Dış Politikası*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Riasanovsky, N. V., & Steinberg, M. D. (2011). *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze*. İstanbul: İnkilap Kitapevi.
- Saray, M. (1993). *Kazak Türkleri Tarihi "Kazakların Uyanışı"*. İstanbul: Nesil Yayıncılık.
- Saray, M. (2002). *Kazakistan (Fizikî ve Beşerî Coğrafya, Tarih)* (Cilt 25). İstanbul, 2002, cilt: 25, sayfa: 121-125: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Smagulkızı Boranbayeva, G. (2004). SSCB Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak Dilinin Genel Durumu. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-41.
- Somuncuoğlu, A. (2002). Geçiş Döneminde Kazakistan Ekonomisi. *Avrasya Dosyası*, 30.
- Sönmez, A. (2015, 06 20). *Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu İle İlişkileri*. 05 05, 2018 tarihinde Dergi Park Akademik: <http://dergipark.gov.tr/dpusbe/issue/4769/65615> adresinden alındı
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: DER Yayınları.

Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.

Şanhay İşbirliği Örgütü. (2019, Mayıs 9). T.C Dış İşleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası: <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> adresinden alınmıştır

T.C Dış İşleri Bakanlığı. (2019, Mayıs 4). www.mfa.gov.tr: <http://www.mfa.gov.tr/asyada-isbirligi-ve-guven-arttirici-onlemler-konferansi.tr.mfa> adresinden alınmıştır

T.C Dış İşleri Bakanlığı. (2019, Mayıs 5). www.mfa.gov.tr: http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cica-donem-baskanligini-chc_ye-devretti.tr.mfa adresinden alınmıştır

T.C Dış İşleri Bakanlığı. (2019, Haziran 25). İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT): <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> adresinden alınmıştır

T.C Dışişleri Bakanlığı. (2019, Haziran 15). Kazakistan Ekonomisi: <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa> adresinden alınmıştır

T.C Dışişleri Bakanlığı. (2019, Temmuz 10). Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ): http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa adresinden alınmıştır

Takvim Gazetesi. (2019, Haziran 9). Kazakistan'da Seçim Sonuçları Belli Oldu.: <https://www.takvim.com.tr/dunya/2019/06/09/son-dakika-kazakistanda-secim-sonuclari-belli-oldu> adresinden alınmıştır

Tamir, F. (2019, Nisan 15). *Tarihtarih*. Tarihtarih: <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=380497> adresinden alınmıştır

Togay, S. (2009). Kazakistan Ekonomisinin Petrole Bağımlılığının Azaltılmasında Para Politikasının Rolü. *Bilig*, 209.

- TRT Avaz.* (2019, Temmuz 15). Kazakistan'da BDT Ülkeleri Başbakanları Toplandı: <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/kazakistan-da-bdt-ulkeleri-basbakanlari-toplandi/5bdc310701a30a09d4ad61c0> adresinden alınmıştır
- Turan, H. (2019, Nisan 15). *Türkiye Gazetesi*. www.turkiyegazetesi.com.tr: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a328005.aspx> adresinden alınmıştır
- Türk Keneşi.* (2019, Temmuz 2). Türk Konseyİ 1. Zİrvesi: <https://www.turkkon.org/tr/organizasyon-tarihcesi>) adresinden alınmıştır
- Türk Konseyi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi).* (2019, Haziran 1). T.C Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> adresinden alınmıştır
- Türk Konseyi Hakkında.* (2019, Mayıs 18). Türk Keneşi Resmi internet Sitesi: <https://www.turkkon.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> adresinden alınmıştır
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı.* (2019, 27 Nisan). Kazakistan'ın Siyasi Görünümü: <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden alınmıştır
- Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT).* (2019, Mayıs 11). T.C Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-_agit_.tr.mfa adresinden alınmıştır
- Tüymebayev, C. (2014). *Kazakistan Bir Yaşam Deneyimi*. Ankara: Kazakistan Cumhuriyeti Ankara Büyük Elçiliği.
- (2018). Uluslararası örgütler. i. A. Anadolu Üniversitesi içinde, *Uluslararası Örgütler* (s. 1-118). Ankara: Murat Yayınları.
- Umarova, Z. (2010). *Orta Asya'da Siyasi ve Ekonomik Bölgesel Güç Olarak Kazakistan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

- Uslu, N. (2010). Orta Asya Ülkeleri Arasında İşbirliği ve Örgütlenme Çabaları. T. ARI içinde, *Orta Asya ve Kafkasya: Rekabette İşbirliğine* (s. 229-260). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Yerdelen, B. K. (2017). 1916, İşgalin ve Zulmün Tarihidir; Orta Asya'da "Milli Ayaklanma", 20. Önce Asya'da "Milli Savunma". *20. Yüzyılın Başlarından Günümüze Türk Dünyası'ndaki Siyasi, İktisadi ve Kültürel Gelişmeler Uluslararası Sempozyumu Bildirisi*. Almatı- Kazakistan: ATAM-AI Farabi Üniversitesi.
- Yerdelen, B. K. (2018). Yeni Bir Güvenlik Paradigması Olarak, Küresel Anadolu Hegemonyası İnşası. *Yeni Güvenlik Sistemi ve Çok Taraflı Bedeli, TASAM*, 351-369.
- Yeşilot, K. (2011). *Avrasya'nın Yükselen Yıldızı Kazakistan*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Yorulmaz, O. (2013). *YORULMAZ, Osman, Başlangıcından Hanlığın Feshine Kadar Kazak Türkleri Kazak Türkleri İle Çarlık Rusyası Arasındaki Siyasi İlişkiler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Çiğdem ELBİR, 15.12.1992 yılından Trabzon'un Tonya ilçesinde dünyaya geldi. İlköğrenimini Karaağaçlı İlköğretim okulunda, orta öğrenimini Vakfıkebir Anadolu Lisesi'nde, lisans eğitimini ise 2011-2015 yılları arasında Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlayarak mezun oldu.

2017 yılında Giresun Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı'nda başladığı Tezli Yüksek Lisans öğrenimi aldı. Öğrenimi sırasında Kazakça öğrenen Çiğdem ELBİR, Türk Dünyası Gençler Yaz Okulu kapsamında Orta Asya coğrafyasına giderek, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan Cumhuriyetlerinde bitirme çalışmasına katkı sağlayacak materyaller topladı. Kazakistan'da ki bir aylık eğitimini tamamladıktan sonra Erasmus Staj Hareketliliği Programı kapsamında Malta'ya oradan da Avrupa'nın çeşitli ülkelerine giderek Avrupa Kültürü ve Coğrafyası hakkında fikir sahibi oldu.

2019 yılında "Kazakistan'ın Uluslararası Örgütlerle İlişkisi Ve Rolü" başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamladı.